

FRA OVERLEVELSESLANDSKAP TIL OPPLEVELSESLANDSKAP

SURVIVAL LANDSCAPE BECOMES EXPERIENCE LANDSCAPE

ÅSE MARIE / SØSSA JØRGENSEN

Fra overlevelseslandskap til opplevelseslandskap

Kan småskala turisme inkorporeres i stedsutvikling for å levendegjøre en fraflyttingstruet bygd?

Søssa/ Åse Marie Jørgensen
Institutt for landskapsplanlegging, UMB, Ås, 2011.

OVERLEVELSESLANDSKAP:
FISKERBONDEBRUK PÅ GJELSET VED SØRFJORDEN, CA. 1950.

OPPLEVELSESLANDSKAP:
THAIHUSET VED KJELLINGVATNET, EN DEL AV KUNSTPROSJEKTET SØRFINNSET SKOLE/ THE NORD LAND

FORORD

Fra høsten 2004 har jeg har vært tilknyttet Institutt for landskapsplanlegging (ILP) ved Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) på Ås, nesten like lenge som jeg har jobbet med kunstprosjektet *Sørfinnset skole/ the nord land* i Gildeskål kommune i Nordland. Nå avslutter jeg studiene på Ås, men engasjementet i Nordland vil vare ved. Når jeg nå leverer masteroppgaven avsluttes formelt studiene ved Institutt for landskapsplanlegging, jeg kan kalle meg landskapsarkitekt i tillegg til kunstner, livet er endret og jeg har trådt ut i det rurale landskapet fra byen og forstaden, fra kunst-institusjonen og utdannelseinstitusjonen og står nå klar med et sett nye verktøy i kofferten.

Jeg vil gjerne takke:

Ole R. Sandberg- veileder: arkitekt og professor i landskapsarkitektur ved ILP

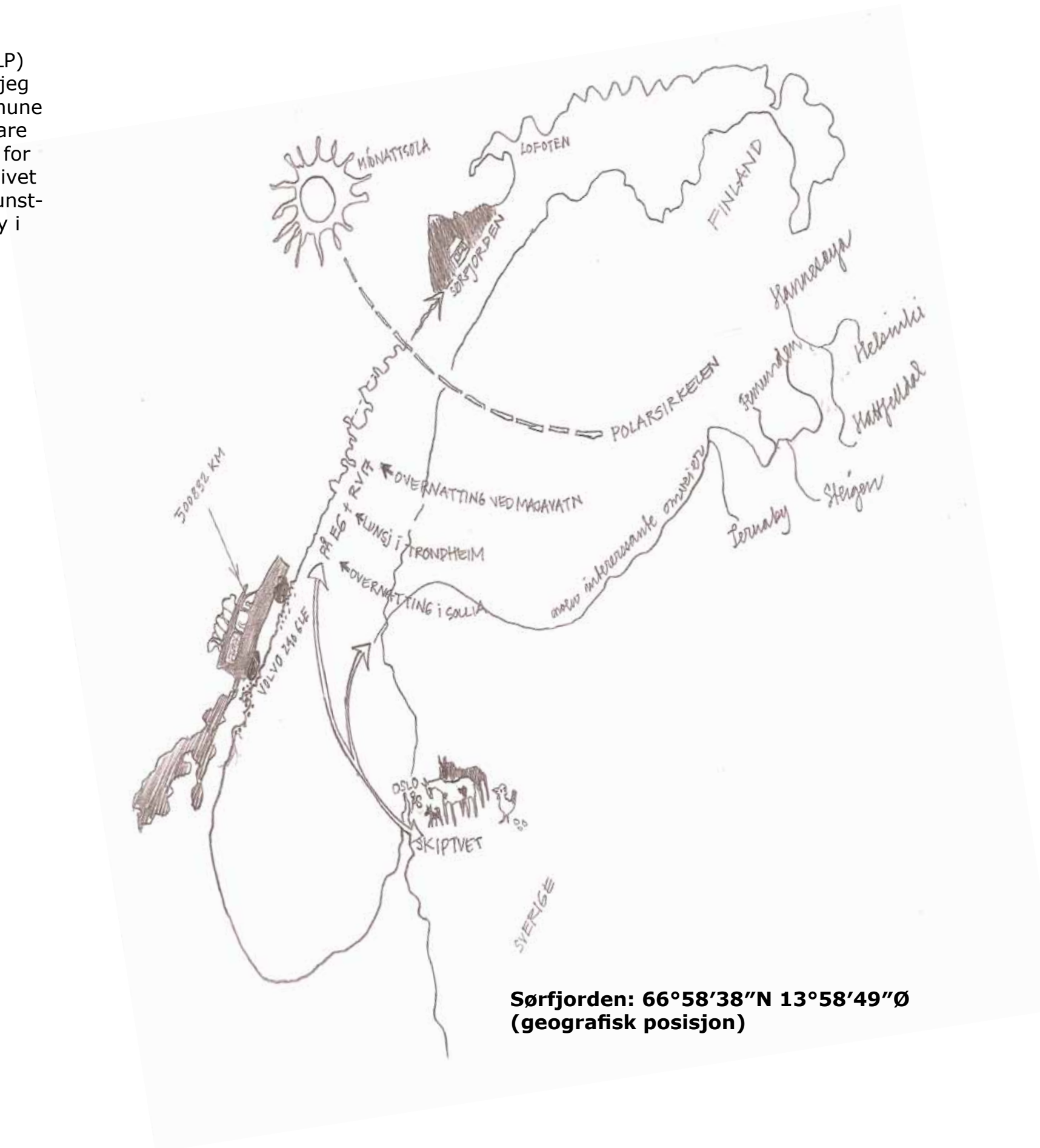
Irene Rasmussen- biveileder: billedkunstner og universitetslektor ved ILP

Sofie Persvik- medstudent og diskusjonspartner

Yngvild Færøy- billedkunstnerkollega

Geir og dem med fire poter, høver og labber på Øvre Ringstad.

Søssa Jørgensen, Ås, 2011

SAMMENDRAG

Masteroppgavens utgangspunkt er undersøkelser rundt bygdesamfunnet ved Sørfjorden, i Gildeskål kommune i Nordland. Siden andre verdenskrig har folketallet her sunket og fraflyttingen har vært stor. Fra å være en levende fiskerbonde bygd har pendelen svingt til dagens situasjon med få fastboende og en økende fritids og hyttebebyggelse.

Hvordan kan man med små grep utvikle lokalsamfunnet og samtidig legge til rette for turisme i liten skala?

Sørfjordens verdier, ressurser og sårbarhet belyses gjennom tekst, bilder, kart og grafiske fremstillinger i tre hoveddeler. En tekst-del drøfter relevante temaer; skala, økonomi, turisme og utvikling. Deretter en registrerings og analyse-del, tilslutt settes fokuset på tre offentlige steder med idéskisser: Tøa, Kjellingvatnet og Seivågen. Formålet er å underbygge en stedsutvikling i liten skala, som ivaretar naturen og bevarer lokalsamfunnets egenart.

Kunstnerisk engasjement og feltarbeide over en åtteårs periode, med praktiske erfaringer og sosialt engasjement er hovedgrunnlaget for kunnskapen om Sørfjorden.

Denne plattformen brukes til å drøfte og analysere stedet, landskapet og naturen der. Framstilt gjennom tekst, illustrasjoner, idéskisser, kart og fotografier.

Dette er utgangspunkt for oppgavens fem deler:

1. Bakgrunn

Oppgavens utgangspunkt og oppbygging. En leksikalsk del som forklarer ord og betegnelser brukt i oppgaven. Geografisk lokalisering av oppgaveområdet vist med kart, fakta presentasjon av bygda ved Sørfjorden stilt opp mot Gildeskål, kommunen det ligger i.

2. Teori

Her motiveres hvordan og hvorfor utvikling i liten skala er interessant. Fakta opplysninger, filosofi og egne refleksjoner. Diskusjon om skala, utviklingshastighet, turisme, overlevelse, opplevelse og inspirasjon fra arkitektoniske grep i liten skala.

3. Registrering og analyse

Belyser landskapets opplevelsesverdier og naturgitte ressurser og muligheter, gjennom SOFT-analyse og kart som tar for seg bebyggelse, stedsnavn, fjellene, kysten og ulike sone inndelinger. Byggesteiner i en fremtidig utvikling.

4. Tre fokusområder

Presentasjon av tre offentlige steder, deres funksjoner og muligheter. Forslag til enkle felles grep og idéskisser med forslag til spesifikk oppgradering. Samt eksempler på gjennomførte prosjekter ved Kjellingvatn.

5. Etterord

En realiseringsplan: et skjema som foreslår tidspunkt for gjennomføring av tiltakene. Etterord: Gjennom de ferdigstilte småskala prosjektene, viser erfaring at dette er populære tiltak som genererer aktivitet og nysgjerrighet. Slik sett er det mulig å motvirke fraflyttingstrenden.

ABSTRACT

This Masters degree paper has its thematic offspring in the village by Sørfjorden in the municipality of Gildeskål, on the coast of Nordland county, Norway. This village has lost a large number of inhabitants since second world war. From being a self sustained society based on farming and fishing, the number of inhabitants is sinking and the number of holiday houses are now growing.

How can the local society be strengthened based on modest development including small-scale tourism?

Sørfjordens values are presented in text, pictures, maps and graphics. A theoretical section is discussing relevant topics: scale, economy, tourism and development. Then the focus is set on three public places: Tøa, Kjellingvatnet and Seivågen. The aim is to propose conscious development in small scale, preserve nature, its resources and the local society's particularity.

Engagement as visual artist and fieldwork over an eight years period, with practical experiences and social involvement is the platform for the knowledge about Sørfjorden.

This pool is used to debate and throw light on the place, the landscape and its nature, and as a foundation for this paper's five parts.

1. Background

The background for this Masters degree paper. A lexical part explaining words and terms in the paper. Geographical location of the focus area, showed with maps. Presentation of facts about Sørfjorden and Gildeskål municipality, where the village is situated. Showed through text, maps and photos.

2. Theory

This part motivates how and why development in small scale is interesting, discusses development speed, tourism, survival, experience and inspiration from architecture in small scale. Text with some illustrations and photos.

3. Registration and analysis

Throws light on the landscapes experience values and nature given resources. Vulnerability regarding future developments. Maps, graphics, text and photos.

4. Focus on three places.

Presentation of three public places, their functions and possibilities. Suggestions for common facilities and sketches for specific upgrading. Photo-documentation and sketched plans.

5. Epilogue

A scheme that shows development over time, and a reflection over the work. Talk of action: the finished projects has generated activity and curiosity. This indicates that it is possible to start a positive trend.

INNHold

- 4 Forord
- 5 Sammendrag/ Abstract

Del 1: Bakgrunn

- 8 Bakgrunn, Motivasjon
- 9 Problemstilling Metode, Mål, Avgrensing, Oppbygging
- 10-11 Ordforklaringer
- 12 Geografisk lokalisering
- 13 Fakta om Gildeskål kommune
- 13 Fakta om Sørfjorden

Del 2: Overveielser: teoretisk del

- 16 Mektig landskap, nøysomt liv.
- 17-18 Turisme
- 19 Opplevelse
- 21 Overlevelse
- 22-23 Ideologisk inspirasjon

Del 3 Registering og Analyse

- 26-27 Soft Analyse
- 28 Ressursdiagram
- 29 Registreringskart
- 30 Bebyggelse i Sørfjorden
- 31 Bebyggelseskart
- 32 Stedsnavn på kart
- 33 Fjellheimen, kart
- 34 Kystlinja
- 35 Skjærgårdskart
- 36 Forslag til endringer
- 37 Attributtkompass

Del 4: Tre utvalgte steder

- 40 Tre allment tilgjengelige steder
- 41 Informasjon
- 42 TØA
- 44-45 Idéskisse Tøa
- 46 SEIVÅGEN
- 48-49 Idéskisse Seivågen
- 50 KJELLINGVATNET
- 51 *Den glömda staden*
- 52-53 *the nord land: Thai-huset*
- 54-55 *Gammen*

- 56 Forslag til endringer
- 57 Forbedring av økologisk miljø i Kjellingvatnet
- 58 Planlagt toalett og vaskehus
- 59 Turmuligheter

Del 5: Etterord

- 62 Realiseringsplan
- 63 Etterord
- 64-65 Kilder

KRYSSNINGSPUNKTER:
EN NORDLIG FOREKOMST AV VANNLILJE, *Nymphaea alba*, FRA KJELLINGVATNET,
EN PARALLELL TIL LOTUSBLOMSTEN, *Nelumbo nucifera*, SOM I BUDHISMEN SYMBOLISERER OPPLYSNING.

DEL

EN

Bakgrunn

From my village I can see

*From my village I can see as much of the world
As from any other place in the Uiverse
Therefore my villge is as large as any other world:
For I am as large as what I see
And not accordig to my own height...*

Fernando Pessoa

BAKGRUNN

Går man ut av huset, er man en del av landskapet.

I 2003 ble vi invitert til å jobbe med bygda Sørfinnset i Gildeskål kommune. Fra å ha jobbet med samtidskunst¹ i urbane og institusjonaliserte rom, flyttet vi virksomheten og fokuset mot bygdeliv i Nordland fylke. Ved fravær av den hvite kuben, kunstens såkalte nøytrale rom, kom omgivelsene, landskapet og relasjoner til bygdefolket inn i kunstpraksisen.

Et sparsomt kulturtilbud, mangel på jobber og nedbygging av infrastruktur er noen av årsakene til fraflytting fra småsteder, og medvirker til at folk trekkes til byene. En mulig bot på dette ble iverksatt av Nordland fylkeskommune på slutten av 1980 tallet da *Skulpturlandskap Nordland*² ble gjennomført. *Skulpturlandskap Nordland* har hatt store ringvirkninger og engasjert folk på mange nivåer, og medieoppbudet har vært stort. Nordland fylke initierte *Kunstneriske forstyrrelser/ kunst i Nordland*³ i 2002. Dette var et initiativ overfor Nordlands kommunene til å delta i nok en fylkesomfattende kunstsatsing. Denne gangen skulle det være mer temporære verk, som også skulle engasjere sosialt ved å inkludere folk på steder der kunsten fant sted. I denne sammenhengen ble jeg, Søsja Jørgensen og min ektefelle og samarbeidspartner Geir Tore Holm og de thailandske kunstnerne Kamin Lertchaiprasert og Rirkrit Tiravanija⁴ invitert til å jobbe i Gildeskål i Nordland. Kunstnergruppen etablerte et samarbeide på tvers av kontinenter, kulturer, religioner og økonomiske forhold. Fokuset ble satt på alternativ tenking, økologi, filosofi og kunst. I Gildeskål kommune var det flere nedlagte skoler, vi fikk tilbud om å ha base i en av dem, på Sørfinnset i Sørfjorden. Denne skolen var etablert som et all-hus i bygda. Vi kom dit første gang våren 2004, med tanker om hvordan det at vi skulle arbeide med utgangspunkt i en skole kunne påvirke oss i våre holdninger til arbeidet. Det var naturlig at det skulle dreie seg om læring. Vi lærer bort noe, bygdefolket lærer oss noe. Vi tok initiativ til Lørdagskafé på Sørfinnset skole, sammenkomster med lokal og internasjonal mat, og samtidig noe å engasjere seg i intellektuelt, med forelesninger, diskusjoner og presentasjoner: som et lokalt akademi. Denne praksisen kan, kunsthistorisk knyttes opp mot relasjonell estetikk.⁵ Jeg bestemte meg for bruke engasjementet i Sørfjorden til å flytte på faggrenser og fant ut at det kunne være interessant å

^{1,2,3,4,5} Se Ordforklaringer s. 10 og 11.

studere landskapsarkitektur, et relevant fag å samtene med. Derfor søkte jeg søkte på UMB og begynte på universitetet høsten 2004.

MOTIVASJON

Mitt møte med Sørfjorden⁶ var et møte med en samsfunnsstruktur i endring, på nippet til å forsvinne? Når folk flytter eller dør, forfaller bygda og spesifikk lokal-kunnskap forsvinner. Dette kan bidra til et stedlig paradigmeskifte, drastiske endringer i bruk og forståelse av omgivelsene.

– Hvilke tiltak kan motvirke fraflyttingstrenden?

Tilføring av samtidskunst har allerede bidratt til endringer, nysgjerrighet, stolthet og diskusjoner. Bruk er det beste vern. Bevisstgjøring og tilrettelagt bruk av naturen og de kulturelle omgivelsene blir grunnlag for bærekraftig omgang med ressursene.

⁶ Se Ordforklaringer s. 10 og 11.

DEN NEDLAGTE BARNESKOLEN PÅ SØRFINNSET HAR SIDEN 2004 VÆRT SAMLINGSSTED FOR KUNSTNERE, BYGDEFOLK OG ANDRE TILREISENDE, SOM BASE FOR KUNSTPROSJEKTET SØRFINNSET SKOLE/ THE NORD LAND.

Kan man finne en balanse mellom fler henvendelser til landskapet? Tiltak mot gjengroing, for landskapsvern, etablering og definering av nytt kulturelt landskap, erkjennelser om identitet og landskap.

Kan dette skape grunnlag for å bli boende og for å flytte til Sørfjorden? En bevisst "føre var" holdning i utvikling av Sørfjorden kan positivt ruste lokalsamfunnet for fremtiden. Tiltak som er meningsfulle både for dem som

LØRDAGSKAFE UTENFOR SKOLEN; KAFE MED SESONGBASERT, LOKAL MAT KOMBINERT MED FORELESNINGER MED ULIKE TEMA.

MØRKETIDA ER YPPERLIG FOR UTENDØRS KINO, HER ER DET "KJØR INN KINO" I REGI AV KUNSTGRUPPEN RAKETT. PROJISERING AV FILM PÅ SKOLEVEGGEN MED LYDSPORET OVERFØRT TIL BILRADIO.

bor i dette landskapet og for dem som besøker det.

PROBLEMSTILLING

Hvordan kan natur og landskapsmessige ressurser be-
vares, og inngå i utviklingen av et lokalsamfunn, ved å
ta utgangspunkt i tre allment tilgjengelige steder?
Når man ruster opp og tilgjengeliggjør sårbare områder,
hvordan må man tenke for samtidig ikke forringe dem
gjennom utviklingen?

METODE

Under studietiden har jeg relatert til Sørfinnset og Gil-
deskål i oppgaver i fag, der det har vært mulig. I en
utstrekning på 8 år har opphold på Sørfinnset, i opptil to
måneder på sommeren, noe høst, vår og en vinteruke,
vært **feltarbeide**. I motsetning til mine andre kunst-
prosjekter har tidsaspektet her vært avgjørende. Enga-
sjementet har avstedkommet konkrete ferdigstilte pro-
sjekter underveis: småskala arkitektur; thai-hus, samisk
gamme, restaurering av jordkjeller og eksperimentering
med temporære konstruksjoner. Natur og kultur kjenn-
skap gjennom fotturer, botanisering, matlaging, tematiske
workshops, fester, konserter og intervjuer for å nevne
noe. Dette har inkludert samtaler for å bli kjent, men
også for å få informasjon. Jeg har vurdert landskapet,
bebyggelsen, infrastrukturen og våre kunstneriske grep
med briller i endring: et faglig overskridende blikk. Slik
har kunstprosjektet sammenfalt med masteroppgave
arbeidet. En viktig innfallsvinkel har vært *Gratis Kaffe*.
Mens vi har vært på Sørfinnset skole har vi servert kaffen
gratis, tanken er å starte med en generøs gest, for siden
kanskje å få noe tilbake?

I oppgaven har jeg jobbet med innhenting av informa-
sjon fra muntlige og skriftlige kilder. Jeg har oppsøkt
personer og arrangert en offentlig samtale, lest bøker,
søkt på internett og samlet brosjyrer. Laget en enkel
SOFTanalyse, studert kart og sammenlignet opplysning-
er. Framstilt fakta i **grafiske diagram** basert på obser-
vasjoner og vurderinger. Samt reflektert i skriftlig form.
Jeg har lagt vekt på bruk av foto, visuell dokumentering
og observasjon: som kommer til uttrykk i oppgaven ved
utstrakt **billedbruk** og **skisser**. Og hatt en åpen kreativ
prosess.

MÅL

Å styrke lokalsamfunnet på en bærekraftig måte for
befolkningen og naturressursene. Dette mener jeg kan
oppnås ved tilrettelegging for sosiale aktiviteter og
turisme i liten skala, tydeliggjøre informasjon og opp-
gradering av fellesgodene⁷ i bygda og utmarka, etter
en modell som kan fungere for fastboende, hyttefolk og
besøkende.

AVGRENSING

Oppgaven har tre likeverdige hoveddeler, som har et
likevektet fokuseringsnivå i forskjellig form: *analytisk*,
teoretisk og *skisse utkast til utforming*. Dette er ikke en
detaljeringsoppgave, fokuset er overordnet med hensikt
å understreke en almen gyldighet som kan ivareta felles-
skapets fremtid.

⁷ Se Ordforklaringer s. 10 og 11.

OPPBYGGING

Oppgaven består av 5 deler.

Del 1: Bakgrunnsinformasjon.

Del 2: Overveielser: Tekstdel som drøfter tanker om-
kring nøysomhet, turisme, opplevelse, overlevelse og
inspirasjon, teoretisk motivasjon for grunnlaget for
hvaslags grep og i hvilken skala, de kan gjøres.

Del 3: Analyse og registrering. Bearbeidete kart over
bebyggelse, ulike soner, kysten og fjellet. Grafiske dia-
grammer som viser ressurser og muligheter.

Del 4: Tre utvalgte allmene steder

Stedene spiller en offentlig rolle i lokalsamfunnet, og
foreslås rustet til bruk med felles grep som parkering,
renovasjon og informasjon, samt individuelle grep.
Presentasjon av stedene. Idéskisser som foreslår utbe-
dringer med sikte på allmenn bruk og moderat turisme.

Tøa: Portal til bygda: bussholdeplassen, møtepunktet for
reisende til og fra bygda. Endringer vist som idéskisser.

Seivågen: Innfallsport til
fjorden og sjølivet.

Ungdomshuset: sosialt
samvær, fest og kultur. For-
slag til utbedringer vist som
idéskisser.

Kjellingvatnet:

Porten til det landbaserte
friluftslivet. Den glømda
staden og *the nord land*:
kunstopplevelse og friluftsliv.
Eksempler fra feltarbeid,
forslag til utbedringer.

Del 5: Realiseringsplan
Etterord

SMÅSKALA TURISTENE?
FRA PROSJEKTET SØRFINNSET SKO-
LE/ THE NORD LAND, FJELLTUR MED
DELTAKERE FRA NORGE, ESTLAND,
SVERIGE, CHILE OG ØSTERRIKE.

ORDFORKLARINGER

Landskapsbegrepet

"Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspillet mellom naturlige og/ eller menneskelige faktorer"

Den Europeiske landskapskonvensjon (ELC)

(Miljøverndepartementet. Den europeiske landskapskonvensjonen -Hverdagslandskapet. Brosjyre s.28)

Oftest brukes begrepet "landskap" i norsk dagligtale når man snakker om et naturområde man kan få et overblikk over.

(<http://no.wikipedia.org/wiki/Landskap>)

Landskapsarkitekten

arbeider i skjæringspunktet mellom natur, formgivning og menneskelige behov der siktemålet er å utforme og forvalte våre omgivelser i et bærekraftig og langsiktig perspektiv i tråd med målene i den europeiske landskapskonvensjonen som Norge har ratifisert.

(<http://www.nlh.no>)

Overlevelseslandskapet "produksjonslandskapet"

Betegnelse for det landskapet som er knyttet til produksjon. I førindustriell tid var åtti prosent av Norges befolkning knyttet til primærnæringer, dette preget landskapsynet.

(Kristin Evjen, *Nasjonale turistveger -refleksjon over et samtidsfenomen*, Masteroppgave, Institutt for landskapsplanlegging, UMB, 2009 s. 15)

Opplevelseslandskapet

Betegnelse for en landskapsbruk der opplevelser står i sentrum, knyttet til attraksjoner. Opplevelseslandskapet bruker landskapet som ramme for aktivitetene (som de nye attraksjonene).

(Evjen, Kristin, *Nasjonale turistveger -refleksjon over et samtidsfenomen*, Masteroppgave, Institutt for landskapsplanlegging, UMB, 2009)

Turismens utvikling i Norge, kortversjon:

-de første turistene 1850 årene:

enkelte engelske aristokrater og eksentrikere.

-de første reisemålene: fjelltoppene og lakseelvene.

-de første turisthotellene på vestlandet 1890 årene.

-de første turistrutene: Vestlandsfjordene, breene, midnattsola, Nordkapp og Spitsbergen.

-den største turisten av alle: Keiser Vilelm II (1859-1941) av Preussen og Det tyske riket.

-Den Norske Turistforening stiftet 1868

(Verdenskrig I og stagnasjon)

-mellomkrigsåra med økende masseturisme:

Cruiseskip, Amerikabåten, Bergenske og Nordenfjeldske

dampskipselskap og Kraft durch Freude.(statskontrollert fritidsorgansoiasjon i det tredje riket KdF)

(Verdenskrig II og okkupasjon)

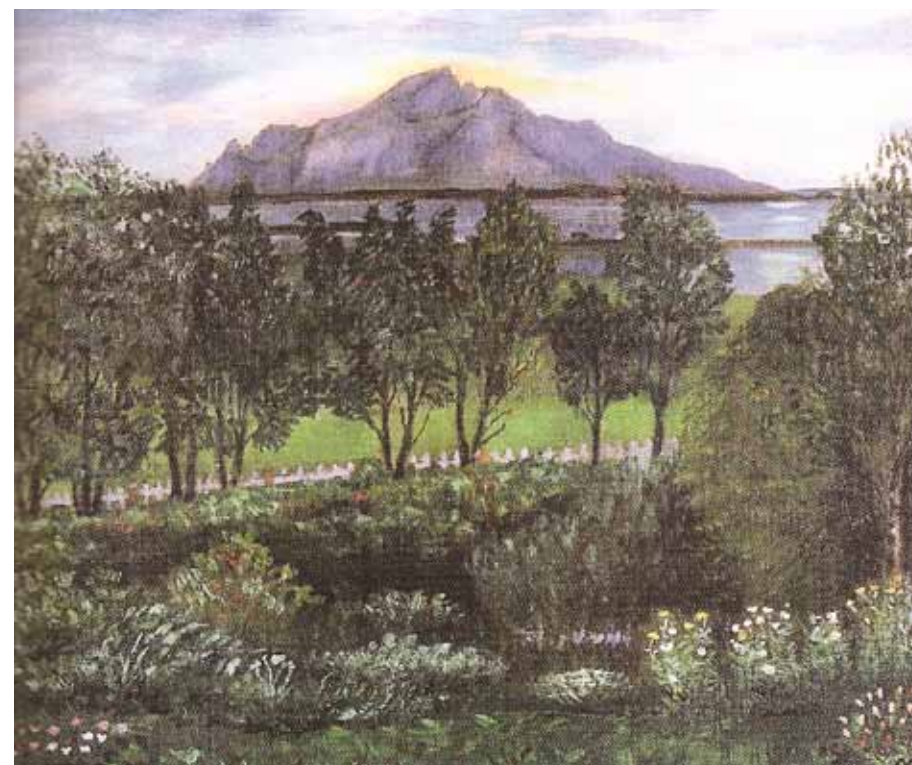
-etterkrigsåra med rask utvikling av nye reisemål og nye turistprodukt, (flytrafikk, bilisme og demokratisering)

(utdrag fra og tilrettelegging av artikkelen "Helsing frå Vegs ende", av Einar Økland, Klassekampen, 25 juni 2011, til bokmål ved S. Jørgensen)

Referanselandskapet

Når man betrakter eller beskriver et landskap skjer det i relasjon til noe: opplevelser, erfaringer, følelser, fortellinger og minner. En vanlig referanser er "hvordan det var da vi vokste opp", omgivelsene hadde et annet uttrykk; færre hus, annen infrastruktur og mindre vegetasjon. Utnyttelsen av naturressursene er endret. Gjengroing er en effekt som er observerbar. Referansene man betrakter landskapet i relasjon til kan være vage, de begrunnes med at "det var bedre før", før, da det var liv og drift på gårdene. Et fotografi eller maleri kan også være utgangspunkt for referansen. Maleren Michaloff Wigdehl har malt fler motiver fra Gildeskål på beynnelsen av 1900 tallet, hvor landskapsmotivene preges av aktiv gårdsdrift med dyrking og husdyr.

(egen refleksjon)

MOTIV FRA FORSTRANDA,
MICHALOFF WIGDEHL 1856-1921, GILDESKÅLS "EGEN" MALER.

Samtidskunst

"Samtidskunst" er i utgangspunktet et uklart begrep, og har ingen leksikalsk definisjon. Like fullt benyttes ordet daglig, både i media og ved de ulike kunstinstitusjonene. Eksempelvis har Museet for samtidskunst valgt å bruke betegnelsen om kunstproduksjon fra perioden etter 1945. Museet forholder seg altså til et samtidsbegrep som favner flere kunstnergenerasjoner.

(<http://www.billedkunstmag.no/Content.aspx?contentId=1306>)

Skulpturlandskap Nordland

Skulpturlandskap Nordland er en internasjonal kunstsamling bygget i perioden 1992-98. Arbeidet tok til under ledelse av Nordland fylkeskommune i samarbeid med de deltagende kommunene. Kunstverkene er plassert i landskapet i 32 kommuner i Nordland, i tillegg til en skulptur i Troms. Bak kunstverkene står det like mange kunstnere fra 18 forskjellige land. Kunstnerne i *Skulpturlandskap Nordland* har utformet sitt verk etter besøk i den kommunen de fikk tildelt. Gjennom det møtet som fant sted, idet kunstneren gjorde seg kjent med så vel naturen som kulturen, presenterte han/hun en skisse til et verk plassert på et bestemt sted i kommunen. Disse møtene mellom stedet og kunstneren er grunnlaget for det møtet alle besøkere kan ta del i når de besøker kunstverkene i denne samlingen. Utgangspunktet for *Skulpturlandskap Nordland* er tanken om at et kunstverk med sitt nærvær skaper sitt eget sted. Skulpturen synliggjør også sine omgivelser, slik at stedet får en ny dimensjon. Den dialog som oppstår mellom kunstverket og betrakteren vil vise til forskjellige måter å forstå eller fortolke kunst på.

(<http://www.skulpturlandskap.no/Skulpturlandskap/info.html>)

Kunstneriske forstyrrelser/Kunst i Nordland

Kunstneriske Forstyrrelser /Kunst i Nordland er en serie stedsrelaterte kunstverk produsert av internasjonale kunstnere i samarbeid med kommuner, byer og tettsteder i Nordland fylke. I perioden 2003-2005 realiseres et tyvetalls kunstprosjekter i tett dialog med ulike lokalsamfunn i Nordland fylke. Målet er å problematisere den lokale konteksten, kunstens kommuniserende evne og funksjon i dagens virkelighet, og på et kunstfaglig nivå å diskutere "site specific" som kunstnerisk sjanger og strategi. Prosjektet er initiert av Nordland fylkeskommune, kultur- og miljøetaten og mottar omfattende støtte av Norsk kulturråd.

(<http://www.kulturnett.no/nettressurser/nettressurs.jsp?id=T5050034&pageid=4>)

Relasjonell estetikk

Relasjonell estetikk er rekke ulike kunstneriske uttrykk og strategier som ble utviklet fra begynnelsen av 1990-tallet. En relasjonsestetisk tilnærming til kunst betyr å vurdere et kunstverk ut fra de mellom-menneskelige relasjonene det representerer, produserer eller foreslår. Begrepet "relasjonell estetikk" ble introdusert av den franske teoretikeren og kuratoren Nicolas Bourriaud gjennom en rekke artikler om nye tendenser i samtidskunsten på 1990-tallet, samlet i boken *Esthétique relationnelle* (1998). Bourriauds observasjon var at mange kunstnere på denne tiden arbeidet med sosial utveksling heller enn representasjon, uttrykk eller materialer. Relasjonell kunst er ifølge Bourriaud et sett praksiser som har som konseptuelt og praktisk utgangspunkt helheten av menneskelige relasjoner og sosiale kontekster, heller enn et uavhengig og privat rom.

(http://no.wikipedia.org/wiki/Relasjonell_estetikk)

Ansvarlige kunstnere for Sørfinnset skole/ the nord land

Geir Tore Holm, samisk/ norsk billedkunstner,
Søssa Jørgensen, norsk billedkunstner
Kamin Lertchaiprasert, thailandsk billedkunstner, grunnlegger av *the land foundation* sammen med Rirkrit Tiravanija, thailandsk billedkunstner, hans kunstnerskap er opphavet til begrepet relasjonell estetikk, slik det er definert av Nicolas Bourriaud.

andre involverte:

Einar, Jorunn og Ronald Jørgensen, lokale støttespillere
Paponsak La-or(Neuneur), thai billedkunstner
Stafan Mitterer, østerriksk/ norsk billedkunstner
Kenneth Norum, lokal ildsjel og politiker
Yayar Chanida Manee Norum, thai/ norsk billedkunstner
Elsa Norum, lokal ildsjel
Kaew Saengpolsith, thai billedkunstner
Karolin Tampere, estisk/ norsk billedkunstner/kurator

Arbeidet som har foregått i Sørfjorden har ikke vært definert som enkeltkunstneres eller enkeltpersoners verk, men som samarbeide, hvor personer har bidratt sterkere i noen sammenhenger grunnet spesifikke kunnskaper eller ønsker.

Videre lesning om *Sørfinnset skole/ the nord land*:

Boel Christen Scheel: *Mobile Homes*, 2009

Opplevelse

1. være med på, sanse, erfare oppleve naturens krefter
  2. føle, oppfatte
- (<http://no.thefreedictionary.com/oppleve>)

Opplevessamfunnet

-handler om kreativitet og utfoldelse
-gjelder utvikling av oss selv, forstå egen historie og kultur
-på jakt etter noe "nytt" -utforsker på grensene for den menneskelige utfoldelse
-bruke kunnskap til forme fremtida
-har sin bakgrunn i at den enkelte disponerer mer tid og penger til egne sysler og interesser
(Georg Kamfjord, 12.12.2007 Kamfjord, G., Lykkja, H. & Puschmann, O. 1997. Landskapet og reiselivsproduktet. NIJOS-rapport, 04/97)

Økoturisme

Økoturisme defineres av Den Internasjonale Økoturismeforeningen (TIES) som "Responsible travel to natural areas that conserves the environment and improves the wellbeing of local people". I 2002 kom økoturisme i fokus verden over gjennom FNs internasjonale økoturismeår. Kvalitet og krav til bedrifter ble satt på dagsorden og FN formulerte noen prinsipper for økoturisme. Quebec-deklarasjonen fra 2002 slår fast at økoturisme er økonomisk, sosialt og miljømessig bærekraftig turisme. I tillegg skal en økoturismebedrift: bidra aktivt til natur- og kulturvern, inkludere lokalbefolkningen i planlegging, utvikling og gjennomføring av prosjektet, generere inntekter til lokalsamfunnet, formidle destinasjonens natur- og kulturarv til de besøkende, være *småskala turisme*
(<http://www.framtiden.no/200708241935/faktaark/forbruk/okoturisme>)

Humanøkologi

I humanøkologi, studiet av menneskets forhold til sine omgivelser og av menneskesamfunn som system. Innen biologi studeres mennesket som en art blant andre arter, og man anvender begreper kjent fra zoologi, økologi og systemteori. Når denne type argumenter settes i en evolusjonær sammenheng, kalles det ofte sosiobiologi.
(http://snl.no/human_%C3%B8kologi)

Økologi

Studiet av variasjonen i arters og populasjoners antall og utbredelse, og årsakene til denne variasjonen.
(<http://snl.no/%C3%B8kologi>)

Salten

Salten (Pitesamisk: *Salto*) er en region og et landskap i Nordland fylke som grenser til Helgeland i sør, Ofoten i nord og Sverige i øst. Distriktet har 77 321 innbyggere (1. juli 2009) og 11 250 kvadratkilometer, fordelt på de ni kommunene Beiarn, Bodø, Fauske, Gildeskål, Hamarøy, Meløy, Saltdal, Steigen og Sørfold. Salten har to byer, hhv. Bodø og Fauske, hvorav Bodø er Nord-Norges nest største by. Salten ligger sentralt i Nordland, er den mest befolkningsrike regionen i fylket, og er samlet sett den største "næringslivsmotoren" i fylket. Salten er også et betydningsfullt knutepunkt både for Nordland og Nord-Norge, noe som også gjenspeiles i funksjoner som høyere utdanningstilbud, sentralsykehus, fylkeskommunale og statlige tjenester, samt ulike tjenesteytende virksomhet for øvrig. Bodø er Nordlands viktigste kommunikasjonscenter, og utgjør sammen med Fauske knutepunkter på nasjonale transportlinjer både når det gjelder båt, jernbane, vei- og lufttrafikk. Salten har mye ren og variert natur, store kraftressurser og mineralressurser, variert næringsliv og et rikt kulturliv. Historisk har Salten suksessivt vært et eget fylke, len og fogderi, som alle inkluderte Ofoten.

(<http://no.wikipedia.org/wiki/Salten>)

Sørfjorden

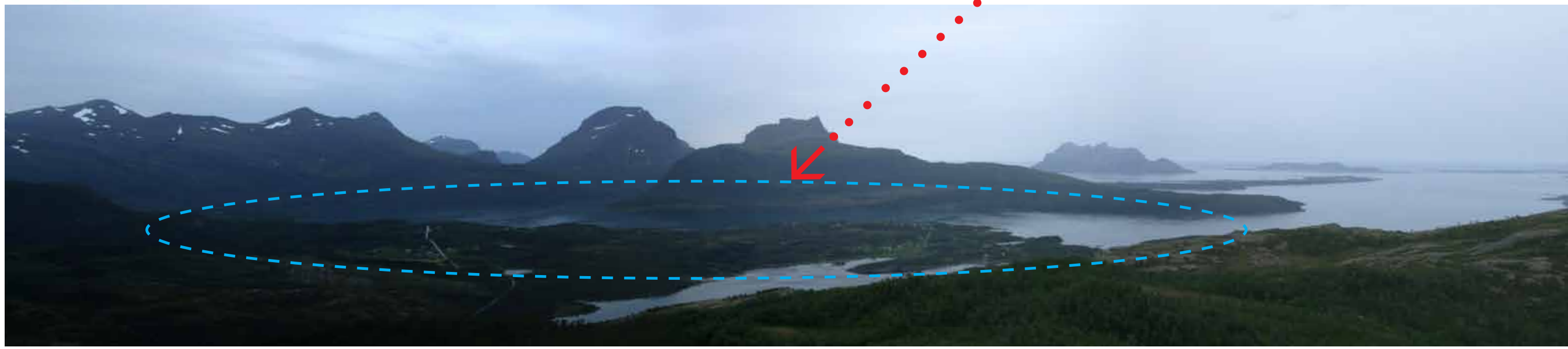
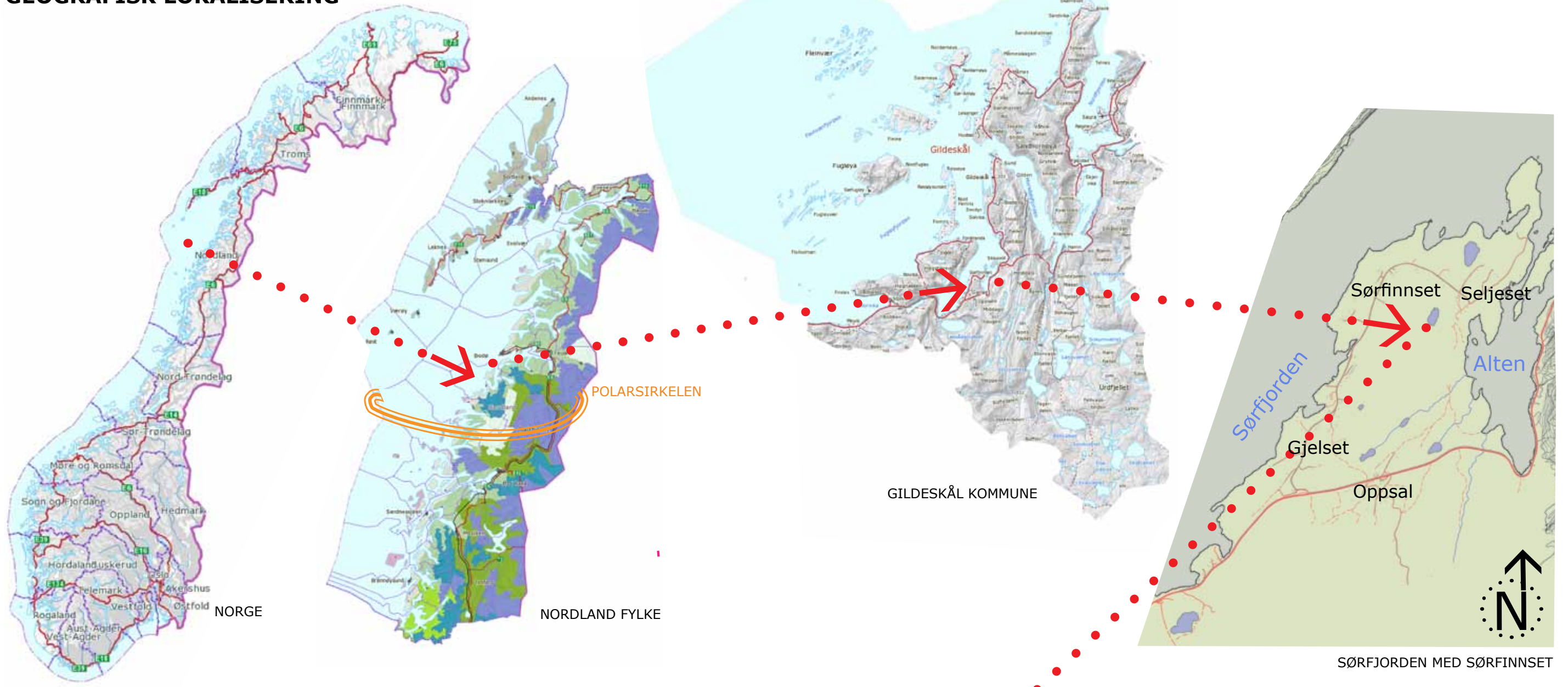
I oppgaven bruker jeg Sørfjorden som en samlebetegnelse for Sørfinnset, Oppsal, Gjelset, Seljeset, Oterstranda og Kjellingvatnet, de fire første stedene blir i dagligtale ofte refert til som Sørfinnset. Men det er egentlig bare et lite område som er Sørfinnset, det området på halvøya der kapellet ligger. Sørfjorden brukes vanligvis om selve fjorden.

Fellesgoder

Rene fellesgoder (kollektive goder) er kjennetegnet ved at en konsumenters forbruk av godet ikke begrenser andre konsumenters muligheter til å forbruke det samme godet. Et eksempel på et rent fellesgode kan være eksistensen av et nasjonalt forsvar. For mange goder som det er naturlig å tenke på som kollektive, vil det likevel ofte være en sammenheng mellom ulike konsumenters forbruk av godet. En veg med lav trafikk kan f.eks. beskrives som et fellesgode.

(<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/1997/nou-1997-27/6/1.html?id=347237>)

GEOGRAFISK LOKALISERING

FAKTA Gildeskål kommune, pitesamisk: Ytre Beiarn: *Oarjelij Bájjdár*

AREAL: 664,4 km². 660 øyer, holmer og skjær

BELIGGENHET: Nordland fylke, Salten, mellom Meløy og Bodø kommuner.

INNBYGGETALL: 1 996 innbyggere (1.1.2010) Økning i folketallet frem til 1946, i 2004 lå folketallet på halvparten av 1946 nivået.

SYSSELSETTING: Primærnæringene: torskefiske med mindre fartøy, jordbruk basert i husdyrhold og fiskeoppdrett. Pleie og omsorg har til sammen 73 årsverk og omfatter administrasjon, institusjoner, kjøkken, renhold, åpen omsorg, omsorgsboliger og aldersboliger. Handel og sevice.

HISTORISK: Middelalder kirke fra 1100 tallet, prestegård samengående bebodd siden 1600 tallet. Bygdemuseum i regi av Salten museum, salmedikteren Elias Blix var født på Våg i 1836, i salmen *Å eg veit meg et land* eller *Barndomsminne frå Nordland* beskriver han naturen slik:

*Å eg veit meg eit land
langt der oppe mot nord,
med ei lysande strand
mellom høgfjell og fjord.
Der eg gjerne er gjest,
der mitt hjarta er fest
med dei finaste, finaste band.
Å eg minnest, eg minnest
so vel dette land!*

*Der eit fjell stig mot sky
med si kruna av snø,
og i lauvklædnad ny
det seg speglar i sjø,
og det smiler mot strand
med si bringa i brand
i den solklåre kveld.
Å eg minnest, eg minnest
so vel dette fjell!*

(vers en og to)

GILDESKÅL GAMLE KIRKE

Kommunesenteret **Inndyr** har ca. 900 innbyggere og kommuneadministrasjonen ligger her. Her finnes bank, post i butikk, 2 matbutikker, bensinstasjon, trelast- og byggevarerforretning, politi, syke- og pleiehjem, legekantor, fysioterapeuter, kraftverk, kulturskole, videregående skole, barne- og ungdomsskole, kunnskapssenter, oppdrettsfirmaer, barnehage, båtslipp, havn, pub og overnattingsmuligheter. **Nygårdsjøen** har oppvekstsenter, eldresenter, bank, bilverksted med bensinstasjon og butikker. **Kjelling** og **Kjøpstad** har gatekjøkken og overnattingsplasser. **Storvik** har butikk, bensinstasjon med tømmeanlegg for bobil, oppvekstsenter og Mevik campingplass. **Sandhornøya** har skole, barnehage, eldresenter, fiskeoppdrett, kafé og dagligvarebutikker. **Arnøyene** har barnehage og skole, butikker, bensin, fiskemottak. **Fleinvær** har skole og overnattingsbedrift.

KOMUNIKASJON: Kystriksveien (RV 17), hurtigbåt, Hurtigrute anløp i Ørnes i Meløy kommune (40 min. Å kjøre), buss Bodø/ Halså

NATUR: Scenisk landskap fra fjord til fjell, rikt dyreliv og flora. Store granittmassiv i øst, ellers lagdelte bergarter, kalkstein og glimmerskifer. Salten har verdens nordligste forekomster av orkideene Marisko og Flueblom.

Kilde: <https://gildeskal.kommune.no/fakta-om-gildeskal-kommune.html>

FAKTA Sørfjorden

AREAL: Sørfjorden er 8,5 km. lang, den har innløp mellom Forstranda i vest, Hjellstad i øst og går i sørvestlig retning til Oterstranda i fjordbotnen. Omtrent midtveis inn i fjorden ligger Sørfinnset på vestsiden av neset som skiller Sørfjorden og bukta Alten, ved Alten ligger Seljeset. Lenger inn i fjordarmen ligger Gjelset, på landsida i nord øst ligger Oppsal.

BELIGGENHET: Gildeskål kommune, helt sør i Salten, 15 km. til kommunesenteret Inndyr.

INNBYGGERTALL: 2011: 66 personer, to personer på 2 år, eldste person 89 år, majoriteten mellom 40-50 år. (Kilde: Elsa Norums egen folketelling, 2011)

SYSSELSETTING: jordbruk (en sauebonde), fiskere og et privat foretak. Flere organisasjoner og dugnadslag.

HISTORISK: Navnet Sørfinnset kan tilsi at det har vært samisk bosetting her. Etter svartedauden ble dette området først befolket. Det har vært kippfisk tørking på klippfiskberga ved Seivågen fra jektetida på 14-1500 tallet og frem mot annen verdenskrig. I gruveområdene ved Oterstranda/ Bjellåtinden/ Laksådalen har det vært utvunnet molybden i tidsrommene rundt de to verdenskrigene.

SØRFJORDEN KAPELL

Sørfjorden kapell er bygget i 1926, klokketårnet i 1957. Kapellet var først bedehus, men ble senere vigslat. I første etasje er kirkerommet, romslig matsal og kjøkken, preste-leilighet i annen etasje. Kapellet eies av gårdene i Sørfjorden.⁸

Bygdas øvrige bebyggelse er preget av Tradisjonelle fiskerbondebruk, med nyere typehus innimellom. Noe naust og brygger samt hyttebebyggelse vesentli ved Oterstranda. Sørfjorden har ikke et definert sentrum, men folk samles på Ungdomshuset ved arrangementer og pubkvelder, på Kapellet ved gudstjenester, begravelser, bryllup osv. Sørfinnset skole har i en årrekke huset trening for pensjonister, husflidslaget og varierte workshops, forelesninger, lokalradio, utendørskino og kafe arrangementer i forbindelse med kunstprosjektet *Sørfinnset skole/ the nord land*. Nå huser skolen et lokalt foretak som baserer sin virksomhet på urtekosmetikk.

KONGO: Økenavn på Sørfinnset og på det lokale fotballlaget. Sørfinnset som Kongo forklares på folkemunne med at det er her "regn-elingan kommer fra"

KOMUNIKASJON: Kystriksveien (RV 17), buss, taxi og småbåt.

NATUR: Store forekomster av kalkfjell langs fjorden gir grunnlag for frodig vegetasjon med spesielle planter. Registrert i forbindelse med brakkvann og kalkholdige tjern. Plantefelt med gran, beiter, eng, brakklagt jordbruksland, myrer fjellbjørkeskog, sva-berg og strand. Fjellformasjoner med grotter, ganger og huler.

⁸ Sørfjorden kapell 1927-1957-2007, Oddbjørg Nikolaisen, Gildeskålboka 27, s.76,77 og 78

DEL TO Overveelser

Now more than ever, nature cannot be separated from culture; in order to comprehend the interactions between ecosystems, the mechanosphere and the social and individual universes of reference, we must learn to think 'transversally'.

Félix Guattari, The Three Ecologies (1989)

Det finnes mange former for overlevelses strategier forbundet til landskapet. Tidligere var det nære, håndfaste som jordbruk, skogbruk og fiske som gav oss livsgrunnlag, nå gjelder også mer abstrakte former for erverv. Faktorer i det nye spillet er økonomi, arealutnyttelse, ressursutvinning og foredling blandet med klima utfordringer, miljøspørsmål og opplevelse. I dette kapitlet diskuterer jeg innholdet i noen av brikene i dette spillet om ressurser i landskapet.

mektig landskap,
nøysomt liv

Verdi i nøysomhet

Naturgitt er ikke Sørfjordslandskapet nøysomt, med sin høyfrekvente topografi, de omkransende fjellene på landsida og halvøyfjellet Høgstjerna som stikker majestetisk opp av fjorden visa vis bygda. Men levesettet ved fjorden har tradisjonelt sett vært måteholdent. Livsopp- holdet har vært basert i primærnæringene, hovedsaklig med kombinasjonsnæring på fiskerbondebruk fram til annen verdenskrig.

I forhold til dagens krav og tankesett er nøysomheten på mange måter et utrangert ideal. I oljenasjonen Norge er idealet å være en rik forbruker. Men kan mentaliteten snus fra å satse på det man kan tjene penger på, til det man ikke bruker penger på? Om det man sparer energi eller gjenvinner ressurser på, får reell verdi, vil- det føre til endring. At mentaliteten ikke bygger på konkurranse, men deltagelse og forståelse av likeverdi, om enn med forskjellighet. Man kan jobbe med fremtidsret- tet stedsutvikling på en lavfrekvent eller langsom måte. Bruke enkle grep som krever mindre, men som gir av- kastning over tid. Basert i økonomiske modeller som ikke bygger på vekst, men som bygger på bærekraft. På Handelshøyskolen/ Nordlandsuniversitetet i Bodø,

finnes senter for økologisk økonomi og etikk, som tilbyr kurs i miljø og samfunnsmessig økonomi. Grunnlaget er en økonomisk modell som åpner for endringer av det eksisterende økonomiske systemet. Modellen bygger på samarbeide, kretsløpstenkning og "bottom up" løsninger.

Sørfjorden er et sted hvor fellesskapsfølelsen har vært sterk. Det har vært en selvfølge at man stiller opp og hjelper til der det trengs, i tillegg har familie og slekts- båndene vært sterke og bygdas gårder omtrent på samme størrelse. Forankret i disse tradisjonene og forutsatt at mentaliteten lever videre, er dette et sted hvor en langsom utvikling er mulig, basert i fastholdelse av bærekraftige bo og levesett som ikke forringer ste- dets karakter og ressurser. Uheldig endring kan være resultatet om enkeltområder utbygges, og utvikles i stor skala. Eller at bygdelivets tradisjoner forsvinner ved at brorparten av bebyggelsen blir fritidsboliger. Man må passe på at utviklingen ikke fører til "steds tap", som C. Norberg-Shultz uttrykker det; steds karakteren forsvin- ner fra et sted som taper sin form, og derved gjør det stedet uinteressant. Men det gjør også at mennesket mister sin personlige identitet.⁹

En "mindre" utvikling

Er det måter å få fram verdier i et landskap som ikke har magnetiske attraksjoner? Å verdisette, også filo- sofisk, det som er mindre fremfor det store? En støt- tepilar kan være de franske filosofene Gilles Deleuze og Felix Guattari. I 1975 publiserte de boka *Kafka: For en mindre litteratur*. I denne boka setter de seg fore å tolke Kafka uten å bruke tradisjonelle litterære analy- ser som innordner verket i den litterære kanon. Egen- skapene ved den mindre litteraturen beskriver de som omveltende og undergravende. Den mindre litteraturen deterritorialiserer(bryter med territorier) den store lit- teraturens språk gjennom løsrivelse via fluktlinjjer, til et mindre språk. Fluktlinjene er en del av Deleuze og Guttaris begrep *rizom*. Dette er en ikke-hierarkisk, ho- rizontal struktur, med utallige forbindelser mellom alle deler av strukturen, uten dikterende utgangspunkter eller sluttpunkter. Rhizomet er alltid i midten, en "mel- lomeksistens". Man kan sammenlikne med en rotstruktur utbredt under jordoverflata over store områder, hvor knoller på rota kan være utgangspunktet for ny vekst.

⁹ Chr. Norberg-Schulz, *Mellom jord og himmel, en bok om steder og hus*, Universitetsforlaget, 1978

Et annet bilde sammenligner formeringen, utbredelsen av rhizomet med hvordan vannet forsvinner fra bakken etter at det har regnet, når solen kommer fram, vil van- net som ikke har trukket inn i jordskorpa eller rent over i bekker, fordampe og ikke etterlate spor. Men bakkens overflate er antakelig endret.¹⁰

Tenker man seg en slik struktur eller strategi og over- fører den til våre fysiske omgivelser kan man trå inn i landskapet på et hvilket som helst punkt, hvor alle ele- mentene og aktørene har like viktige roller. Felles steder som er tilgjengelige for alle, og hvor alle har ansvar for stedets karakter.

Om man vurderer Sørfjorden og tilhørende landområ- der med de landskapsmessige attraksjonene det øvrige Salten¹¹ sannsynligvis blir assosiert med, som Saltstrau- men, Kjerringøy gamle handelssted eller batteri Dietl¹² i Steigen, vil Sørfjorden framstå med mindre tiltrekning i sammenlikning, fjorden skiller seg heller ikke nevne- verdig fra andre fjorder i nærheten, men dette betyr ikke at stedet er av mindre betydning. Det antyder deri- mot at Sørfjorden ikke er målbar på disse kanoniserte landskapenes attraksjons-skala. At fjorden ikke kan vur- deres på samme måte. Attributtmessig når dette om- rådet ikke opp. Dette mindre reisemålet er derved fri- gjort fra begrensningene i defineringen av "high lights" i reiseindustrien og en mulig konformitet i landskapsopp- fattelsen. Slik sett kan man reise til Sørfjorden fri for forutinntatte holdninger om å oppleve noe stort på en opplevelsesskala fra en til ti, og da kan det hende man opplever noe genuint. Noe som er vokst ut fra stedet og ikke oppskalert proporsjonsløst. Er forventningene lave er det mulighet for å ikke bli skuffa, og å unngå et anti- klimaks.

Det magnetiske reisemålet

En motsats til det mindre reisemålet er det magnetiske turistmålet, utviklet med signaturfokus, som foreksempel Nordkapp platået. Platået ble beskrevet av engelske oppdagelsesreisende på 1500 tallet, og har siden vært et sted verdt å besøke, først og fremst fordi Norkapp regnes som det kontinentale Europas nordligste punkt, selvom denne sannheten geografisk mangler litt mer enn en kilometer for å være sann.

¹⁰ Kilde: Hanna H. Hansen, *Fluktlinjjer*, Universitetet i Tromsø, 2010

¹¹ Se Ordforklaringer s. 10 og 11.

¹² Batteri Dietl på Engeløya i Steigen, var et av Wehrmachts største kyst fort. Det består av tre landfaste kanoner med maksimal rekkevidde på 56 km.

Selve landformasjonen er oppsiktsvekkende, en stor litt over 300 meter høy klippe med flat topp. Dette stedet er et konkret mål, et definert punkt som alle vet hva representerer, som oppfyller ideen om å tilfredstille erobringstrang og følelsen av å mestre noe. Mennesker tiltrekkes av geografisens ekstremiteter, som å bestige toppen av Mt. Everest eller å nå Nordpolen. På grunn av sine målbare attraksjoner har Norkapp blitt utviklet for storskalaturisme. Det er en nybygget veitunell, som sikrer en effektiv siste etappe, det koster penger å entre plataet, her underbygges erobringfølelsen ved at man har plassert en globus på klippen, for å minne om den geografiske lokaliseringen i europamålestokk. Det går an å besøke et senter inne i klippen hvor man kan se en film av Ivo Caprino og gå på bar, men fremfor alt kommer man for å oppleve midnattsola akkurat her.

Hva var Nordkapp forut for utviklingen?
Gikk noe tapt i turistmålutviklingen?
Hva er Nordkapp uten midnattsol?

Samtidig som en tilrettelegging for masseturisme kan bidra til å uthule et steds karakter, så hjelper det indirekte de mindre reisemålene ved å ta av for den store flommen av reisende, som blir vanskeligere å håndtere på små steder.

turisme

Kan turisme levendegjøre en bygd?

Nordland er storslått natur. Golde fjell, snøklede topper, isbreer, åpent hav, fjorder, øy-vær og ydmykt jordbruk i overgangs sonen mellom fjellheim og storhav. Den mektige naturen omgir folk som bor her, menneskets anstrengelser, bosetting og samfunn blir smått i dette store landskapsbildet.

Nordland fylke ønsker å tiltrekke seg turister gjennom profesjonalisering innen reiseliv, med bl.a. slagordet "Nordland - opplev verdens vakreste kyst". Fylket skal tilby og synliggjøre attraktive opplevelser knyttet til reiseliv og kultur. Videre skal markedsorienteringen og nyskapingperspektivet i reiselivsnæringen styrkes. Vi skal ha et **kundefokus** innen områdene **kompetanse, profilering og reisemålsutvikling** og framstå som et

helhetlig og attraktivt reisemål.¹³

Hva er gevinsten for småbygder i satsingen? Betyr det at fylket vil bidra til å øke småsamfunnenes attraktivitet for å få til helheten fylket ser for seg? Kan turisme fungere som en av flere mulige overlevelsestrategier for et lokalsamfunn som har lekket innbyggere til de større stedene de siste decennier? Et sted i langsom transformasjon fra levende hverdagsmiljø til fritidsmiljø og helgerekreasjon? Som har mistet servicetilbud og infrastruktur som post, butikk og skole til kommunesenteret. Hvor skiftet i sysselsettinga har gått fra primærnæringene til jobber man må pendle til, først innen industri, siden service og omsorg.

Mer enn et stoppested på veien?

I Sørfjorden eksisterer allerede skulpturen *Den glømda staden*, kunstprosjektet *Sørfinnset skole/ the nord land* og hjemkommer-festen *Fiskefestivalen*. Det er gjort et stort innsamlingsarbeide av matoppskrifter som har resultert i boka *Jerngryta, mat og mattradisjoner i Gildeskål*¹⁴. Man kan tilrettelegge for grotteturer, fjellturer, jakt og fiske. Men fremfor alt må folk som bor i bygda tro på det de har. Hva er viktig for de fastboende? Bolyt? Inntektsmuligheter? Nye tilflyttere? Aktivt lokal-liv? En kjæreste? Gevinsten kan også være immateriell, blikket utenfra, det gjenkjennende blikket eller et beundrende blikk, som bekrefter verdi.

"Den delen av reiselivsproduktet som har stor opplevelsesverdi har ofte liten pengeverdi."¹⁵

Dette er reiselivets paradoks. Men det er også en stor mulighet, for har man storslått landskap, fjell, fjord, midnattssol og nordlys, da er jo det man trenger å tilby i tillegg egentlig småtterier. Fersk fisk, potet og en god seng å sove i og noen frilynte bemerkninger fra den åpenhjertige nordlendingen.

Valdres Natur og Kulturpark er en sammenslutning mellom de seks Valdreskommunene for å styrke det lokale næringslivet basert på gårdsdrift, mattradisjoner, stølsdrift, musikk, håndverk og friluftsliv. "Konseptet bygger på frivillig, langsiktig og forpliktende partnerskap mel-

¹³ Om reiselivssatsingen i Nordland fylkeskommune: www.nfk.no

¹⁴ Karen Holm Johansen er en av forfatterne og bor på Sørfinnset

¹⁵ Georg Kamfjord, Oppland fylke 12.12.07, Power Point presentasjon

lom lokalsamfunn, styresmakter og næringsliv. Slik at ein skapar ei samarbeidsplattform som støttar lokal verdiskaping, integrert landskaps- og naturforvaltning, kompetanseutvikling, stadsidentitet og formidling."¹⁶ Her har kommunene organisert seg for at også de små prosjektene som er basert i lokale naturlige forutsetninger skal få støtte. I Underdal i Aurland kommune i Sogn tok de utgangspunkt i Underdalsosten for å få til en positiv

¹⁶ <http://www.distriktsenteret.no/lokalt-utviklingsarbeid/>

INVITASJON TIL SAMTALE OMKRING TURISME ARRANGERT PÅ SØRFINNSET SKOLEV2008, FOLK MED ULIKE IDEER OG PROSJEKTER KOM FOR Å DISKUTERE.

utvikling for bygda med 85 innbyggere og 450 geiter. Første skritt var å dokumentere tradisjonell bruk av kulturlandskapet, neste rydding og merking av turstier og opprette felles internettsider for bygda. Deretter bygde de et turistanlegg med utgangspunkt i ostene og et nytt ysteri hvor de upasteuriserte geitostene produseres, godkjent av *Slow Food International*. Hovedmålet med satsinga er å opprettholde bosetting og verdiskaping i bygda.¹⁷

Når skal utvikling begrenses?

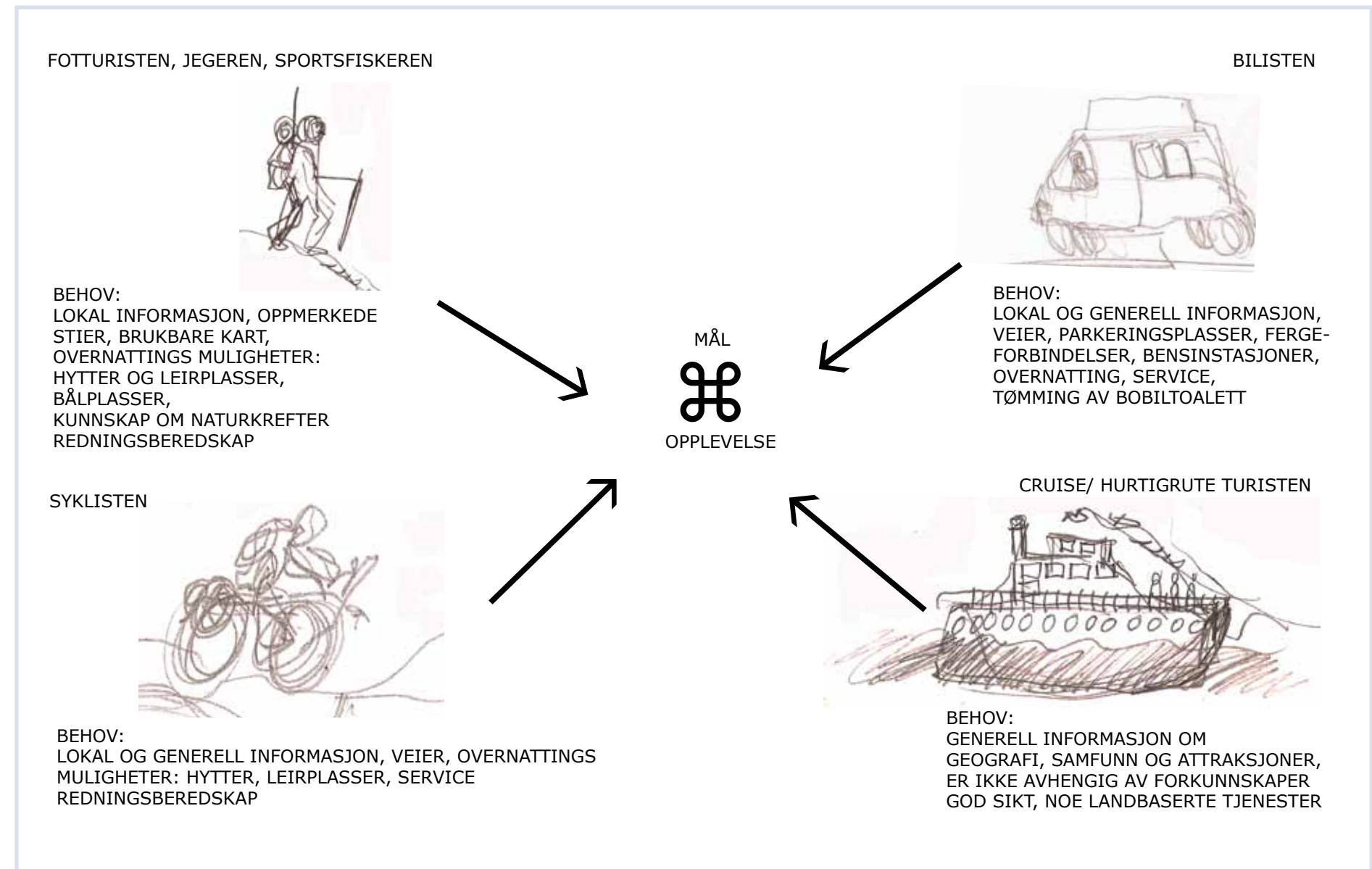
Norsk reiseliv har siden 1970-tallet tapt internasjonale markedsandeler, men fra 2001 har det vært en registrert økning. Nordnorsk Reiseliv, et regionalselskap som har overtatt reiselivssatsingen har opplevd en svak økning siden 2009. Det har vært en generell nedgang i turismen for alle byene i Nordland, helt i sør, i Brønnøysund/ Vega området og i Lofoten og Vesterålen har det vært vekst. Hurtigruta registrerte vekst i 2010, dette har også en viss betydning for de landbaserte tilbudene. Mens det er det dårlige sommerværet som gjør at turister uteblir fra hele Nord-Norge. Finanskrisen hadde skyld i dårlige resultater for 2009 og den islandske askeskyen skapte problemer i 2010.¹⁸ Med andre ord er turistmarkedet sårbart og derved ustabil. Men det er ikke bare markedet som er sårbart. I jakten etter stadig nye personlige opplevelser, forbruker turister steder, har vi vært der, drar vi videre til nye opplevelser. På denne måten opplever man én dimensjon ved stedet, men går antakelig glipp av årstidsvariasjoner eller andre sjatteringer. Besøket må bli en personlig og sosial opplevelse. Det finnes mange eksempler på steder som, etter min mening, har blitt utsatt for en bruk som har bidratt til at stedet har endret karakter. Eksempelvis Besseggen i Jotunheimen, er slitt både innholdsmessig og fysisk, det som var en smal sti opp på ryggen for 30 år siden er i dag som en gruset gangvei. Eller Mount Kosciuszko, det høyeste fjellet på fastlands-Australia, som fotturist her må man på grunn av stor slitasje på vegetasjon og grunnforhold gå på strekkmetallrister innover i fjellheimen. En fjellopplevelse med akkompagnement. Lyden av støvler mot metall ljoner innover fjellet. Men det kan gå lenger, at man ser seg nødt til å bygge en kopi av en attraksjon, lik Egyptiske myndigheter vurderer å bygge en kopi av graven til barnekongen Tutankhamon.

Dette for å forhindre og minke effekten av stor slitasje og bevare graven for ettertiden. Myndighetene mener turismen er til skade for turistattraksjonen. I mange tilfeller er turistmålet en del av verdenskulturarven, som ikke opprinnelig har vært beregnet på dagens store innrykk av turister eller besøkende. Så da må man legge tilrette for at stedet skal oppnå utviklingsdyktighet, tålighet i forhold til forandring, så det forblir det er og klarer krav til slitasje, klimaendringer eller andre transformerende faktorer.

Hvem er turisten?

Alle har behov for rekreasjon, å se sitt eget liv og virke i perspektiv. Nær sagt alle i vår vestlige verden reiser og er turister i noen dager eller uker hvert år. Måler opplevelser opp mot hverandre, egne eller andres. Turisten deltar i strukturert omgang med og opplevelse av "fremmede" landskap og kulturer. Ferieturene er begrenset i tid. Den reisende skal oppleve bestemte fenomen i løpet av det aktuelle tidspennet reisen varer.

Ulike turisternes behov:

¹⁷ Presentasjon av Leif Inge Undredal: www.merkur-programmet.no

¹⁸ Om reiseliv i Norge: www.reiseliv2010.linkevent.no/home.aspx

Dette skal tilrettelegges som et produkt. Turisten vet hovedsaklig før reisen begynner hva som skal oppleves, det er gjerne fremstilt i turistbrosjyren, derifra starter konsumeringen, som det er mulig for turistnæringen å tjene penger på.

Vi kjenner til reiser fra tidligere tider gjennom handel, korstog og oppdagelsesreiser på oppdrag fra makthavere. Men en som reiser primært for nytelsens skyld, ikke for å erobre i økonomisk, politisk eller maktmessig forstand er en turist

Aasmund Olavsson Vinje beskriver i boka *Ferdaminne* sin reise i Rondane en sommer på 1860 tallet. Her fremkommer turistens blikk på landskapet. Han påpe-

ker hvordan hans blikk er forskjellig fra de fastboendes blikk. De fokuserer på nytte, ikke nytelse og opplevelse slik som han gjør. Derfor er de ikke spesielt interessert i fjellene fordi det er så lite å høste der.

Statistisk sentralbyrå viser i diagrammer at det er flest nordmenn i aldersgruppen 45-64 år som reiser i Norge. Av utenlandske turister er det Tyskerne (over 1600 000, i 2010) som ligger på toppen, med et hopp ned til Svenskene og Danskene. Rundt 800 000 i hver gruppe¹⁹

Den Norske Turistforeningen har en enkel innfallsvinkel til turisme, med sine betjente og ubetjente hytter og stisystemer i den norske fjellheimen. Kombinasjon av fysiske utfordringer og det enkle tilbudet når det gjelder

¹⁹ Statistisk sentralbyrå: www.ssb.no/reiseliv

overnatting, servering og generell komfort appellerer til mange. Kanskje fordi dette er en del av vår kulturarv, på fotturer får mange oppleve fjellet fra tidlige barne år, erfaringer av høyfjell og vær, får lukte på historien og undres over tidligere generasjoners utmarks og seterdrift, og opplever å nå mål.

Når tar man på seg turistrollen?

Jeg er en kulturell nomade, reiser ofte med et mål, å delta på et prosjekt, lære noe, gjøre en jobb, lage noe av utfra det jeg opplever. Når jeg er i Gildeskål, hva er jeg da? Jeg har reist dit hver sommer i en periode på åtte år, jeg bor ikke der, har ikke hytte der, jeg jobber der, men er ikke ansatt i noen bedrift. Så er jeg turist? Blir man turist fordi det er den rollen som er tilgjengelig? Det er et visst ubehag med denne rollen. Er det fordi jeg assosierer turistattraksjoner med noe som er regissert slik at man skal oppleve det på en bestemt måte? At noen har glanset opplevelsen litt? Lagt til en disneyfaktor?

Den ideelle turist, etter min mening, er en personen som ikke etterlater spor- som deler med seg og gir noe tilbake. Er hensynsfull, beundrende og søker en dypere forståelse av stedet.

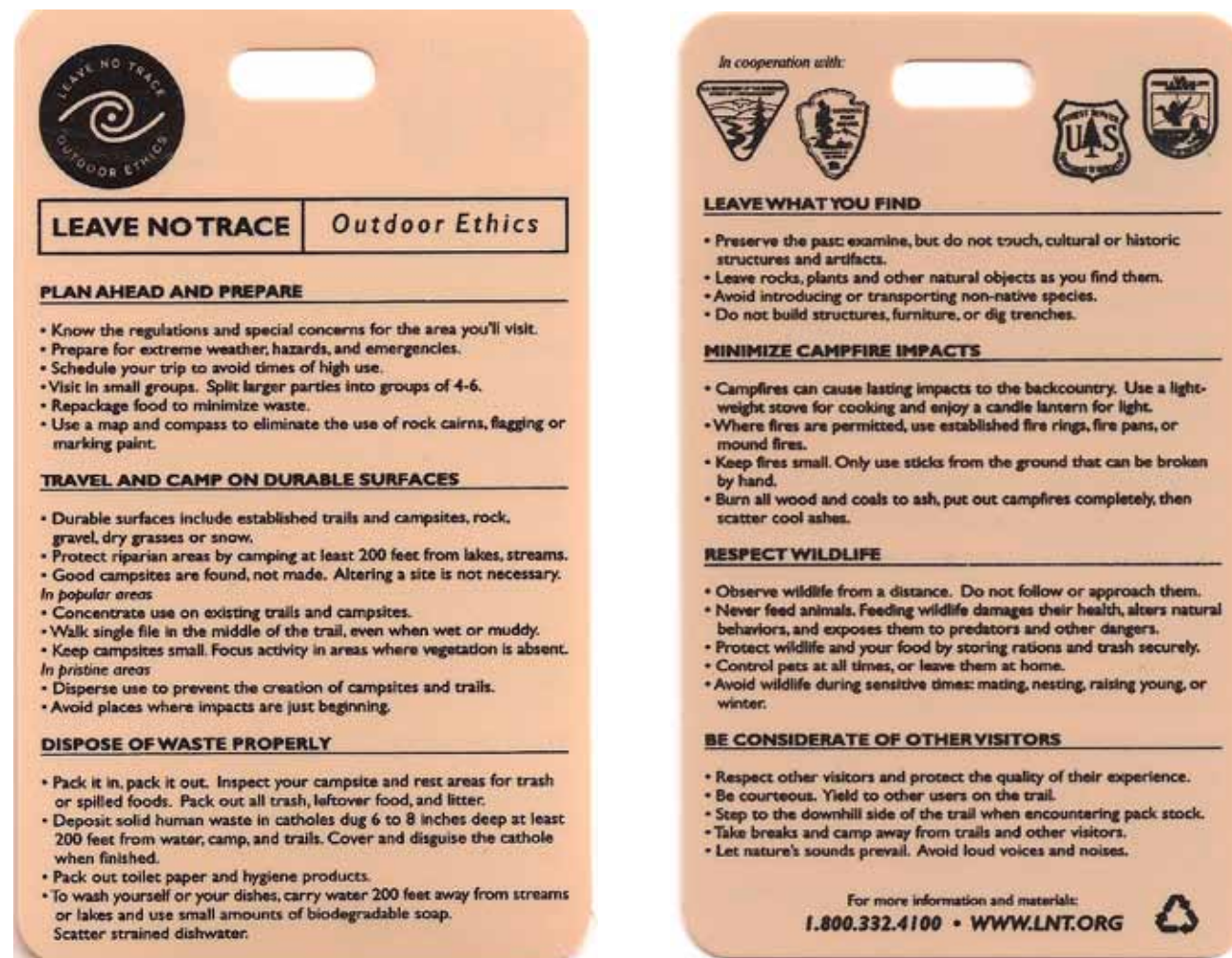
opplevelse

Selv Motsigelsen i å by på et landskap og samtidig bevare det

Folk reiser av forskjellige grunner. Å oppsøke landskape- lige attraksjoner eller spesielle kulturminner er vanlig. I boka *Arkitektur og omgivelser*, er tilnæringsmåtene til dem som oppsøker et kulturminne differensiert slik: "Pilegrimen ser på kulturminnet som et forbilde og har et personlig og følelsesmessig eierforhold til det. Turisten besøker "de andres" kulturminne og ser på det som et bilde av et eller annet. Den oppdagelsesreisende skal erobre ny kunnskap og innsikt og ser på kulturminnet som et avtrykk av historien."²⁰

De reisende har forskjellig opplevelse av de de ser, og er med andre ord en heterogen gruppe, er på jakt etter

²⁰ Ole Rømer Sandberg, *Arkitektur og omgivelser*, Gyldendal norsk forlag, 1997, s. 62

"LEAVE NO TRACE" ER EN NON-PROFIT ORGANISASJON, SOM HAR SOM FORMÅL Å LÆRE OPP FOLK TIL Å DRIVE "UN MONITORED" FRILUFTSLIV. ORGANISASJONEN UTDANNER FOLK, VED KURSING I FRILUFTSLIV I TEORI OG PRAKSIS -KORTENE DELES UT TIL ALLE BESØKENDE I NASJONLPARKENE I USA OG I TURUTSTYRSBUTIKKER. WWW.LNT.ORG

ulike ting og oppfører seg forskjellig. Men alle ønsker genuine opplevelser: man tar med seg fortellinger, erfaringer, lærdom og innsikt til det neste stedet man kommer.

Fellesgodenes²¹ varighet

For at det skal kunne være grunnlag for å drive turisme bør severdighetene, lokalmiljøet eller naturmiljøet attraksjonene er en del av tilrettelegges slik at det som er attraktivt blir håndtert på en respektfull måte, og blir en like god opplevelse for dem som kommer som de neste besøkende. Man vil gjerne at stedet skal fremstå som ekte og opprinnelig, naturen skal være ren og fremstå som uberørt.

I USA bruker man begrepet *wilderness*, som kan oversettes med vårt *uberørt natur*, som skal omfatte det vi assosierer med villmark, selvom det (omtrent) ikke eksisterer noen naturområder som er upåvirket av mennesker i dag. Men det eksisterer områder som forvaltes slik at naturen der skal virke mest mulig uberørt: nasjonalparkene. I Everglades National park i USA bruker de en guide, som ser ut som et pass, dette er en kombinasjon av notisbok og informasjonshefte for dem som får opplæring for å bli "wilderness managers" (Park Rangers: Nasjonalpark-bestyrere). Bak i "passet" er *The Wilderness Act* gjengitt. Dette er lovgrunnlaget for opprettelsen av nasjonalparkene i USA fra 1964. På baksiden av passet er det listet opp fire punkter:

1. Manage wilderness as a whole

-Forvalt villmarka som en helhet

2. Preserve wilderness and natural conditions

-Bevar og vis omsorg for villmarka og naturforholdene

3. Protect wilderness benefits

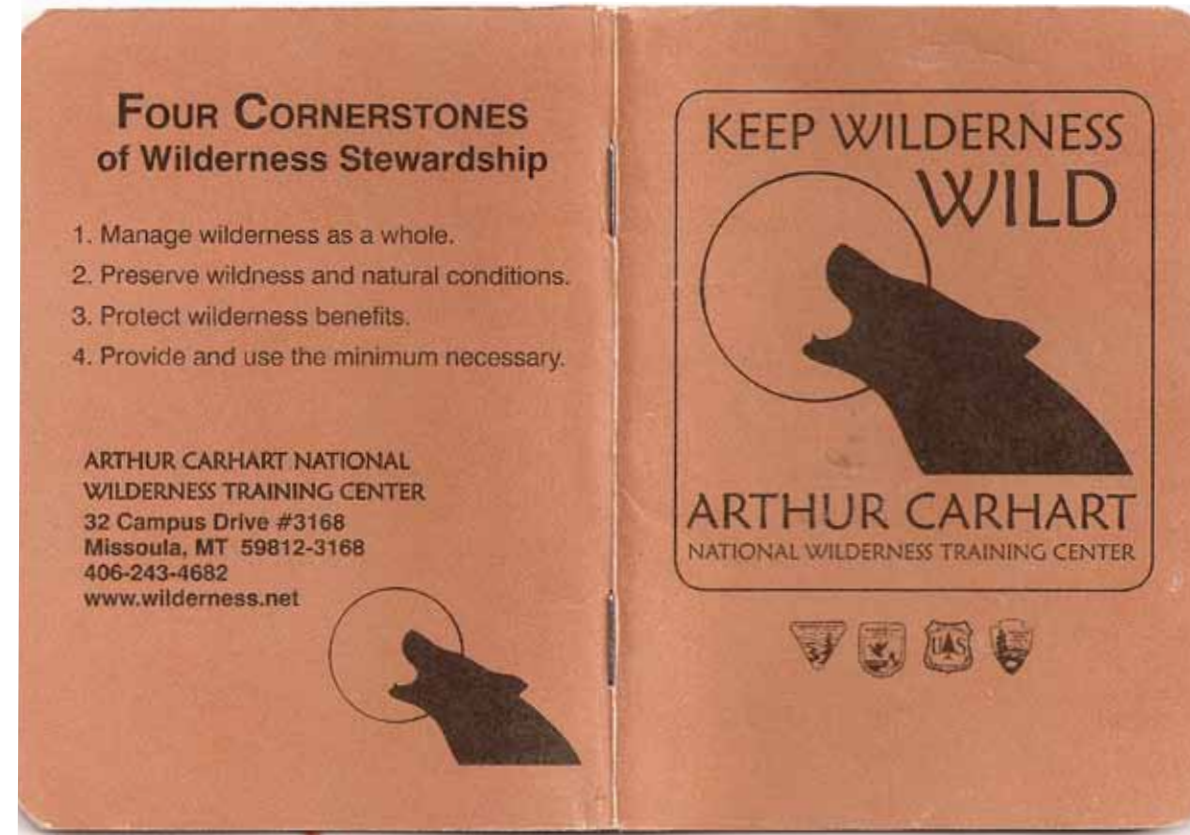
-Beskytt villmarkas særpreg og særlige behov

4. Provide and use the minimum possible

-Pakk opp, provianter og bruk minst mulig

På innsiden av permen er en liste over 7 prinsipper for hvordan man skal opptre slik at man ikke etterlater spor. Det går på at man skal planlegge nøye, slå leir på

²¹ "Goder som de fleste reiselivsvirksomhetene i et område kan tjene på å utnytte" Horwath Consulting 2000, ref. bloggen reiseliv, teknologi og strategi.

PASSET ELLER NOTISBOKA SOM BRUKES AV NASJONALPARKANSATTE I USA. INFORMASJON OM PARKSYSTEMET: WWW.WILDERNESS.NET

egne/ tilrettelagte plasser, ikke kaste søppel, la det man finner ligge, minimere bålbruk, respektere dyrelivet og ta hensyn til andre besøkende. Dette betegnes som *outdoor ethics*, friluftsets etikk.

Til alles beste

I Norge har vi en unik lov som sikrer felleskapets tilgang til naturgodene: allemannsretten. Lokalt må man dele godene man har tilgang på, med folk utenfra. Men er lovverk og etiske rettesnorer et for svakt virkemiddel for å sikre fellesgodene for almenheten og fremtiden? Skal naturforvaltere ha en bredere rolle å la Park Rangers, som overvåker naturområdene?

Fellesgoder konsumeres uten betaling, kan derfor oppfattes som "fritt vilt" og folk kan opptre ukritisk. Konsumet er rivaliserende, det vil si at en families bærplukking kan gå på bekostning av en annen families behov for å fylle fryseren sin med bær. Innenfor økonomisk teori brukes begrepet "allmenningens tragedie", dette betegner en situasjon hvor brukerne av et fellesgode bruker dette til sitt eget beste, uten tanke på at dette også kan være ufordelaktig for dem selv på sikt. Eksempler på ressursproblematikk kan være overbeiting, overfisking, snauhugst osv. Men vi har også kollektive goder, foreksempel gatebelysning og fortau, som er finansiert av felleskapet til nytte for alle. Disse godene betegnes som ikke-rivaliserende og kan ikke forbrukes.²²

²² Kilde: Om fellesgoder: www.regjeringen.no

overlevelse

Hvorfor minker befolkningen?

Hvorfor er flyttetrenden så stor fra bygdene til byene? I Nordland har jernbanen spilt en sentral rolle, den lettet transporten og den offentlige kommunikasjonen, men førte også folk vekk fra fylket

I en artikkel²³ i Klassekampen 12. April 2011, diskuterer kriminolog Nils Christie fremskrittstanken. Denne tenkingen fikk et startpunkt i Harry Trumans innsettelsestale som Amerikansk president i 1949. "Vi må, sa Truman, gjennomføre et dristig program for å gjøre fordelene ved våre vitenskapelige og industrielle fremskritt tilgjengelige for vekst og utvikling i underutviklede områder". Altså skulle alle land utvikles for å komme på samme nivå som USA. De gikk fra å være det de var, og havnet et sted på utviklingskalaen i hierarkiet. For å komme vekk fra tankene om uunngåelig vekst og utvikling foreslår Christie at vi skal endre tankegang fra fremadrirende tenking til å forestille oss at vi befinner oss på en jernbanelinje med mange stasjoner, vi passerer mange attraktive steder, men også steder vi nødig vil gå av på, men Christie spør, er det sannsynlig at det finnes steder lenger fram som er ennå bedre, eller er det lure at vi går av der vi er og tenker oss om litt? Vi trenger ikke lenger vekst, men vi trenger å lære oss å dele. Han avslutter håpefullt at veksten skal stoppe opp av seg selv, at naturen vil sette grenser, eller at disse blir satt av oss selv.

Etter krigen økte fraflyttingsprosenten i Gildeskål, det bodde dobbelt så mange mennesker i kommunen i 1946 som det gjør i dag. I takt med det framvoksende industrisamfunnet flyttet folk fra bygdene til tettstedene. Overgangen fra hovedsaklig naturalhusholdning til hovedsaklig pengeøkonomi, med bortebasert arbeide skapte endringer over tid. Tradisjoner tilknyttet bydelivet ble brutt, forholdet til bruk av naturen endret seg, synet på hjemmeplassen ble endret. Havet og fjellene var fortsatt sterke og vakre, men plassen man kom fra var fattigslig. (nye tradisjoner ble også skapt). Skal man bygge på Truemann kan hans syn på utvikling være en ideologisk

grunn for et paradigmeskifte. Folk flyktet fra de stedene hvor utvikling trolig ikke kunne finne sted. Men pendelen svinger, steders ressurser brukes opp, folk forflytter seg det er vanskelig å si når naturressursene igjen får fokus, nye metoder og nye behov gjør at man igjen vil søke å utnytte områder som har ligget brakk en periode. Nye fenomen gjør at en dialektikk oppstår: finanskriser, massenedleggelse av arbeidsplasser, krig, klimaendring, behov for spesielle varer, som i Sørfjordsammenheng foreksempel under de to verdenskrigene hvor gruvedrift med molybden utvinning sto i fokus, fordi grunnstoffet er nyttig å bruke i geværløp -et krigsbehov, mens akkurat nå er kanskje vannkraft en vel så viktig ressurs som mineraler i Gildeskål. Slike endringer og utvikling kan man ikke til enhver tid forutse. Sørfjorden er jo ikke et sted som har vært utsatt for naturkatastrofer eller andre "force majeure" fenomen i nærmeste fortid. Det som har skjedd er at folk har flyttet derfra, samtidig har det vært en statlig nedbygging av distriktene i tillegg til at det offentlige rom har fått en lavere status. Derved er det opp til de små samfunnene å holde seg oppe og lage tilbud til sine innbyggere. Men dette må fungere finansielt og praktisk. Man kan gå inn og se på hva man ønsker skal bestå av det som finnes i landskapet i dag, på grunn av en spesiell kvalitet, sårbarhet, affeksjon, om det skal bevares for en selv, andre og fremtidige generasjoner, uavhengig av ytre faktorer og svingninger.

I Sørfjorden finnes det kan hende andre muligheter for overlevelse enn turisme. Gjenåpning av gruvene, biobrenselproduksjon, industri drevet av rimelig energi, utvidet fiske, klippfiskproduksjon, landbruk med beitedyr. En kombinasjon mellom nytt næringsliv og småskala turisme er en mulighet.

Begrensningens kunst

De fysiske tilretteleggingene for aktivitet man gjør må korrespondere med bruken man ønsker seg. Det skal derfor ved en stedsutvikling ikke tilrettelegges til flere overnattingsplasser, parkeringsplasser eller oppankringsplasser enn at man får et ønsket eller villet antall besøkende. En prinsipielt avgrenset utvikling for en bærekraftig bruk.

-Å dele opplevelser blir den nye overlevelsesstrategien.

PÅ SØRFINNSET SKOLE HAR VI GITT BORT KAFFE UNDER MOTTOET: GI BORT EN KOPP KAFFE OG FÅ TI TILBAKE! EN GENERØS GEST SOM KAN FØRE TIL AT MAN FÅR NOE I GJENGLD?

²³ Kanskje fremtiden ligger bak oss? artikkel i Klassekampen 12. April 2011 av kriminolog Niels Christie

ideologisk inspirasjon

Pro Bono Publico

Utstillingen *Small Scale Big Change: New architectures of Social Engagements* ble vist på Museum of Modern Art i New York høsten 2010. Dette var første gang siden 1940 tallet at en byggekunstutstilling fokuserte på sosialt engasjert arkitektur. En del av verkene som ble vist på denne utstillingen var såkalt "pro bono publico" som betyr "for det almenes beste", dette innebærer at arbeidet utføres frivillig og ubetalt som en tjeneste til samfunnet. Fagfolk stiller opp for mennesker som normalt ikke har råd til å foreksempel benytte en arkitekt. I USA i dag er det 750 arkitektkontor som bruker 1 % av tida si på *pro bono* arkitektur. Dette tilsvarer en anelig mengde verdi i nedlagt arbeide. I tillegg til bevegelsens sosiale utgangspunkt, har denne idealistiske holdningen også en vinnings side til tross for sine stillferdige ytringer, nemlig nyskapinga engasjementet avstedkommer.²⁴

I 2009 ble det 11'te Alvar Aalto symposiet *Edge-para-centric architecture* arrangert i Jyväskylä. Dette året var temaet ikke den store stjernen, det monumentale bygget eller landemerket, men den *lille* arkitekturen. Dette årets programansvarlige arkitekt, Sami Rintala, påpekte at vi lever med en historisk høy levestandard, og paradoksalt nok for å kunne nyte denne standarden må vi glemme verdens realiteter. Programmet fokuserte på arkitekter som er aktive utenfor metropolene, hovedscenen for arkitektur i dag. Derfor var innleiderne profesjonelle som jobber for å finne balansen mellom menneske og natur, og skape overlevelsesstrategier fremfor å sette fokus på store manifestasjoner, stil og design. Et eksempel var fra Bangkok, arkitekt Patama Roonrakwit viste sitt samarbeide med befolkningen i slummen, hvordan hun inkorporerte deres kunnskap om enkle materialer, som plast, papir og funnete gjenstander, til å utvikle slumbebyggelsen, for å forbedre tilværelsen for dem som bor der. Et annet eksempel var opprusting av tradisjonelle afrikanske jordhytter i Burkina Faso. Arkitekten Francis Kere studerte jordhyttenes materiale og struktur, modererte og forbedret dem og lærte opp lo-

²⁴ Kilde: Rebekka Gordon, *Pro Bono, det tysta alternativet til starnarkitekturen*, Arkitektur 3, 2011

kalbefolkningen slik at de selv kunne bygge bedre. Men også den vestlige verden var representert, bla. ved arkitekt Dan Rockhill fra Kansas som fokuserte på stedets naturlige forutsetninger, økologi og husenes integrering i landskapsformene, i en nesten usynlig arkitektur: "In the spirit of regionalism, the areas archetypal forms, spartan aesthetics, frugal methods, and relationship to nature permeate the results..."²⁵ De regionale klimautfordringene som f.eks. tornadoer var avgjørende for utviklingen av arkitekturen. Studentene på arkitekturavdelingen på universitetet i Kansas kan i sitt siste semester være med å bidra til et *pro bono*-arbeide, ved å bygge et hus til noen som trenger det i deres nærmiljø.

I Norge snakker vi om dugnad, dette er et ord som dekker den idealistiske innsatsen for felleskapet som ligger i *pro bono* begrepet.

Liten skala i praksis

²⁵ <http://studio804.com/about%20us/contact/people/rockhill.html>

MODELL AV PEISHUSET TIL HAUGEN OG ZOHAR (ARKITEKT OG KUNSTNER), DET LILLE HUSET ER BYGGET AV RESTEMATERIALER FRA EN BYGGEPASS, REALISERT MED ET LAVT BUDSJETT. HER VIST PÅ UTSTILLING PÅ ARKITEKTURMUSEET, OSLO, 2011.

BARNSLIG OVERNATTING: TELT-TRETOPPHYTTER VED PREKSESTOLHYTTA I LYSEFJORDEN, ER OVERNATTINGSPASSER FOR BARN, BYGGET I 2009

OVERNATTINGSHYTTER PÅ BARNEHJEM I THAILAND DESIGNET AV TYIN TEGNESTUE, 2008. HYTTENE ER REPRESENTERT I BOKA *DESIGN LIKE YOU GIVE A DAMN*, I REGI AV ARCHITECTURE FOR HUMANITY, SOM VISER EKSEMPLER FRA PROSJEKTER RUNDT I VERDEN SOM ER MENT FOR Å BEDRE FOLKS LEVEVILKÅR. BOKA TAR FOR SEG DET BESTE INNEN HUMANITÆR ARKITEKTUR OG DESIGN. MODERNE LØSNINGER PÅ HVORDAN FOLK KAN FÅ SEG TAK OVER HODET, RENT VANN, HELSESTELL, UTDANNELSE, ENERGI OG SANTIÆRE LØSNINGER. VED FOREKSEMPEL OPPBYGGING ETTER NATURKATASTROFER.

Også i Norsk sammenheng finnes det eksempler på småskalaprojekter som skjer innenfor en gryende interdisiplinær mentalitet mellom arkitektur, landskapsarkitektur og kunst, sosialt engasjert, eksperimentelt og nyskapende. For eksempel sideprosjektet til Prekestolhytta, små telthytter i trærne, som er overnattingssteder for unger designet av Stavanger arkitektene Helen og Hard eller Haugen og Zohar sitt lille peishus i en barnehage i Trondheim, som er plassert på utearealet til barnehagen, hvor man kan søke ly og foreksempel fortelle historier og leke. Sami Rintala har blitt engasjert til å gjøre små bygg og grep i Kåfjord. Dette innbefatter planer for felles hytter i utmarka og forbedring av turmuligheter ved planlegging av buer. Landskapsarkitekten Line Ramstad tilsluttet kontoret Landskapsfabrikken, har også vært med å bygge opp barnehjemmet for Karen folkets barn på den Thailandske siden av grensen mellom Burma og Thailand. Et ideelt engasjement. Det finnes også eksempler på mer kommersielt funderte

prosjekter, men som likevel har en miljømessig fordel; liten skala. I Ringsaker kommune, mellom Hamar og Lillehammer er det et overnattingstilbud i trærne. Man kan overnatte tett på naturen med enkel komfort. Studere fugleliv og dyreliv på nært hold. I Harads i Luleå, i Nord Sverige finnes det et tretopp hotell. Dette er også overnattingsrom i trær, hvor designere har fått mulighet til å tenke smått, luftig og naturintegret.²⁶

Ideer fra mellomkrigstida

Landskapsarkitekten Lebercht Migge(1881-1935) var aktiv i byplanleggingsprosjekter i Tyskland i mellomkrigstida. Han hadde visjoner og planer om integrert hagebruk og selvforsyning i boligområder: en utvidet kolonihage-tankegang. Han gjorde dyrkingsforsøk på steder med vanskelige vekstforhold og fant mikroklimatiske løsninger for å bedre hagens produktivitet. I hagen skulle man engasjere seg i dyrkning, husdyrhold, kompostering, gjødselhåndtering og komposterings-toalettløsninger som

26 Kilde magasinet *Upp i norr*, 1, 2011

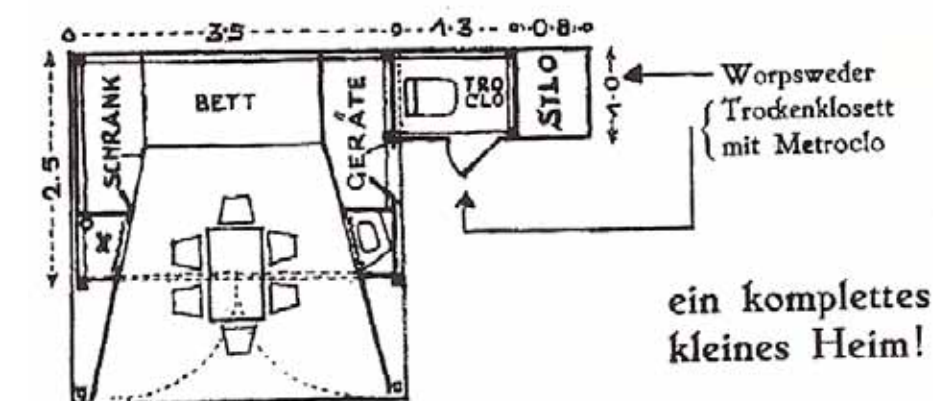
kjerne temaer. Planene innebar også økonomisk sikkerhet, småjordbruket skulle være økonomisk bærekraftig. Husene skulle være multifunksjonelle, med en indre kjerne og arealer som var halv ute halvt inne. Andre konstruksjoner var halvt telt halvt hus for å ivareta en fleksibilitet.

FÅGELBO: OVERNATTINGSMULIGHET I ET STORT REIR.

TREEHOTEL, LOKALISERT NORD FOR BODEN I SVERIGE, ET FORSØK PÅ Å KOMBINERE ØKOLOGISK TANKEGANG, KOMFORT OG MODERNE DESIGN, ET RESULTAT AV SAMRBEIDE MELLOM ARKITEKTER OG DESIGNERE. "ALLT FOR ATT ET SÅ UNIKT OCH LEKFULLT BOENDE KONCEPT SOM MULIGT KAN SKAPAS."

FAMILIEN MIGGES LILLE HUS *DIE SONNENLAUBE*, ET KOMPLETT HJEM, MED Plass TIL 8-10 PERSONER, BESTÅENDE AV HVERDAGSBOD, REDSKAPSBOD, GARDEROBEPLASS, MATLAGINGS OG VASKEROM, SOVEPLASSER, 2 SMÅ SKAP, 2 KJØKKENBENKER, TØRRKLOSETT(METEROKLO MIGGES EGEN OPPFINNELSE)KOMPOSTHOLDERE(DUNGSILO)²⁷

27 Ingrid Book og Carina Heden, *Midlertidige Utopier*, side 110 Bok utgitt av Museet for samtidskunst, Oslo, 2003

DEL TRE

**Registering
Analyse**

Slik rota er, slik blir også greinene

Samisk ordtak

SOFT analyse for Sørfjorden

Strengths

1. Styrker

landskap

kort avstand mellom kyst og høyfjell
variasjon mellom fjell, skjærgård, fjord
kulturlandskap: innmark og utmark
kalkholdig bergrunn gir grunnlag for spesiell vegetasjon
interessante geologiske fenomen
golde fjellsider, både paleiske og glasiale former
mange grotter
malstrøm
svaberg
strand

ulike naturtyper

dyrkamark
plantefelt, norskgran/ sitkagran
lauskog: osp, bjørk og rogn
furu-myrskog
lynghei, fjellhei, myr
strandlinje som følger fjellfoten
fjære i relasjon til mindre kuppert terreng

fauna/ flora

dyreliv: ørn, måker, ender, skarv etc.
jerv, elg, rein, sel, oter etc.
ørretvann
villlaks forekomster
storsmåsei, makrell, torsk, uer etc.
rikt planteliv: over 25 forskjellige orkideer,
bl.a. flueblom og marisko
vannliljer

bygdeliv

aktivt lokalmiljø
felleskapsfølelse
gjestfrihet
frivillig innsats
lokale mattradisjoner
besøkende på sommerstid; slekt, hyttefolk og turister
kjæledyrhold: hest, hund og katt
sauehold
Dyrking av grønnskaer og urter
grasproduksjon
salg av hyttetomter

lokal byggeskikk fiskerbondebruk,

DEN ELDRE BEBYGGELSEN I SØRFJORDEN ER FISKERBONDEBRUK:
NORDLANDSHUS MED MINDRE DRIFTSBYGNING I ENKELTTUN

jordkjellere,

DET FINNES ET TITALLS JORDKJELLERE I SØRFJORDEN, I ALLE FORFAT-
NINGER, FRA FULLT BRUKELIGE TIL TOTALT OVERGRODDE OG NEDFALNE.

båthus,

BÅTHUS VED OTERSTRANDA, MUNNINGEN AV LAKSÅDALSELVA,
HVOR DET FINNES LAKSETRAPP.

friluftsliv
jakt
fjell og fjordfiske
båtliv

kultur

Skulpturlandskap Nordland
Sørfinnset skole/ the nord land
Fiskefestivalen

foreninger:

Ungdomslaget Vårsol, Husflidslaget, Kapellforeningen
Lokalutvalget, Jeger og fiskeforeningen,
Viltnevd og fiskeoppsyn, Sørfinnset velforening
klippfiskproduksjon i generasjoner
historiske markasamiske boplasser
rester etter molybdengruver

mørketid og midnattsol

infrastruktur

Kystriksveien R-17,
en times reise til Bodø, reisetid noe forkortet grunnet
omlegging av vei nær Tverrlandet
Hurtigrute anløp i Ørnes, 30 min. å kjøre dit
fortøynings muligheter
daglig bussforbindelse Bodø-Halsa
daglig hurtigbåt fra Inndyr til Arnøyene og Bodø

2. Muligheter

Opportunities

servere kaffe
turistnæring, øko, kultur og geoturisme,
gode havne muligheter, oppankring i fjorden
oppstart av gruvedrift
oppstart av lokale bedrifter
oppstart av overnattingssteder
Skogdrift: vedproduksjon og materialproduksjon
vise frem de gode sidene
bygge videre på lokal kulturkompetanse
forlengelse av Nasjonale turistveier
dyreliv: ørn, jerv, elg, rein, sel, oter
føre var, ivareta miljøet, før det utvikles uten plan
lage bærekraftig utviklingsplan
ekstremisporter
fortetting: være bevisst på hvor man bygger
nomadisering
pendling
friluftsliv: båtuteleie, fising, padling, etc.
ruste opp kollektivtrafikken til lands og vanns

3. Svakheter

Failures

tilbakeskuende holdning: alt var bedre før
(da det var full bosetting i bygda.)
holdningen taperne blir igjen på landet
få sosiale tilbud
få kulturelle tilbud
mye fyll på fest
få arbeidsplasser
kommunal forvaltning av tomter til fordel for fritid og rekreasjon
opphevelse av boplikten
uenighet om eierskap til de fraflyttede brukene, evt. veldig mange eiere
radioaktivt avfall i strandsonen
noen ildsjeler som gjør "alt"
mange eldre fastboende over 70 år
ingen service fasiliteter, butikker, bensinstasjon, kiosk, post etc.
kollektiv reisetilbud begrenset
ingen overnattingsmuligheter for tilreisende
forfall på tradisjonelle bygg: jordkjellere, naust, brygger
livet henvendt mot veitransport, bort fra sjøen
lav standard på bygdevei
jordbruksareale ligger brakk: gjengroing
granplantefelt på utilgjengelige steder

SØRFUGGELØY, EN 10-15 MINUTTERS BÅTTUR FRA SØRFJORDEN

MÅLING AV RADIOAKTIVITET PÅ OTERSTRANDA: FOREKOMST AV KOBBER FORURENSING OG RADIOAKTIVITET HAR VÆRT KJENT (RAPPORT FRA LINDAHL OG FURUHAUG, 1977), MEN BLE AKTUALISERT DA STATSSKOG VURDERTE YTTLIGERE HYTTEBYGGING HER I 2007, DET BLE FRARÅDET.

PLANTEFELT AV SITKAGRAN, TETT OG TØRT

4. Trusler

Threats

salg av hyttetomter i stor skala
klimaendringer
fraflytting
stedstap, identitetstap
yttligere forurensing ved nyoppstart av gruver

GILDESKÅL KOMMUNE TILLATER HYTTEBYGGING INNENFOR 100-METERS SONEN, KOMMUNEN OPERERER MED EN 50 METERS GRENSE MED BYGGE FORBUD, MED UNNTAK AV NAUST OG SJØHUS. SIKTLINJER TIL SJØEN BØR OPPRETTHOLDES, I FØLGE KOMMUNEPLANENS AREALDEL 2007-2019. SKAUVOLLØYA

STEINFYLLINGER I FORBINDELSE MED HYTTEBYGGING, SKAUVOLL

RESSURSER og MULIGHETER

Elementer i en fremtidig utvikling

Naturgitte ressurser:

Hav- fjell landskap med tildels glatte avskallede fjell-sider, markante øst vest follinger. Noen steder mot den farbare leia møter bratte fjellvegger havkysten. Dyrkbare arealer på Sørfinnset halvøya i slakere fjell-områder. Plantefelt og lauskog som mange steder er hugstmoden.

Klimamessige forhold:

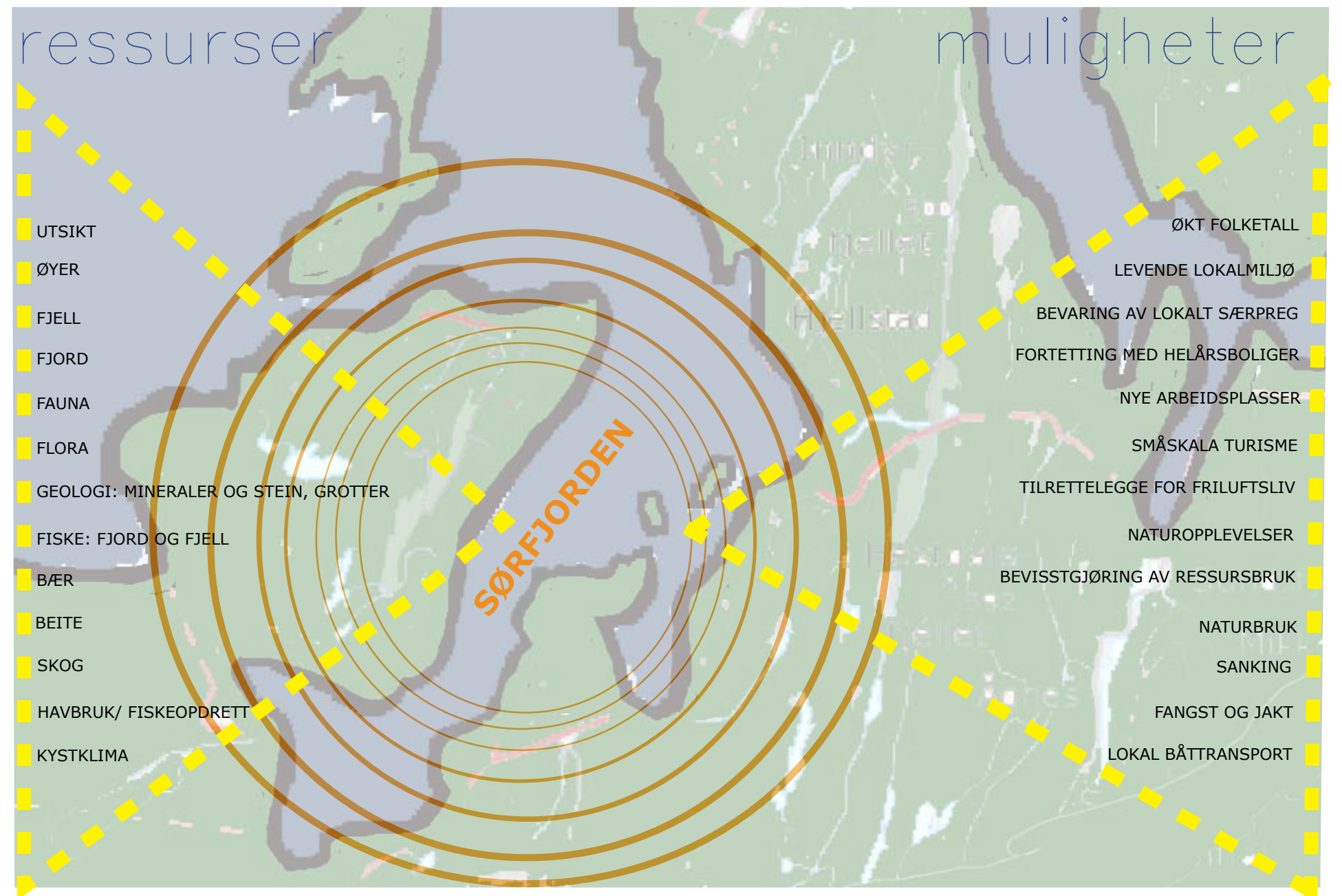
Kystklima med milde vitre, ikke ofte under 10 kulde-grader, i følge Elsa Norums nedtegnelser. Røffe høst og vinterstormer. Klimaendringer har ført til mer ising om vinteren, en-drede vindretninger og lengre vekstsesong.

Sårbarhet i forhold til plantevekst og jordsmonndan-nelse, tildels preget av langsomhet på grunn av den nordlige breddegarden.

Syklusen med mørketid og midnattsol har betydning for både for det fysiske og psykiske livet.

Sosial situasjon:

Befolkning med høy gjennomsnitts alder, fraflytting og mangel på arbeidsplasser er det sosiale grunnlaget for tilpassing av og behov for aktivitet.

HEST ER YPPERLIG TIL FRILUFTSLIV, KAN BIDRA TIL Å HOLDE KULTURLANDSKAP I HEVD VED BEITING OG HOLDE FERDSLS-VEIER I UTMARKA ÅPNE. HER PÅ SKOLEPlassen, SØRFINNSET.

FISKING AV STOR SMÅSEI

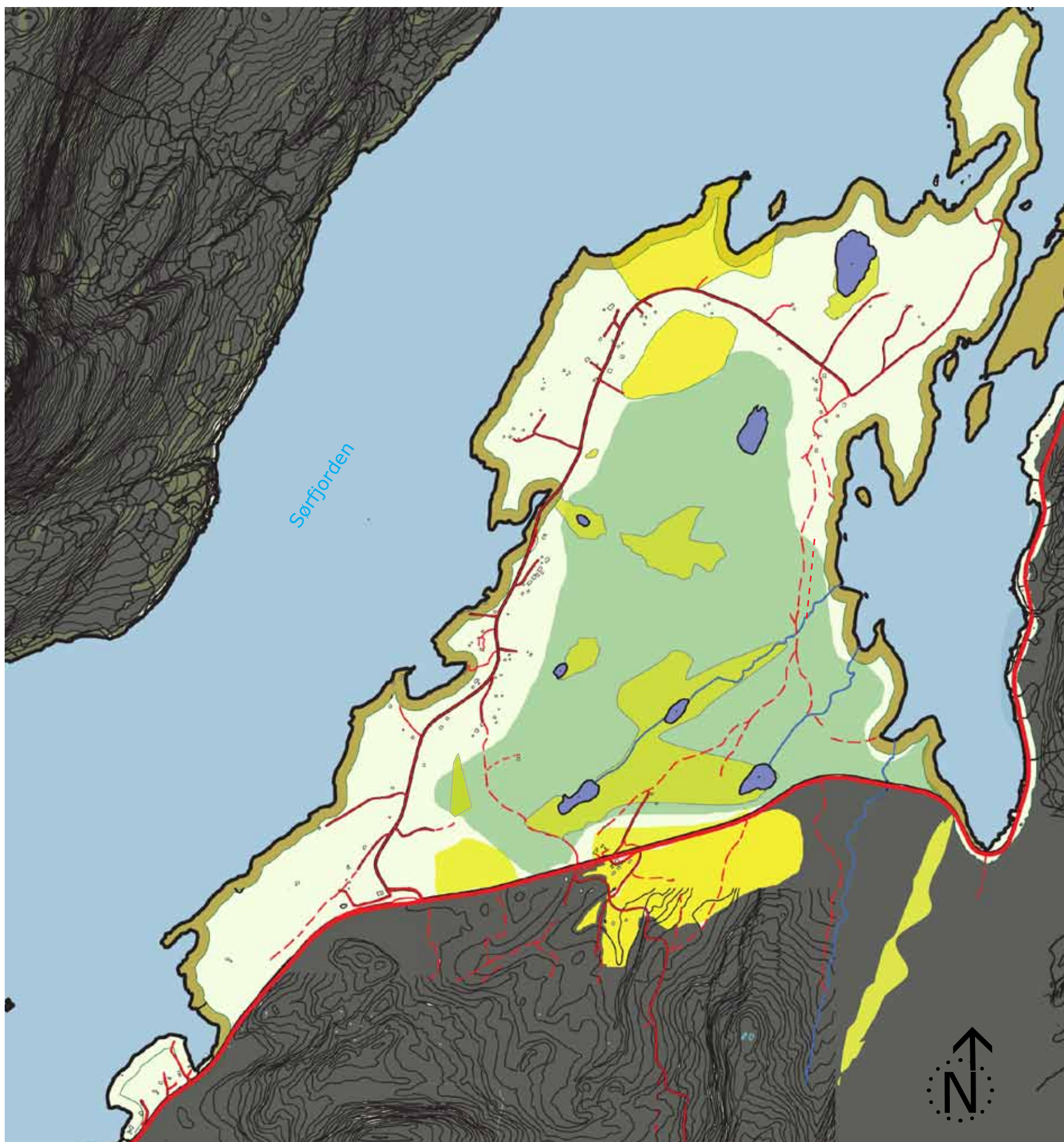

KLARGJØRING TIL LAKSESLAKT PÅ GIFAS FISKEMÆRE

VED NONSFJELLET MED SØRFJORDEN I BAKGRUNN

REGISTRERINGS-kart

Kartet viser en summarisk registrering og inndeling i forskjellige soner på Sørfinnsethalvøya. Strandsonen er stort sett ubebygget med unntak av naust og brygger. Jordbruksarealet møter strandsonen, dette har vært områder tradisjonelt benyttet til grasproduksjon og beiter, et mindre areale brukes i dag til dyrking og som beite, forøvrig ligger jorda brakk og gjengroing med større urter har tatt til. Spesielt Mjødur (*Filipendula ulmaria*) er det mye av. Kjernen på halvøya er skogkledt, med en blanding av plantefelt av gran og fritt voksende løvskog, noen ferskvann gjerne i forbindelse myr. Fjellformasjonene begynner på landsida av Kystriksveien, men også mot havet i vest. Sørfinnsethalvøyas høyeste punkter er omkring 50 m.oh.

Tegnforklaring

- grasproduksjon og beite i dag
- tidligere beiter og grasproduksjon: stort sett brakkland i dag
- skog: plantefelt med gran, spredt løvskog
- myr
- strandsonen- 50 m.
- fjell
- ferskvann
- Kystriksveien
- bygdevei
- sti

Kartene på side 29, 32, 33 og 36 er basert i bearbeidelse av DWG-fil av kartblad DT209-1-49 gjort tilgjengelig gjennom UMB, supplert med informasjon fra friluftskart fra Statens kartverk, Bruksrett nr. 156/88, utgitt i 1983-86, som er det dagsaktuelle turkartet i Gildeskål. I henhold til observasjon er disse kartene ikke oppdatert til dagens situasjon, det er derfor gjort endringer og forenklinger der det har vært nødvendig.

BEBYGGELSE i Sørfjorden

Boliger og hus

Utover på halvøya er det blandet bebyggelse, både med tradisjonelle fiskarbondbruk, nyere typehus fra ca. 1960-2000 tallet, som varierer i uttrykk fra tidsty-pisk til retro estetikk basert i nordlandshusets tradi-sjonelle form. Mange av husene har påbygg fra for-skjellige decennier. Hus som er bygget som offentlige bygninger: kapellet, ungdomshuset, brygge på kaia, skolen som nå er privat og to små butikker som nå er feriehus og bolig. Nyere hyttebebyggelse.

I følge kommuneplanens arealdel 2007-2019, skal: "ny bebyggelse tilpasses terrenget og ikke omvendt, tiltak skal utformes med utgangspunkt i områdets na-tur og kulturmiljø. Valgt byggeskikk skal begrunnes".

I samme plan er det er avsatt 20 boliger i spredt ut-bygging, mens det kan bygges 200 nye hytter over 607 da, det er avsatt 30 da til erverv på Forstranda-Sørfjorden og 16 da til naust. Planen viser ønsket vekst i hyttebebyggelsen.

Naust og brygger

Naustene er enkle, men funksjonelle hus hvor veggene har gjennomlufting. Beliggenheten er ofte nær en poll eller på svaberg nært fjorden. Mange av de tradisjonelle bruksbygningene som naust og brygger er dårlig vedlikeholdt.

I følge kommuneplanens arealdel 2007-2019 skal naust og brygger samles i grupper hvor det løser be-hovet for flere brukere. Det er lov å bygge ett naust til hver bolig, ikke innredet til beboelse, max bra. 40 m², samt utformet i lokal byggeskikk, det tillates 2 vinduer.

Naustene har motstått hardt vær gjennom tidene, men det er sansynlig at det i fremtiden blir behov for sterkere konstruksjoner og at man må ta hensyn til stigende havnivå når man plasserer naustene og bryg-gene, grunnet klimaendringer med mildere, våtere og villere vær.

TYPISK FISKABONDEBRUK PÅ SØRFINNSET SOM BENYTTES SOM FERIESTED, DET HØRER ET NAUST OG EN JORDKJELLER TIL BRUKET

VÅNINGSHUS PÅ OPSSAL, MED NYERE PÅBYGG

NYERE FERDIGHUS VED SEIVÅGEN: HELÅRSBOLIG

MURHUS PÅ GJELSET: FRITIDSBOLIG

NYERE FERIEHUS VED STORROTA, BYGGET I NORDLANDSHUS-STIL, NORDLANDSBÅTEN ER PYNTEELEMENT PÅ TUNET

NAUST PÅ SEIVÅGHAMMAREN

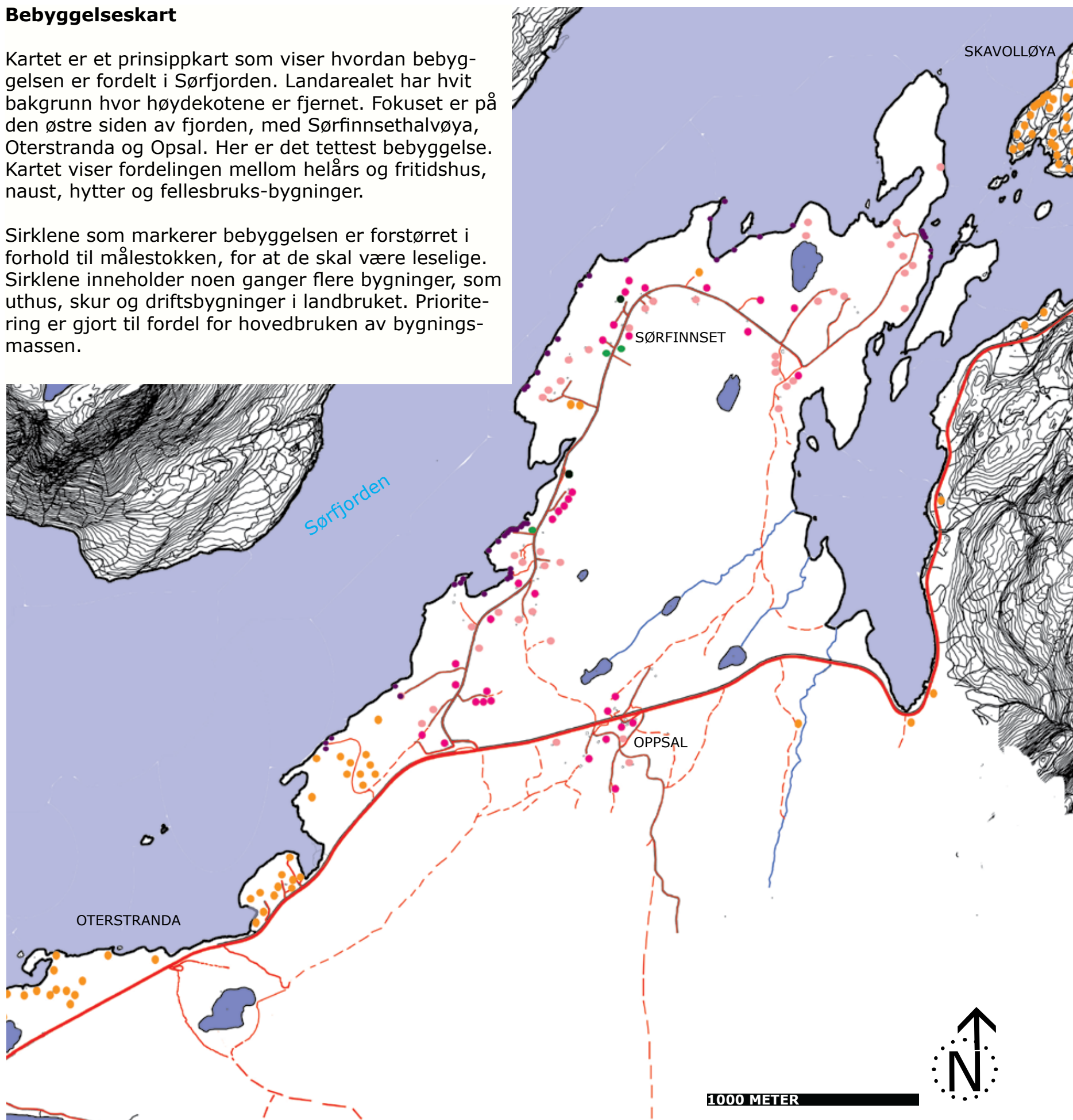
NAUST MED BÅTSTØ, SØRFINNSET

Bebyggelseskart

Kartet er et prinsippkart som viser hvordan bebyggelsen er fordelt i Sørfjorden. Landarealet har hvit bakgrunn hvor høydekotene er fjernet. Fokuset er på den østre siden av fjorden, med Sørfinnsethalvøya, Oterstranda og Opsal. Her er det tettest bebyggelse. Kartet viser fordelingen mellom helårs og fritidshus, naust, hytter og fellesbruks-bygninger.

Sirklene som markerer bebyggelsen er forstørret i forhold til målestokken, for at de skal være leselige. Sirklene inneholder noen ganger flere bygninger, som uthus, skur og driftsbygninger i landbruket. Prioritering er gjort til fordel for hovedbruken av bygningsmassen.

Betraktninger om bruk

Grupperinger av bygninger har sammenheng med bruken. Der det bor folk året rundt er det ofte naboer som også er fastboende. Fraflytta småbruk eller hus som er i bruk i helger eller ferier, brukes av eiere med en nær tilknytning til bygda, gjerne med oppvekst der. Disse personene regnes som en del av bygdefolket. Noen av disse husene har også gått fra å være feriesteder til igjen å bli helårsboliger ved at folk har bestemt seg for å flytte hjem når de blir pensjonister eller har fått mulighet til å jobbe i kommunen, eller startet opp egen bedrift. At mange har tilhørighet til ett bruk gjør også at de som ønsker å bli fastboende hindrer helgebrukerne i å bruke stedet. Dette er en grunn til at man i noen tilfeller må bygge nytt for å bli fastboende, gjerne ved siden av et hus som står tomt store deler av året.

Hyttene er nyere enn den øvrige bebyggelsen, de som har hytte har ofte slekt fra Gildeskål, men bor i foreksempel i Bodø. Hyttene er samlet vesentlig ved Oterstranda og de nyeste hyttene er på Skavolløya. Her er hyttene størst og delvis organisert som rekkehus. Fastboende har hytter ved Laksådalsvannet og noen andre steder i utmarka. Det er få nye hytter på Sørfinnset halvøya.

Tegnforklaring

- helårsbolig: enebolig, våningshus, tomannsbolig
- tidligere helårsbolig
nå: fritidsbolig for utflytta bygdefolk
- tidligere offentlig bygg: butikk, skole
nå: fritidsbolig eller helårsbolig
- brygge, båthus, naust
- offentlig bygg: kapell og ungdomshus
- hytte

STEDSNAVNER

Stedsnavnene på kartet er skrevet ned etter en samtale med Einar Jørgensen, født i 1923. Einar husker godt og har vært med på mye av det som har skjedd i Sørfjorden. Han drev postkontoret på Sørfinnset. Mange av stedsnavnene Einar nevner har vært knyttet til spesifikke funksjoner som ikke lenger har stor betydning eller aktuell funksjon. Som foreksempel *Klippfiskberga*, *Dampskipskaia* og *Dansesletta* -man pleide å samles på Kalvskinnet og danse på en slette der.

Turist i eget landskap?

Mange av dem som vokser opp i dag har ikke samme nytte av å kunne stedsnavn som bestforeldregenerasjonen. Kanskje deres foreldre har vært fraflytta en periode, de jobber ikke som bønder og fiskere. Man kjører mye, trenger ikke bruke snarveiene, og må ikke jobbe i utmarka og må ikke fiske.

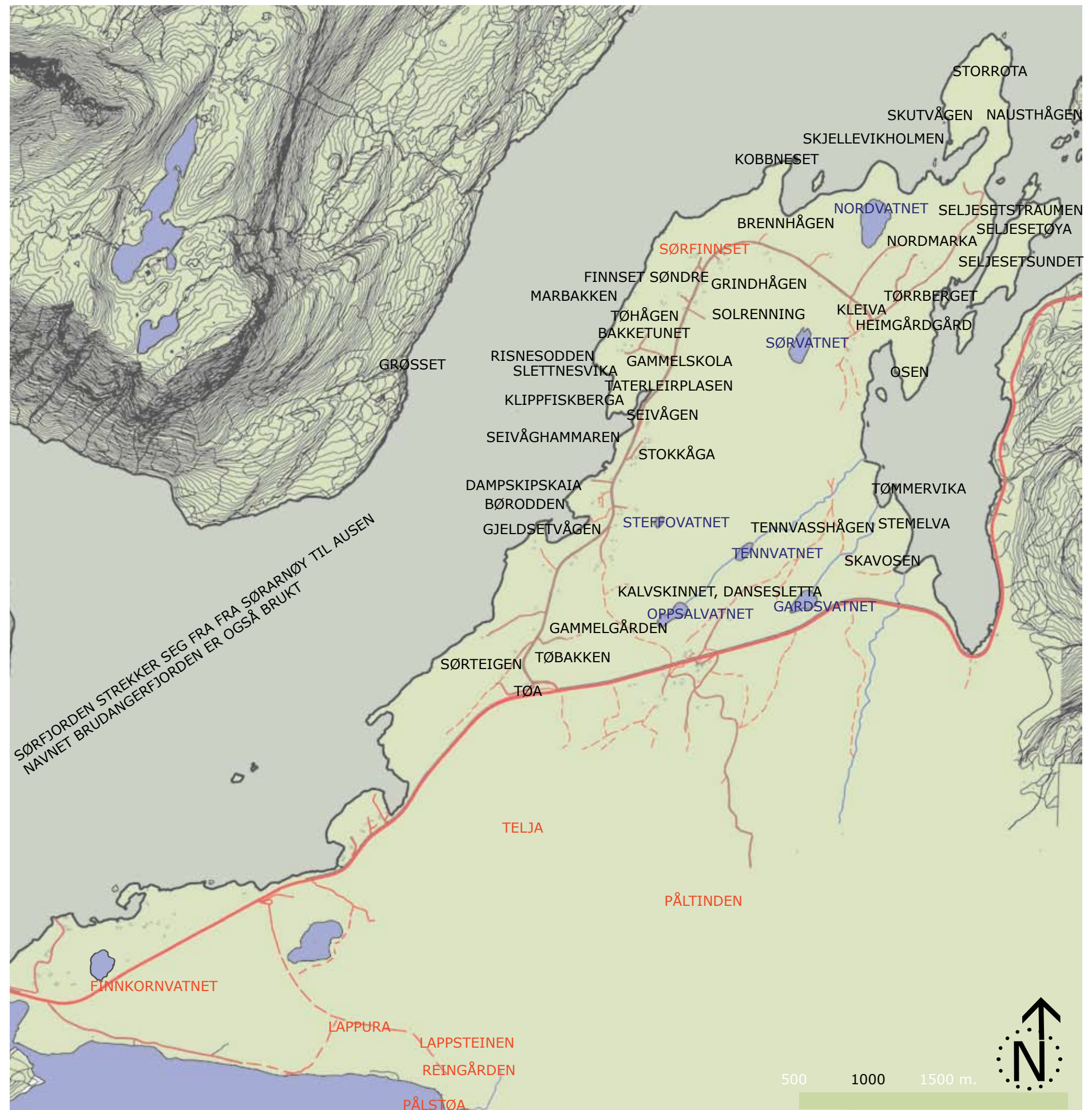
Samiske stedsnavn

I landskapet kan man spore samisk bosetting eller stedsbruk gjennom stedsnavnene. Endel navn er på norsk, noen navn er fornorsket eller av så gammel opprinnelse at man ikke direkte kan oversette dem til norsk eller samisk. Arkeolog Tor Michalsen fra Kåfjord påpekte noen stedsnavn han mente hadde med samisk historie å gjøre:

SØRFINNSET -FINN=LAPP=SAME
FINNKORNVATNET
LAPPURA
LAPPSTEINEN
PÅLSTØA -PÅL ER NAVET PÅ SAMISK PERSON SOM BODDE HER
PÅLTINDEN
REINGÅRDEN
TELJA -BETYR SJEL

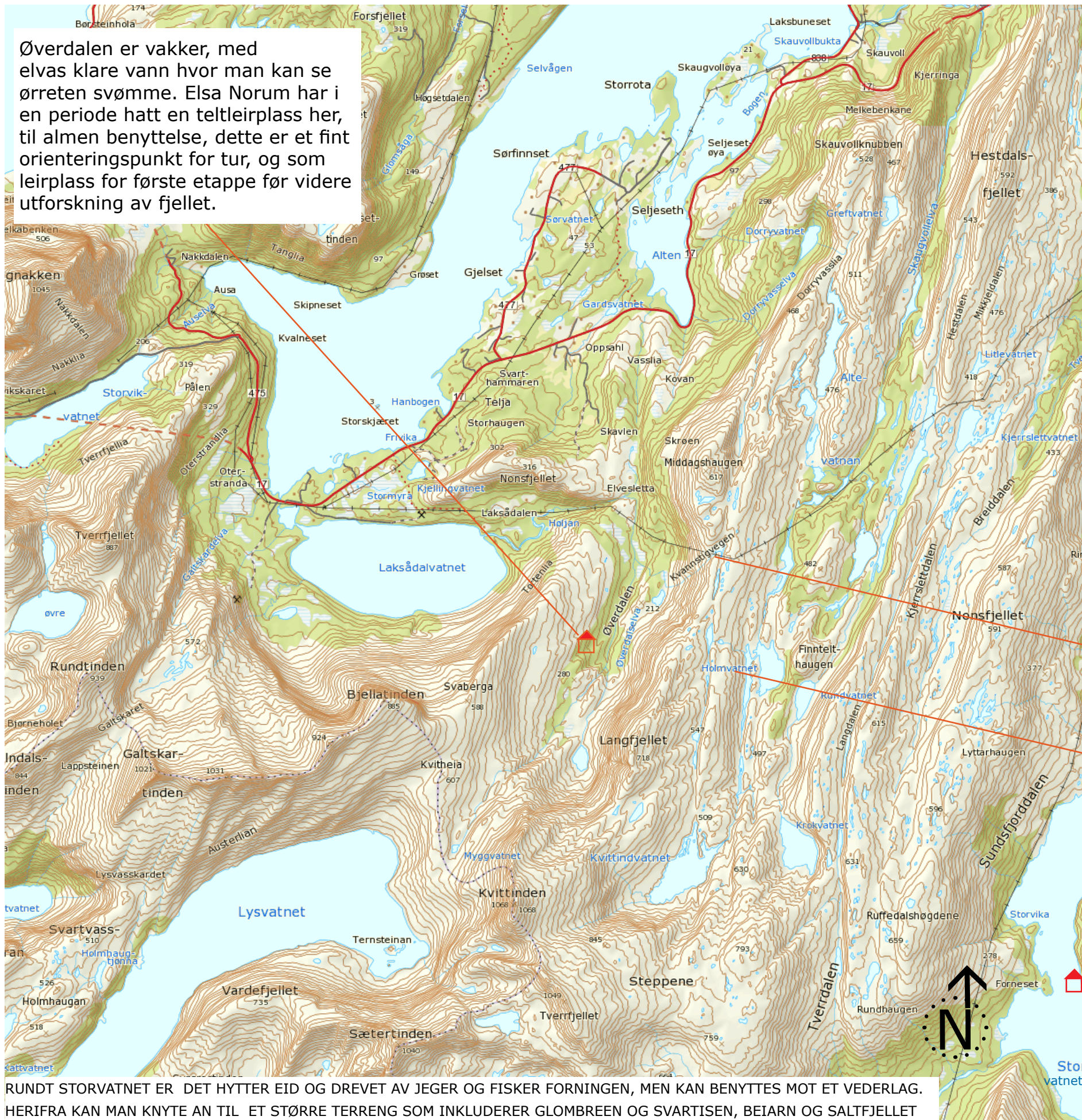

KLIPPFISKBERGA I SEIVÅGEN VAR ARBEIDSPASS FRAM TIL 1940 ÅRA, DA VAR TIMELØNNA 40 ØRE. 1 KR. FOR Å VASKE 100 FISK I "VASKEFJÆRA", 2 KR. DAGEN PÅ KLIPPFISKBERGA

Øverdalen er vakker, med elvas klare vann hvor man kan se ørreten svømme. Elsa Norum har i en periode hatt en teltleirplass her, til almen benyttelse, dette er et fint orienteringspunkt for tur, og som leirplass for første etappe før videre utforskning av fjellet.

RUNDT STORVATNET ER DET HYTTEN EID OG DREVET AV JEGER OG FISKER FORNINGEN, MEN KAN BENYTTES MOT ET VEDERLAG. HERIFRA KAN MAN KNYTE AN TIL ET STØRRE TERRENG SOM INKLUDERER GLOMBREEN OG SVARTISEN, BEIARN OG SALTBJELLET

FJELLHEIMEN

Det er krevende å gå i fjellet i Gildeskål, fordi de utpregede fjellformasjonene er øst vest follinger som i endel områder ikke har større høydeforskjeller enn omtrent 10-15 meter fra bunn til topp. Om man ikke går nord sør så må man kjempe seg opp og ned gjennom disse trekkspillformene av stein og myr. Fjellet har ikke tydelig merkete stier og turkartet som er tilgjengelig i handelen har en ekvidistanse på 20 m. (Det skjuler derfor en hovedutføring.) Men til tross for dette er det et flott område for fotturere. Det er godt ørretfiske og fine leirplasser ved småvannene.

NED KVANNSTIA, EN BRATT UTFORDRING

MED UTSIKT TIL HOLMVATNET

KSYTLINJA

FINNESJURA, RAUKER MED FIN UTSIKT MOT SALTENS SLUTT OG HELGELANDSKYSTENS BEGYNNELSE, HER SER MAN KUNNA

DEN STORE GROTTA I NOVIKA, BØRSTEINHOLA

KUNSTNEREN OG POETEN UTEN MAHAMID, SAB, VED HØGSTJERNA

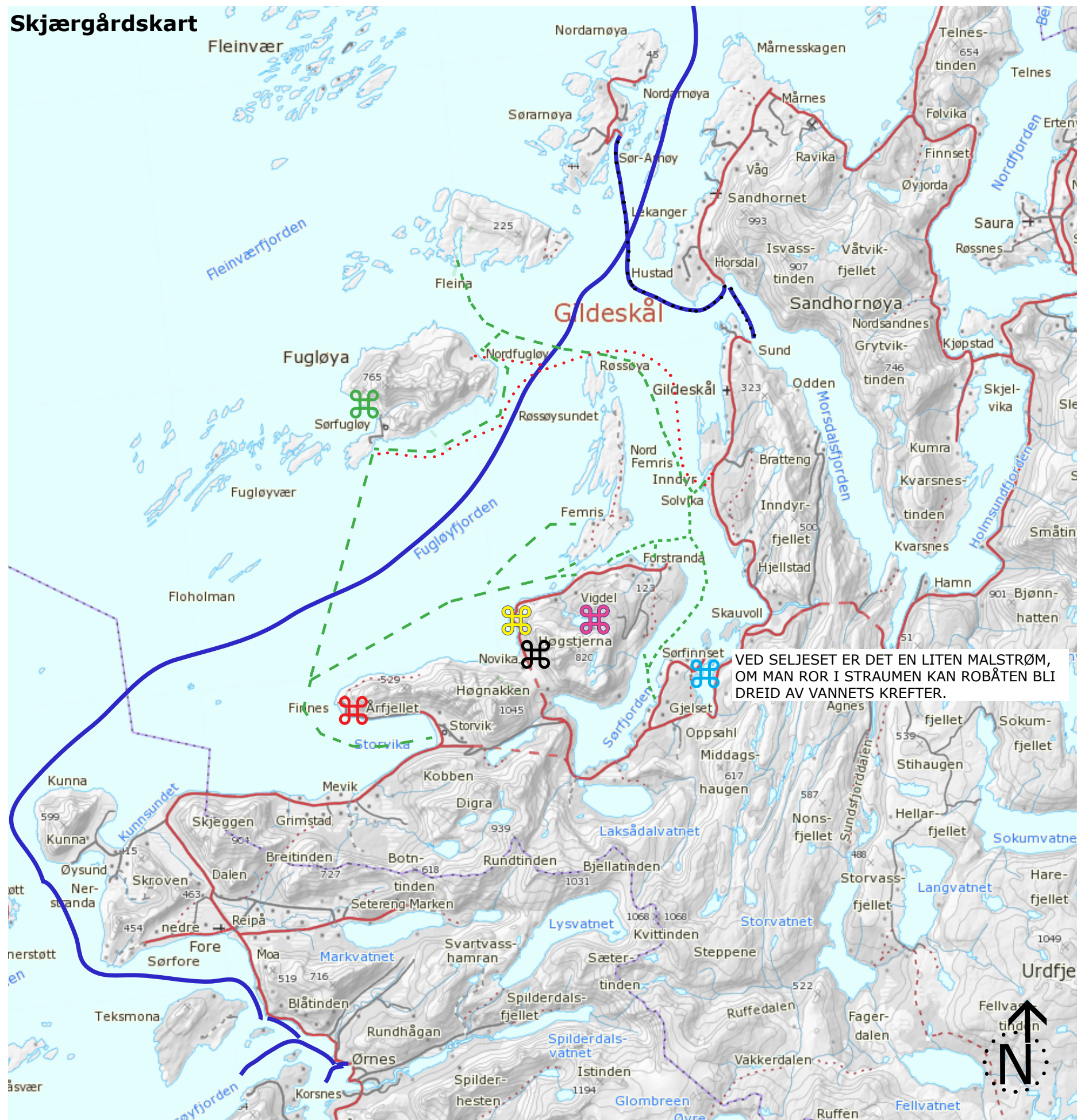
SØRFUGGELØY ER NETOPP FRAFLYTTET, ØYA HAR FUGLEFJELL OG LUNDEFUGGEL BESTAND, FJELLKLATREMULIGHETER, FINE STRENDER OG GOD HAVN. PÅ NORDSIDEN AV ØYA ER DET ET FLYVESANDOMRÅDE DER SANDEN FOSSE UT AV FJELLSIDEN.

MIDNATTSOL VED STRUPEN

Skjærgårdskart

VED SELJESET ER DET EN LITEN MALSTRØM, OM MAN ROR I STRAUMEN KAN ROBÅTEN BLI DREID AV VANNETS KREFTER.

Sjøveien

Før krigen var det innbringene å drive fergetransport i Salten. Dagens transport foregår hovedsaklig på vei, selvom det er ressurskrevende og kan forlenge fraktiden. Bare i løpet av de siste årene har kommunen lagt ned fergeruter til bosatte øyer i Gildeskål. I Sørfjorden er det ingen faste anløp av rutebåt. Det er kun legebåten Elias Blix som kommer ved bestemte anledninger, ikke bare i utrykning. Samfunnet har vendt seg vekk fra kysten. Men det er mulig å etablere båtforbindelser til knutepunkter med handel i nærområdene og til øyene i det kommunale farvannet, en lokal båt med lokal skipper.

BRUK AV FJORDEN KAN AKTUALISERES VED Å RUSTE OPP GAMLEKAIA, OG LA DEN IGJEN TA I MOT RUTEBÅT. BYGGE NYE BRYGGER OG ANLEGGE OPPANKRINGSSTEDER.

Tegnforklaring

- Hurtigbåt mellom Bodø og Helgeland
- ⋯ Tidligere bygdebåtrute
- - - Forslag til ny bygdebåtrute/ evt. sommerrute
- - - Bodø - Ytre Gildeskål, bilferge
- Steder verdt å besøke: fjelltopper, grotte, rauker, malstrøm, midnattsolsted etc.

M/F GILDESKÅL, EN AV DE SISTE RUTEBÅTENE PÅ SALTENFJORDEN, FØR VEIFORBINDELSEN TIL BODØ OG FAUSKE VAR FERDIG. BILDET ER FRA 1963.

Forslag til endringer

Fortetting med boliger:

Man kan tenke seg boligfortetting i Sørfjorden. Mange av husene har nyere påbygg, derfor er det naturlig å anta at man ikke har et pietistisk forhold til byggeskikk.

Fortettingsforslaget går på å bevare bebyggelse og samtidig å fornye og skape større tilgang på helårsboliger etter dagens behov og standard, for å øke innbyggertallet og derved styrke lokalsamfunnet. Det anbefales ikke å bygge hytter på halvøya.

 genrasjonboliger, som påbygg i kontrast til eksisterende bygging

 nybygg

 "kollektivbruk": flere hushold bruker samme jorda, samarbeider om å ha beitedyr og dyrking

 eldreboliger

Bevaring:

Disse tre stedene anbefales forbeholdt almen bruk og utvikles i liten skala.

Strandsonen skal ikke bebygges, ferdsel her skal ikke begrenses.

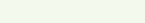
Dyrka mark og beiter skal bevares.

Anbefaling:

Storrotta avsettes til allmenning: felles beite

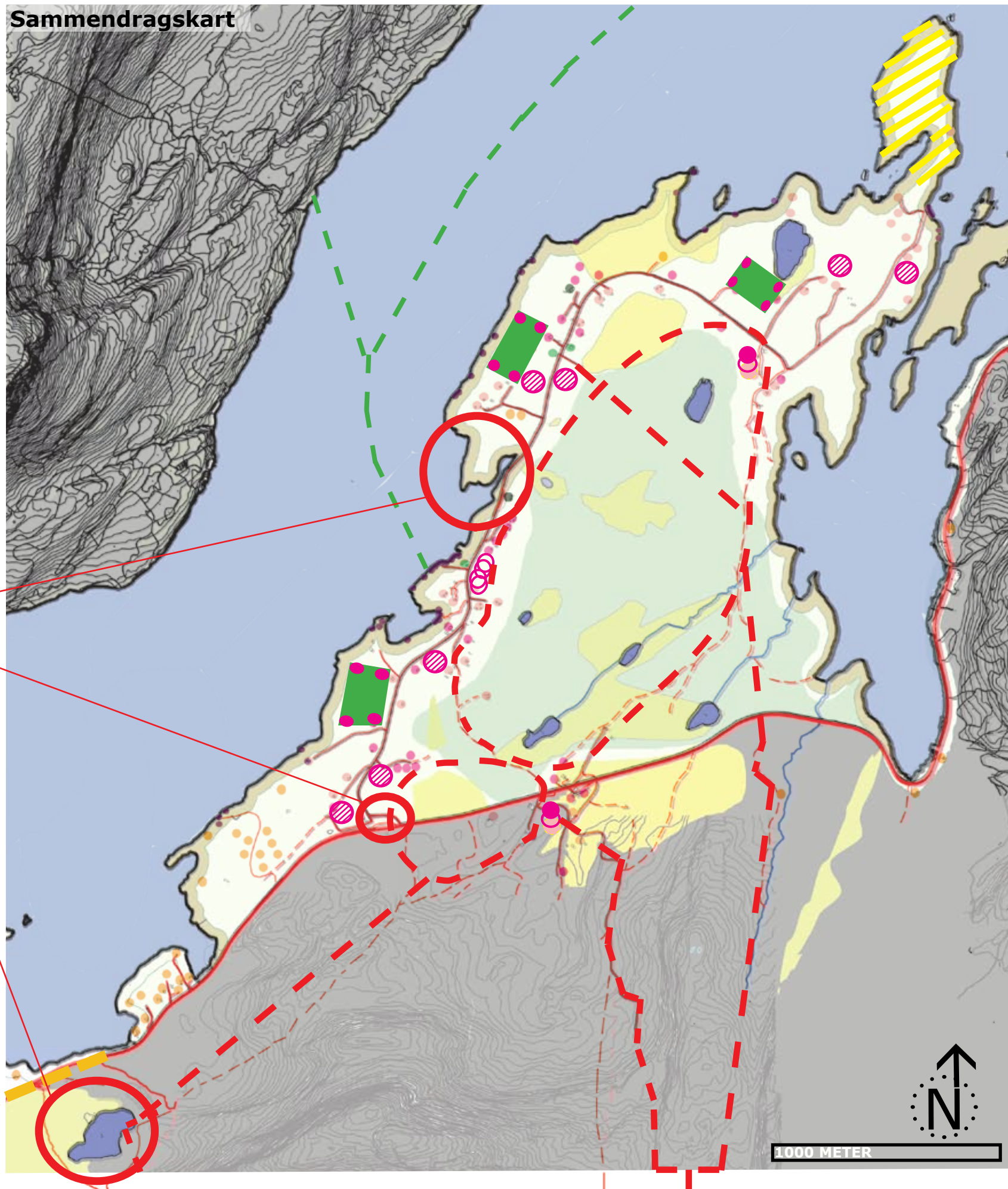
Stier opprustes og det lages forbindelser mellom eksisterende stier og turmal.

Rastebu bygges i Øverdalen, som kan erstatte Elsa Norums leirplass.

Det opprettes en lokal fergerute.

Nasjonale turistveier forlenges.

Sammendragsskart

ATTRIBUTT kompass
 Grafisk framstilling av opplevelser og reisemål
 vist med Sjørfjorden som utgangspunkt.

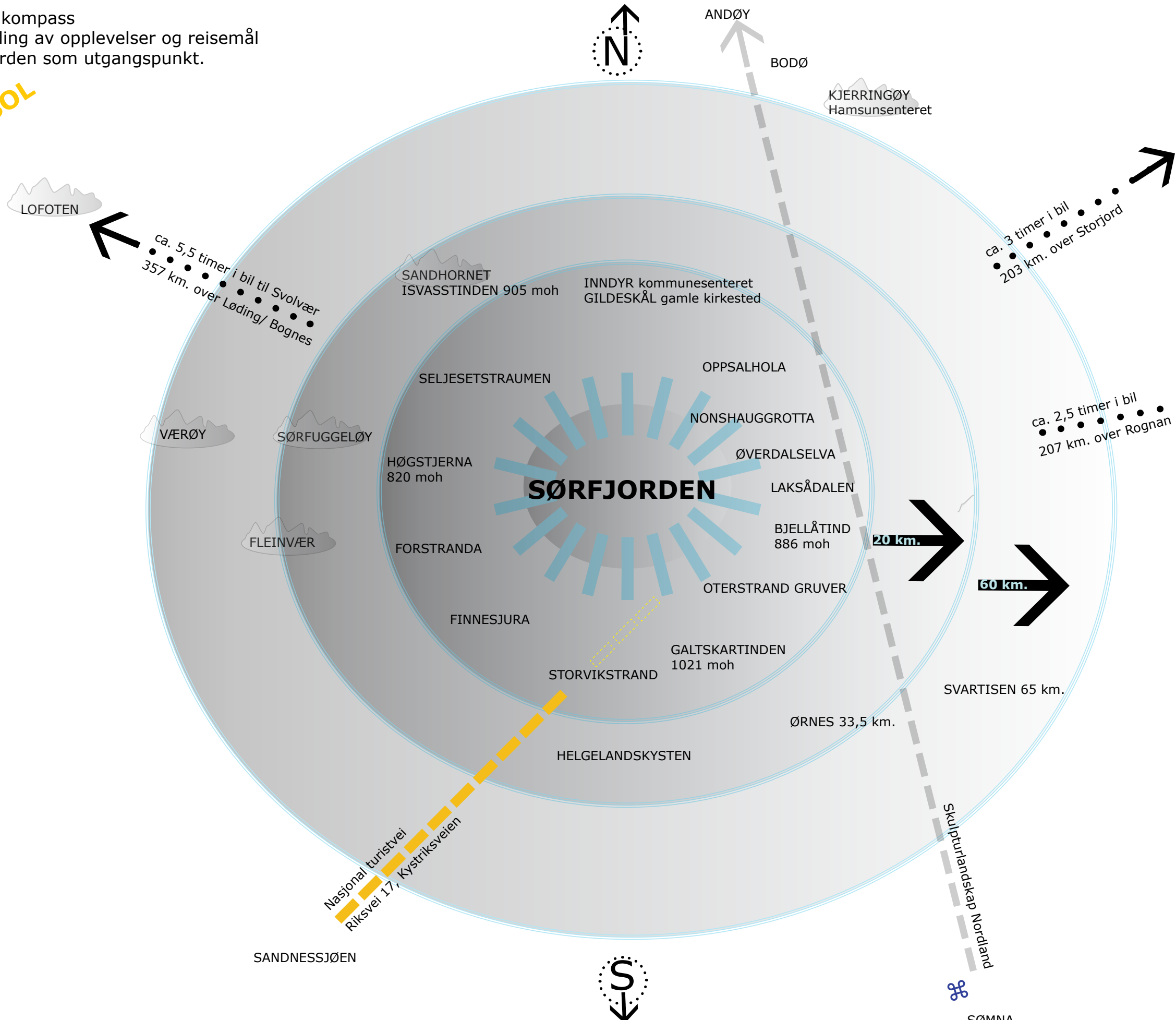
MIDNATTSSOL

ISLAND

NORSKEHAVET

ENGLAND

SVERIGE

SALTFJELLET

MØRKETID

DEL FIRE

Tre utvalgte steder

De demokratiske kreftene har alltid det siste ordet

Stéphane Hessel

tre allment tilgjengelige steder

Tøa, Seivågen og området rundt **Kjellingvatnet** er tilrettelagt for almen bruk på forskjellig vis. Tøa kan representere porten til bygda, Seivågen porten til sjøen og Kjellingvatnet porten til det landbaserte friluftslivet. Stedenes offentlige karakter er likheten mellom dem. Opplevelsen av de offentlige stedene er avhengig av sosial bærekraft, følelse av felleskap. Forfall og hververk er faktorer som kan svekke oppfattelsen av verdi, og gi et uttrykk av offentlig fattigdom.

Allemannsretten sikrer i utmark:

Fri ferdsel i strandsonen

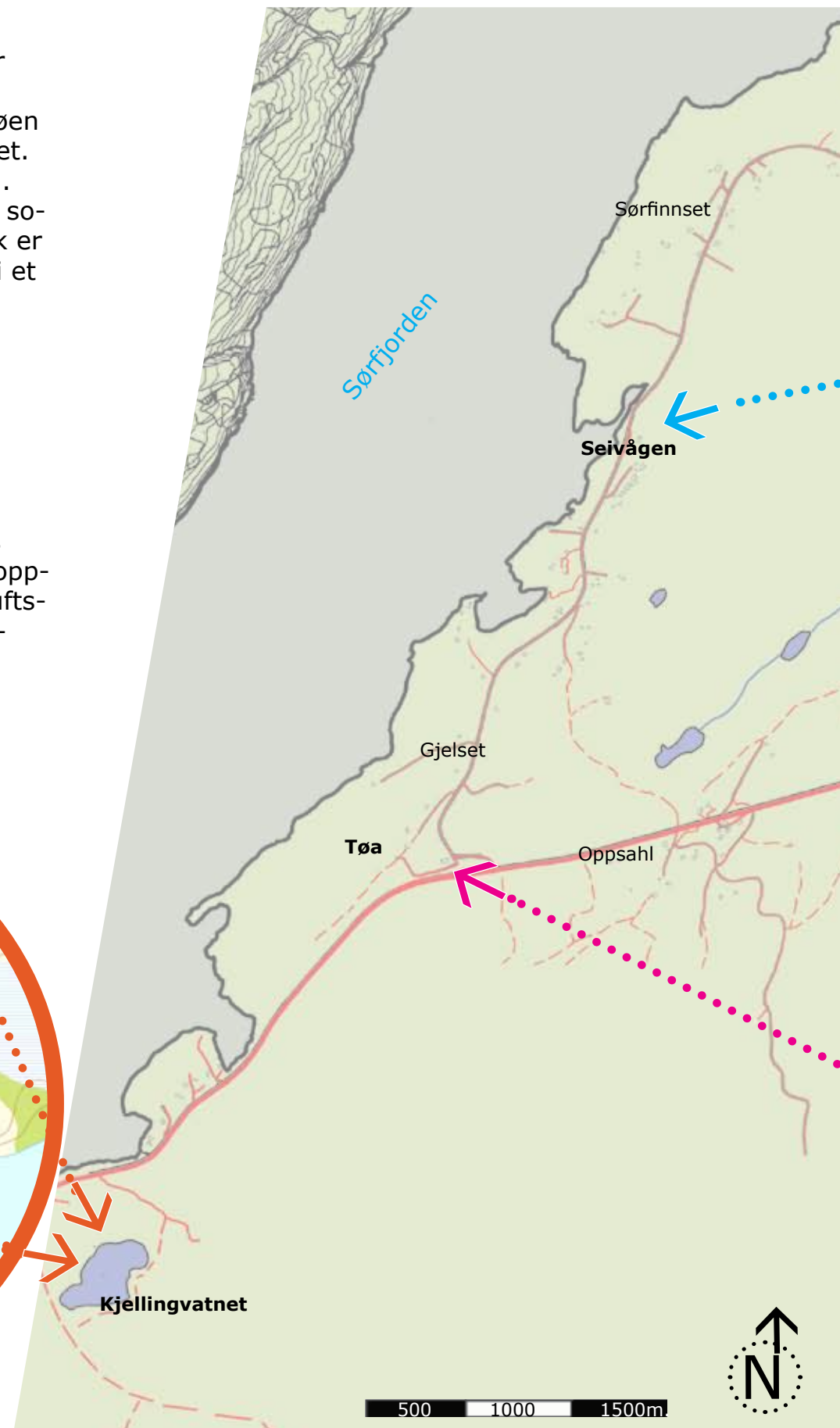
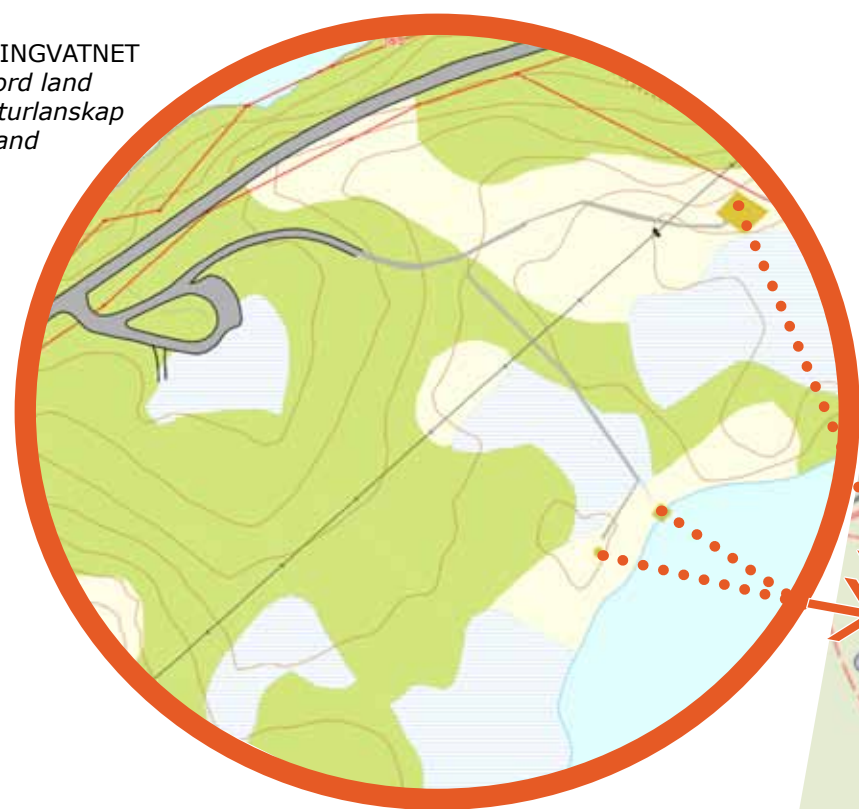
Fri ferdsel i utmarka

Friluftslovens formålsparagraf fra 1996:

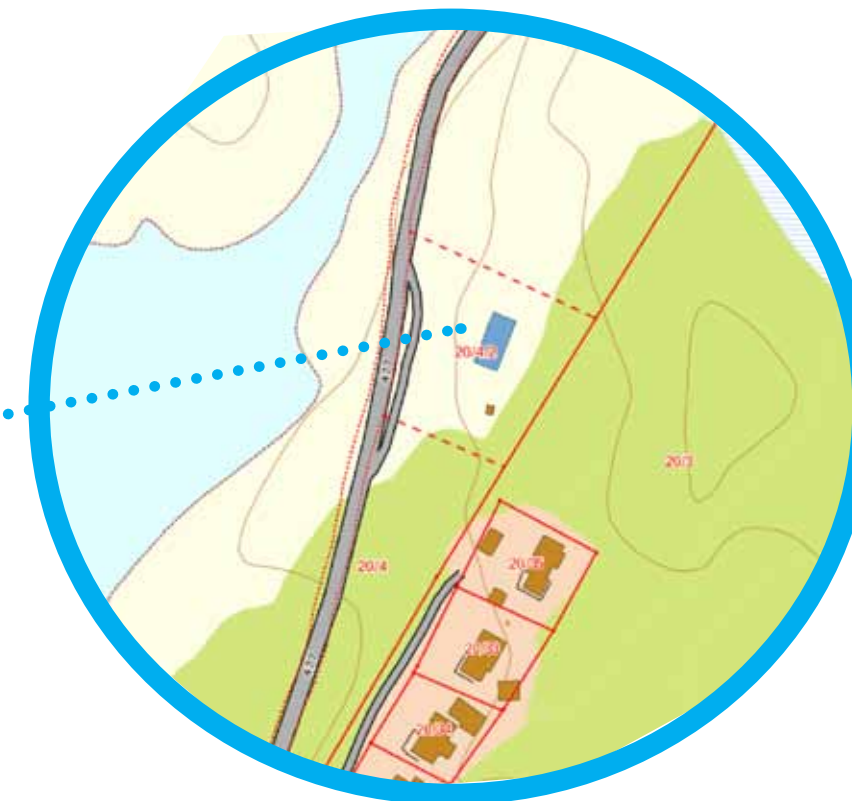
“Formålet med denne loven er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre almenhetens rett til ferdsel, opphold m.v. i naturen slik at muligheten til å utøve friluftsliv som er helsebringende, trivselskapende, og miljøvennlig fritidsaktivitet fremmes”²⁵

²⁵ Kilde: www.lovdatata.no

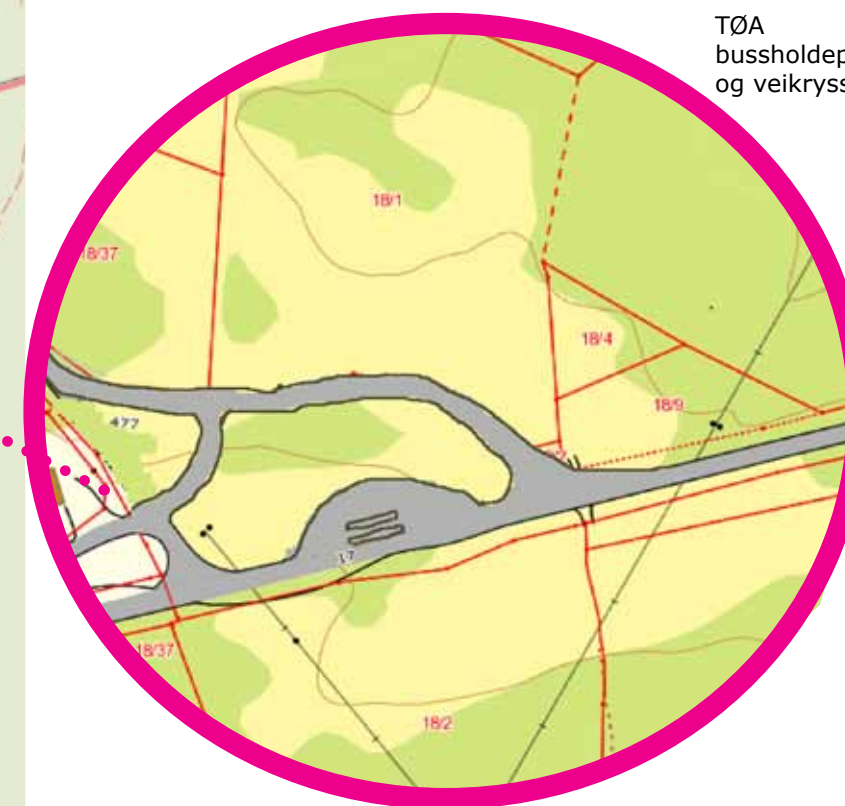
KJELLINGVATNET
the nord land
Skulpturlandskap
Nordland

SEIVÅGEN
Ungdomshuset
til ungdomslaget Vårsol

TØA
bussholdeplass
og veikryss

-kartsirklene viser dagens situasjon

Skisse for skilt: sentralt på de tre utvalgte stedene plasseres informasjonsskilt: tilpasset hvert sted individuelt. Skissen har fiktiv informasjon.

VELKOMMEN til SØRFJORDEN

Slik bruker du utmarka:

Vis utmarksvett! -ikke etterlat spor

1. Planlegg nøye, ikke ta med mer enn det som trengs til turen
2. Ikke etterlat søppel i naturen
3. La det du finner av fornminner ligge
4. Minimer bålbruk: båltenning i skog og mark er ikke lovlig mellom 15. april og 15. september
5. Respekter dyre- og fuglelivet, vern vilt og husdyr: båndtvang for hunder fra 1.april til 15.august
6. Respekter palntelivet: ikke plukk fredete arter
7. Slå leir på egnede og merkete plasser.

Kart kan kjøpes i kartautomat eller i salgsbua i Seivågen
Fiskekort kjøpes i salgsbua i Seivågen
Turutstyr kan leies i skjulet på Tøa: kanoer, primus, telt etc.

A-Å om området:

Allmeiergården, Bjellåtinden, Dyreliv, Flora, Grotter,
Historisk informasjon: samisk bosetting og gruvedrift,
Hvor kan jeg tenne bål, vaske og bade?
Kart, Kildevann, Oppankring,
Overnatting: Thaihust/ Gammen/ Husbåten/ teltplass
Skulpturlandskap, Toalett, Turforslag

-har du spørsmål eller opplysninger ring kjentmanns-telefonen: Ola Oppsal: tlf. 99999999/ 88888888
(opplysninger fra gunneierne, jeger og fiske foreningen, hytteoppsynet)

www.sorfjorden.no (ikke eksisterende)

KART SOM VISER HVOR TUREN KAN GÅ

INFORMASJON

I Sør fjorden kan publikum inviteres inn i landskapet via tre punkter: Tøa, Seivågen og Kjellingvatnet. Det første virkemidlet er å oppmuntre til respekt både for naturen og elementene som er tilført i landskapet. Samtidig skal folk føle at de deltar på en positiv måte og gjør det de har lyst til: de vil på eget initiativ tenne bål, bade, fiske, har med seg barn, hunder, noen er rullestolbrukere osv. For at ønskene og behovene folk har når de er på besøk ikke skal forringe stedene, er det viktig at man tilrettelegger for å bidra til å ivareta dette. Det bør eksistere en gjensidig hensynstaging til andre når man bruker stedene, og man skal etterlate dem slik man vil finne dem. Dette kan oppnås med informasjon som ikke er moraliserende, men som er planlagt og utført slik at den kan medvirke til å unngå uønskede effekter av bruk. Et informasjonspunkt med praktisk søppelhåndtering er enkelt å gjennomføre.

EKSEMPEL PÅ INFORMASJONSSKILT FRA MANNDALEN I KÅFJORD. DENNE SJØSAMISKE BYGDA LEGGER VEKT PÅ Å FORMIDLE KULTURHISTORIEN SIN MED TEKST OG BILDER PÅ SKILT PÅ STRATEGISKE STEDER.

KILDESORTERINGSBOKSER
PLASSERES GODT SYNLIG
VED SKILTENE

RESTE
AVFALL

PAPP, PAPIR
DRIKKE-
KARTONG

MATAVFALL

GLASS
METALL

PLAST

TØA

Utgangspunkt:

Tøa er det første offisielle møtet mellom reisende og bygda. Dette er veikrysset for påkjøring og avkjøring mellom bygdeveien og Kystriksveien, riksvei 17 (offisielt åpnet i 1936). Her er det bussforbindelse til Bodø og Halså. Krysset ble lagt om i 2008, slik at det ble sikrere for reisende med buss, med på og avstigning i begge retninger på vestsiden av Kystriksveien, og generell bedret sikt for alle trafikanter. Veien holder 80 km/t. Det er et nødtrøftig utformet område hvor man har det aller viktigste; et bussskur, med oppslag om busstidene, en liten benk, en røff parkering for noen biler med pukkdekke. Det er plassert en rasteplassbenk på høyden bak busskuret. Det blir hengt opp plakater og informasjon ved og i busskuret om noe av almen interesse foregår i bygda.

Tiltak:

Nytt skulpturelt bussskur.
Informasjon og renovasjon
Parkering
Belysning

Målsetting:

Tøa blir informasjonspunkt hvor det er hyggelig å vente på bussen og hvor man blir inspirert til å besøke Sørfjorden, eller utgangspunkt for tur i marka eller fjellet. Tøa skal vekke oppmerksomhet.

PÅ DEN LILLE FORHØYNINGEN BAK BUSSKURET ER DET Plassert ET RASTEPLASSBOR, HER ER DET OGSÅ RESTER ETTER FLAGGBORG.

Dagens situasjon

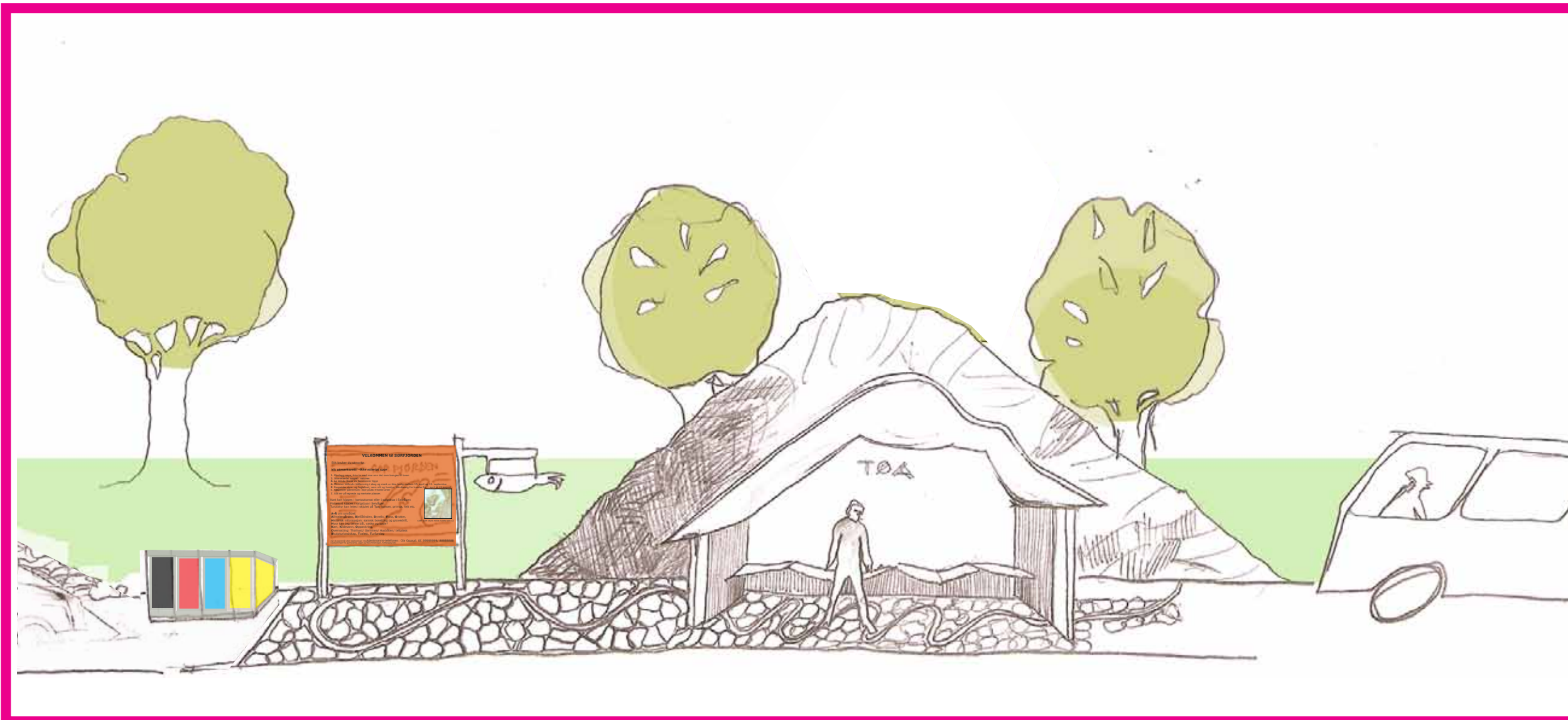

BUSSKURET

Idéskisse

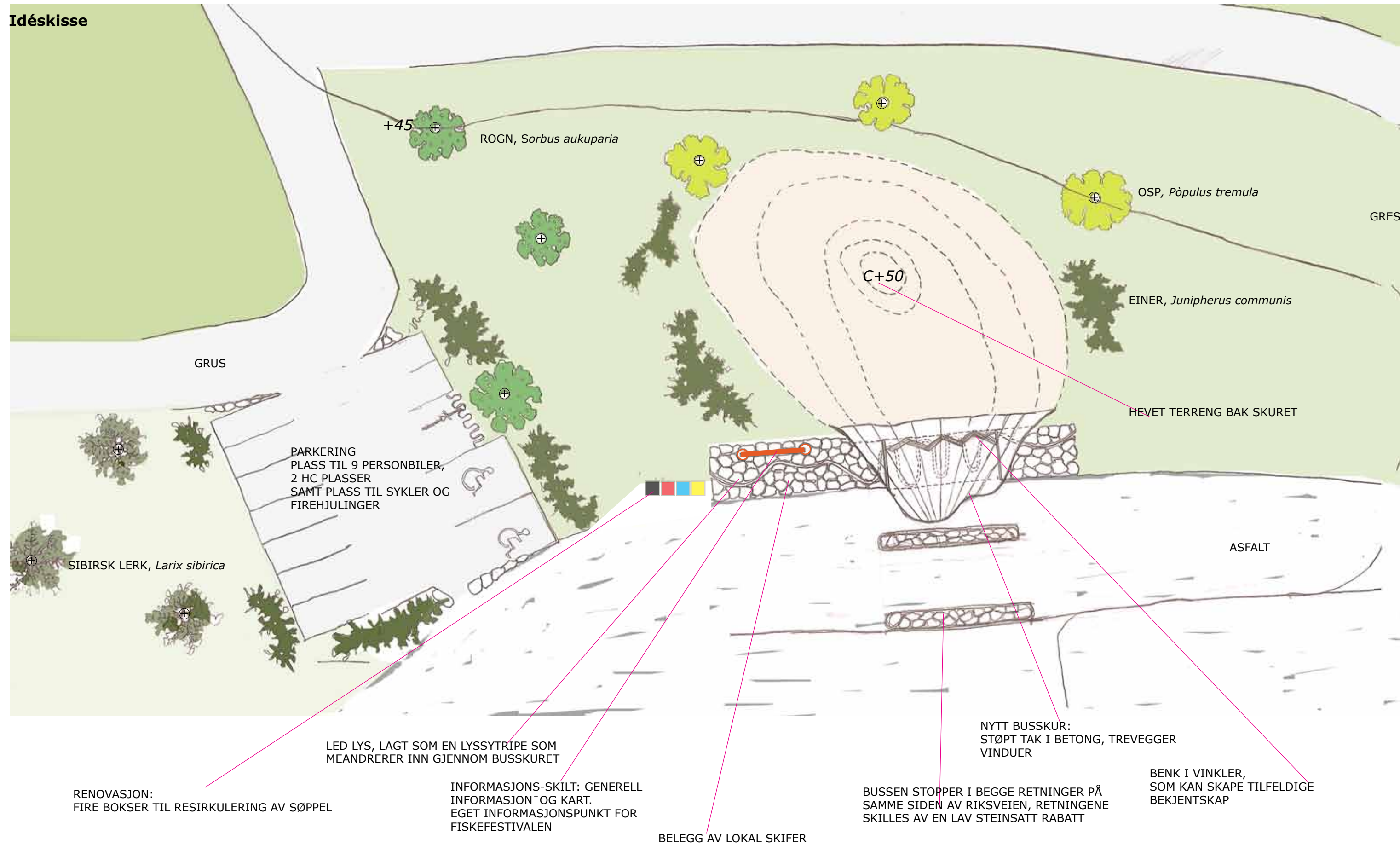

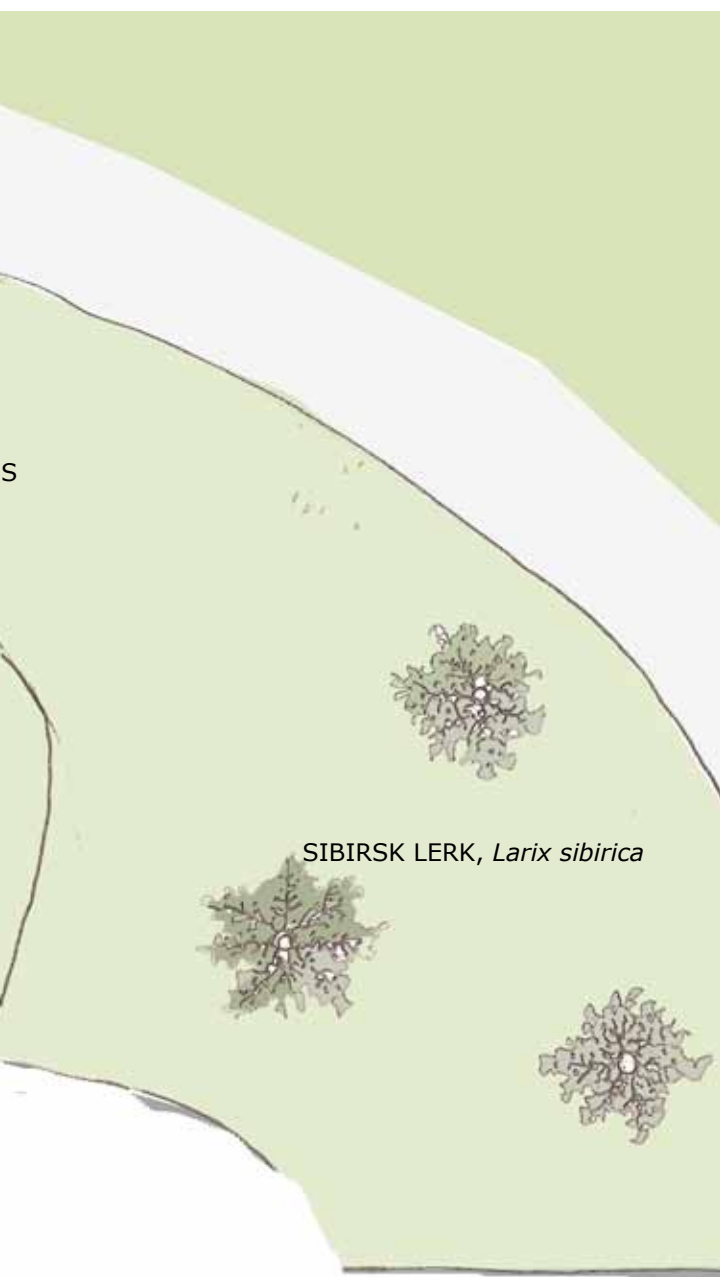
BUSSKURET PÅ TØA SETT EN FACE; RENOVASJONSPUNKT, INFORMASJONSSKILT MED SPESIELL INFORMASJONS OM FISKEFESTIVALEN, BELEGG MED LED LYS
SKISSE OPPRISS UTEN MÅLESTOKK

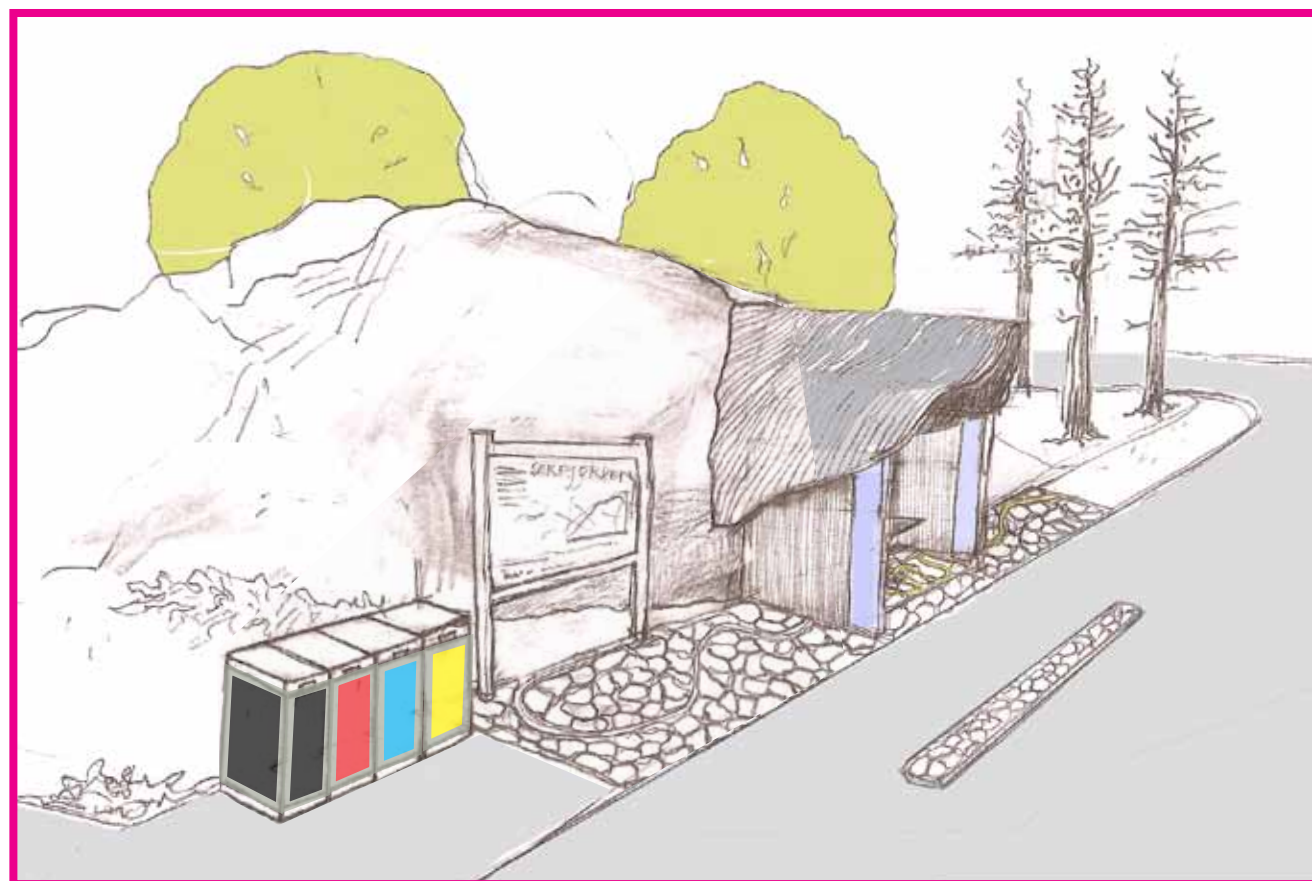
FORSLAG TIL OPPGARDERING AV TØA Bussholdeplassen

Idéskisse

SIBIRSK LERK, *Larix sibirica*

BUSSKURET SETT FRA SØR: KILDESORTERINGSBOKSER, PLASSERES GODT SYNLIG VED SKILTENE. BELEGG AV SKIFER, MED LED-LYS SOM SVINGER GJENNOM BELEGGET. I BAKGRUNNEN TRE SIBIRSK LERKER.

OPPRISS UTEN MÅLESTOKK

MÅLESTOKK 1:250

Skisseplanen viser:

Terrenget bak bussskuret er opphøyet med løsmasser, og er ca. to meter høyere enn skuret, kommer opp til kote 50, veien på 45. Betongtaket til skuret gror ut av haugen og rager ca. tre meter høyt oppfra bakken. Veggene er av tre, med lange vinduer fremst mot veien, slik at man kan se ut til sidene.

I skuret er det en benk som er utformet som et trekkspill, zikk-zakk, de som sitter her blir vinklet litt forskjellig mot eller fra hverandre. Dette kan ha en sosial funksjon.

Lyset kommer fra en ledlys-slange som meadrerer gjennom belegget av skifer og inn gjennom skuret

Det er foreslått beplantning med trør: osp, rogn og lerk.

Lavere vegetasjon er einer, alle vekstene trives i klimaet.

Abefaling:

Hastigheten på veien senkes på strekningen forbi Tøa fra 80 til 60 km/t. For å bedre sikkerheten for alle trafikkantene og fotgjengerne.

Man må krysse veien her for å komme seg inn på stisystemet som binder Sørfinnsethalvøya med Kjellingvatnet/ Nonshaugen og Laksådalen

SEIVÅGEN, UNGDOMSHUSET drevet av Ungdomslaget Vårsol

Utgangspunkt:

Ungdomshuset er oppført ca. 2 km. fra Kystriksveien ved den lille vika Seivågen i Sørfjorden. Huset er et romslig allhus med kjøkken, toaletter, scene, bar og overbygd terrasse. Det har universell utforming. Det er ca. 200 m. fra huset til svabergene hvor det er en flytebrygge. Bygdeveien skjærer seg mellom husets utearealer og sjøen, på nedsiden av veien står det en oppslagstavle. Ungdomslaget Vårsol har etter sigende vært virksomt siden 1920 tallet. Først holdt de til i det gamle skolehuset på Sørfinnset. I 1936 ble det kjøpt et forsamlingshus fra Mo i Rana, som ble flyttet til Sørfjorden. Huset skulle brukes til allmennyttige formål, og det ble stilt en tomt til disposisjon som kunne leies i 90 år, for en årlig sum på 2 kroner, så fremt huset var et allmennyttig forsamlingshus. I huset arrangeres det fester, konserter, dansegalla, barkvelder, møter og den årlige begivenheten *Fiskefestivalen*. Festivalen legger det finansielle grunnlaget for driften av huset, og trekker mye folk, opp mot 400 mennesker kan komme på dette arrangementet. En periode ble det drevet fredagspub, som var et viktig samlingspunkt og forum for informasjon i bygda.

Titak:

Definering av uteområdene, slik at man slipper å sette opp provisoriske plastbånd for å kontrollere innslippet på fester, slik at folk løser billetter.

Styrke beplantning -det er et tørt og trist sitkagran plantefelt på nordvestre side av Ungdomshuset.

Bedre **parkering**, nå parkeres det litt rundt omkring Inkludert muligheter for parkering av bobiler. Et **utekjøkken/** sted for **grilling, stier** til resten av bygda.

Fastere åpningstider. Hengebru forbindelse til bål-plassen på Klippfiskbergene. **Informasjon** og **renovasjon. Veien legges om**, til å gå utenom utearealene mot sjøen.

Målsetting:

Økt bruk av huset og knytte større variasjon av aktiviteter til huset og arealene rundt. Ny utforming av utearealene kan lede til ny aktivitet, differensiert bruk. Informasjon, salg av lokale produkter, lokal mat, fiskekort of kart

UNGDOMSHUSET OG SEIVÅGEN, FLYTEBRYGGEFESTE OG KLIPPFISKBERGENE SOM OFTE ER BENYTTET TIL BÅLPLASS.

UNGDOMSHUSET SETT FRA KLIPPFISKBERGENE

POKALER TIL UTDELING, FISKEFESTIVALEN 2010

Dagens situasjon

KJØKKENET PÅ UNGDOMSHUSET

TERASSEN

INNGANGSPARTIET: UNIVERSELL UTFORMING

PARKERING AV BANDBUSS

BÅLPlassen PÅ KLIPPFIKBERGA

FLYTEBRYGGA

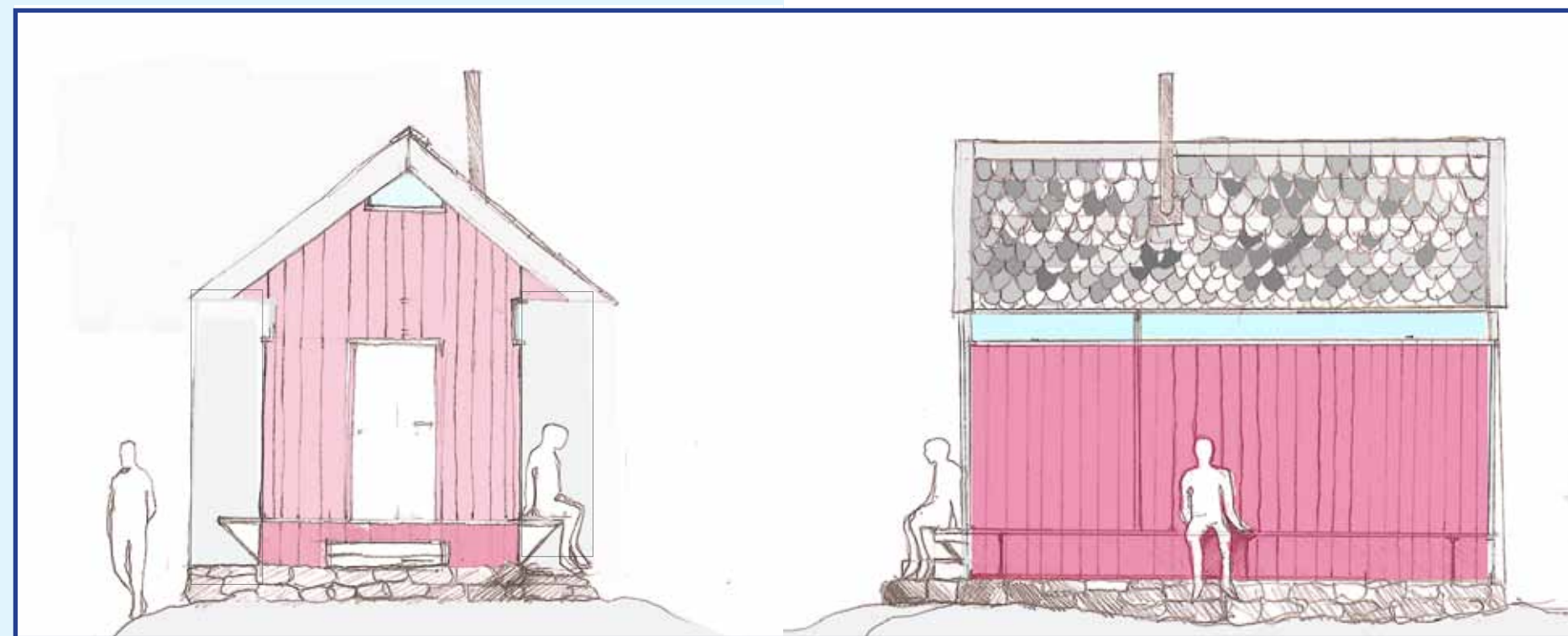
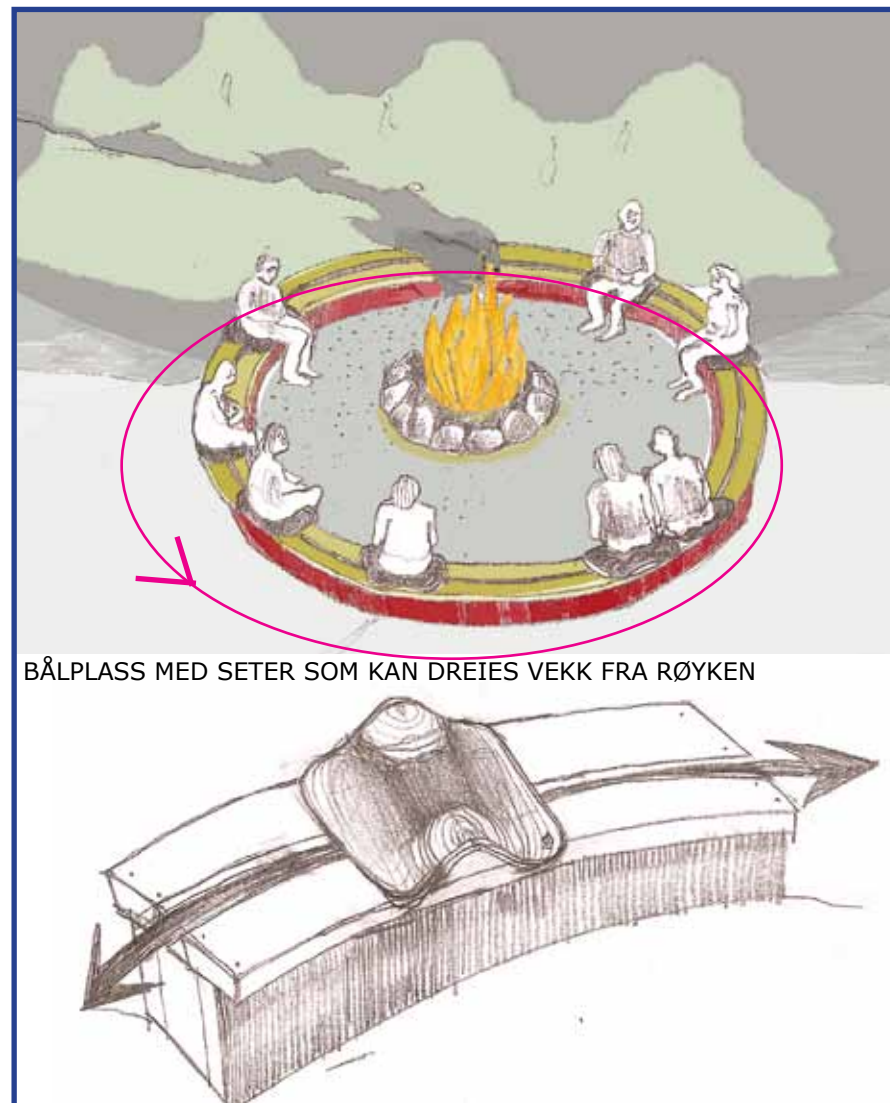
FISKEFESTIVALPUBLIKUM

FORSLAG TIL OPPGRADERING SEIVÅGEN Ungdomshusets uteområde

Idéskisse

Skisseplanen viser **omlegging av bygdeveien**, den foreslås lagt bak Ungdomshuset, for at det skal bli en bedre forbindelse til sjøen på forsiden av huset, for bedre sikkerhet for barn og voksne som driver med aktiviteter som foregår mellom huset og fjorden. Den gamle veien blir innsnevret til turvei. Nye **parkeringsplasser** etableres for bandbuss og varetransport på baksiden av Ungdomshuset, for personbiler og bobiler sør for huset. Det anlegges **stier**, også gjennom **stenbed** med lokale blomster og urter: Orkideer og rosenrot og en egen **kvanngård** er inngjerdet nedenfor huset. Fire hytter med dobbel funksjon: kombinert **salgsboder** for lokale produkter og matvarer og **overnattingssteder** for fire personer i hver hytte. De har oppvarmet vann ved hjelp av solfangere på taket. En **hengbro** forenkler forbindelsen til Klippfiskberga. Her blir det en **badstu** og ny **bål plass**, bålplassen har seter som kan beveges på en skinne slik at man kan dreie seg bort fra båløyken. Informasjonsskilt og kildesorteringskasser er strategisk plassert på vei ned til flytebrygga. En kiosk åpnes ved Baksiden av Ungdomshuset, her kan man selge kart, fiskekort og annet nyttig.

BADSTU MED UTENDØRS LUFTEBENKER OG LEVEGGER

MALESTOKK 1:75

SKISSE-SNITT AV HENGEBRU FRA SEIVÅGEN OVER TIL KLIPPFISKBERGA, SETT FRA NORD

1. Kvanngård, inngjerdet
2. Steinbed med Rosenrot og orkideer
3. Kiosk: salg av fiskekort oa.
4. Plantet Rogn, *Sorbus aukuparia*
5. Utekjøkken/ grill
6. Gjerde til bruk ved fest

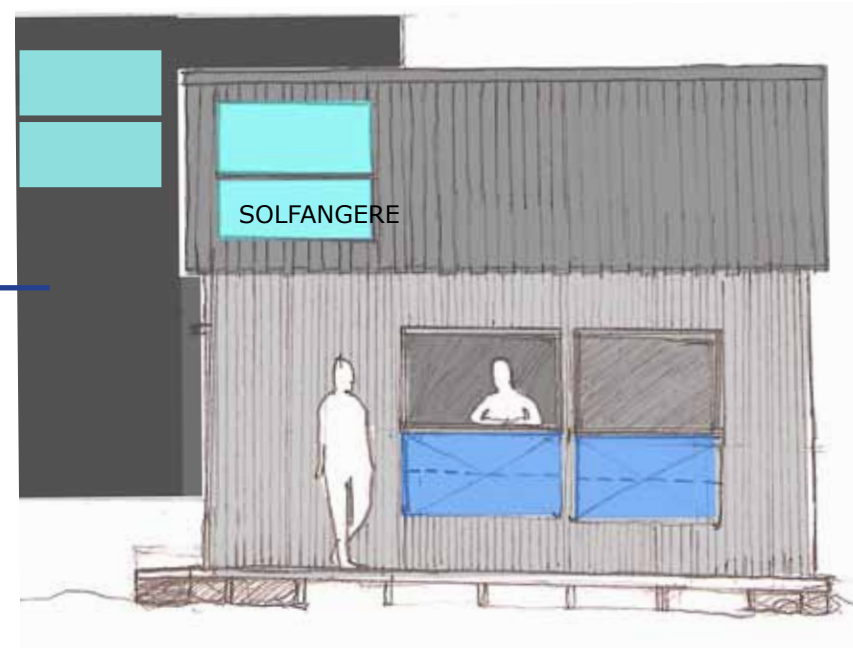
KVANN
Angelica arkangelica

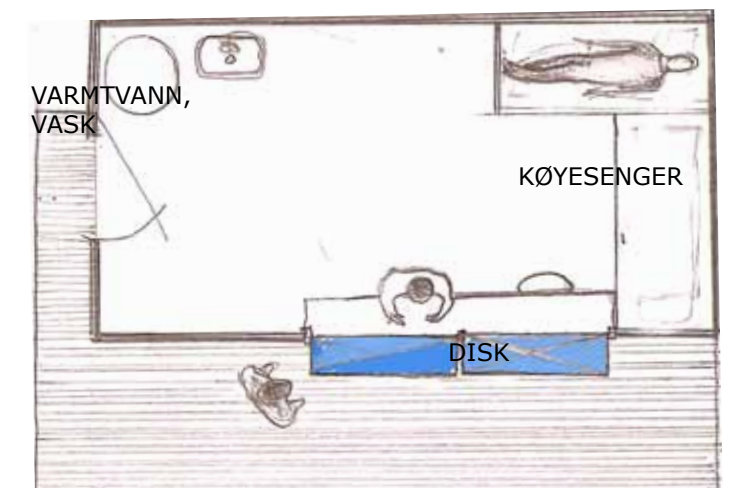
ROSENROT
Rhodiola rosea

BRUDESPORE
Gymadenia conopsea

KOMBINERT SALGSBOD OG OVERNATTINGSSTED. MAN SLÅR OPP LEMMER VED VINDUENE OG LAGER UTVENDIG DISK
HYTTENE HAR SOLFANGERE OG ER OPPVARMET AV TEMPERERT VANN, SYSTEMET INKLUDERER ALLE FIRE HYTTENE

MÅLESTOKK 1:75

MÅLESTOKK 1:1000

KJELLINGVATNET:

Den glømda staden og the nord land

Presentasjon av dagens situasjon: ferdigstilte kunst-prosjekter.

Følger man Kystriksveien nordover fra Storvik vil man legge merke til et severdighetsskilt med henvisning til *Skulpturlandskap* på høyre hånd, et par hundre meter før veien tar av til Sørfinnset. En avkjøring på grusvei, som danner en løkke rundt en liten samling trær som ligger på et nivå lavere enn veien. Her er det plass til å parkere 3-4 biler. En traktorvei går til høyre forbi restene etter Oterstrand gruver, deretter til gårdstuftene i Øvre Laksådal. En litt bedre opparbeidet vei, stengt med kjetting går fra parkeringsplassen til *Den glømda staden*, Gildeskåls del av *Skulpturlandskap*, og i umiddelbar nærhet *the nord land*, Thai-huset og Gammen.

DEN GLØMDA STADEN

THAI HUSET

GAMMEN

ORTOFOTO FRA OMRÅDET VED KJELLINGVATNET, PRIKKET LINJE INDIKERER TRAKTORVEI RETNING ØVRE LAKSÅDAL

KJELLINGVATNET SETT FRA NONSHAUGEN

SKÅNSELFULL OMGANG MED GAMLE FURUTRÆR I BYGGEPERIODEN GIR EN NÆRMEST PARKMESSIG INNRAMMING AV SKULPTUREN

Den glömda staden

I regi av Skulpturlandskap Nordland realiserte den svenske kunstneren Jan Håfström i samarbeide med arkitekten Johan Celsing *Den glömda staden*, en arkitektonisk ruin i stein ferdigstillet i 1996. Den dekker et areal på 400 m². Skulpturen er hovedsaklig utført i gylde kvartsstein fra Sandhornøya og er plassert på et svaberg over riksveien, omkranset av lave furuer, med utsikt til Høgnakken, Ausen og Høgstjerna, en effektiv skjerming mot Norskehavet.

Inspirasjon til skulpturen er hentet fra latin-amerikanske indianerkulturer, steingulvet fra antikkens Grekenland, en smal trapp fra Knossos på Kreta, og selve grunnrisset er erfart i kunstnerens barndom på besøk hos bestemor i Stockholm.

SKULPTUREN BESTÅR AV ARKITEKTONISKE BROKKER: TRAPPER, VEGGER OG GULV ER HOVEDELEMENTER

KUNSTNERNE RIRKRIT TIRAVANIJA OG ÅSE LØVGREN KOKER SEI I KURRY PÅ FOLKEMØTET "DEN GLØMDA STADENS FREMTID"

TRANSJOIK KONSERT

the nord land

Over en myr sørøst for *Skulpturlandskapet*, i et søkk, ligger Kjellingvatnet. Inspirert av the land ved Chiang Mai i Nord-Thailand, en økologisk risfarm hvor man kan bo og være selvforsynt med mat, har kunstnere fra flere land, spesielt Norge og Thailand i felleskap påbegynt et prosjekt med småskala arkitektur, åpent for allmenn bruk.

Tittelen på prosjektet er *Sørfinnset skole/ the nord land*, og fungerer som en parallell til *the land*. Men med endel motsatte fortegn, som klima, religion og økonomi. Begge prosjektene vektlegger samfunnsmessig engasjement og eksperimentering innenfor ulike former for verdiproduksjon. *Sørfinnset skole/ the nord land* kobler kunnskap, tradisjoner, kultur og erfaringer og er et sted der lokale krefter møter internasjonale gjester som bidrar på ulike måter gjennom konkrete handlinger.

Den nedlagte skolen på Sørfinnset har vært base for kunstnerene under byggprosessen. Men skolen har også fungert som et samlingssted hvor det med gjevne mellomrom har blitt arrangert ulike aktiviteter som kurs i lokale og internasjonale mattradisjoner, håndverkstradisjoner, filmvisninger, naturbruk, eksperimentell radio m.m.

Sørfinnset skole/ the nord land er i dialog med Jan Håfstrøms bidrag til *Den glømda staden*. Med bygging av en gamle, sommeren 2005 og et thai-hus ferdig sommeren 2008 er området aktivisert på en ny måte, til benyttelse for lokalbefolkning og besøkende. Bruken av landskapet er satt i nytt perspektiv og området tilført en påbegynt infrastruktur som på sikt skal kunne fungere som en internasjonal mini-landsby for kultur og kunstutveksling. En base for kulturelle aktiviteter i skjæringspunkt mellom lokale og internasjonale krefter.

Thai-huset

FRA VELSIGNALSEN AV THAI-HUSET SOMMEREN 2009, MUNK OG ABBED FRA THAI-BUDDHISTENES TEMPEL I SØRUM KOMMUNE, THAIKVINNER BOSATT I DISTRIKTET, LOKALE STØTTESPILLERE OG KUNSTNERE FRA NORGE, SVERIGE, BELGIA, FINLAND, THAILAND, ØSTERRIKE, ESTLAND OG CHILE.

ABBEDEN

"Home of Memory"

Turquoise shadows meet the ocean at the sky, fusing in the summer sun at Sørfinnset. Along the houses, along the roadsides, along the meadows are small flowers scattered like the drawings in a child's story book.

Snow from the mountain's peak melts gently into streams and white waterfalls – passing over dark grey surface of the cliff.

The visitors from the far side of the Earth leave memories like shadows play in the little home they slowly built, at the shore of the water lily pond; wooden home, house of memories, stretching into the future.

SAB

SAB, UTEN MAHAMID, BESKRIVER SITT MØTE MED SØRFJORDEN PÅ DENNE MÅTEN, HAN ER KUNSTNER OG POET FRA THAILAND.

MODELLEN AV THAI-HUSET, DAVÆRENDE KULTURJEF I 2005, JOHNNY JOHANSEN, RIRKRIT TIRAVANIJA OG KAMIN LERTCHAIPRASERT.

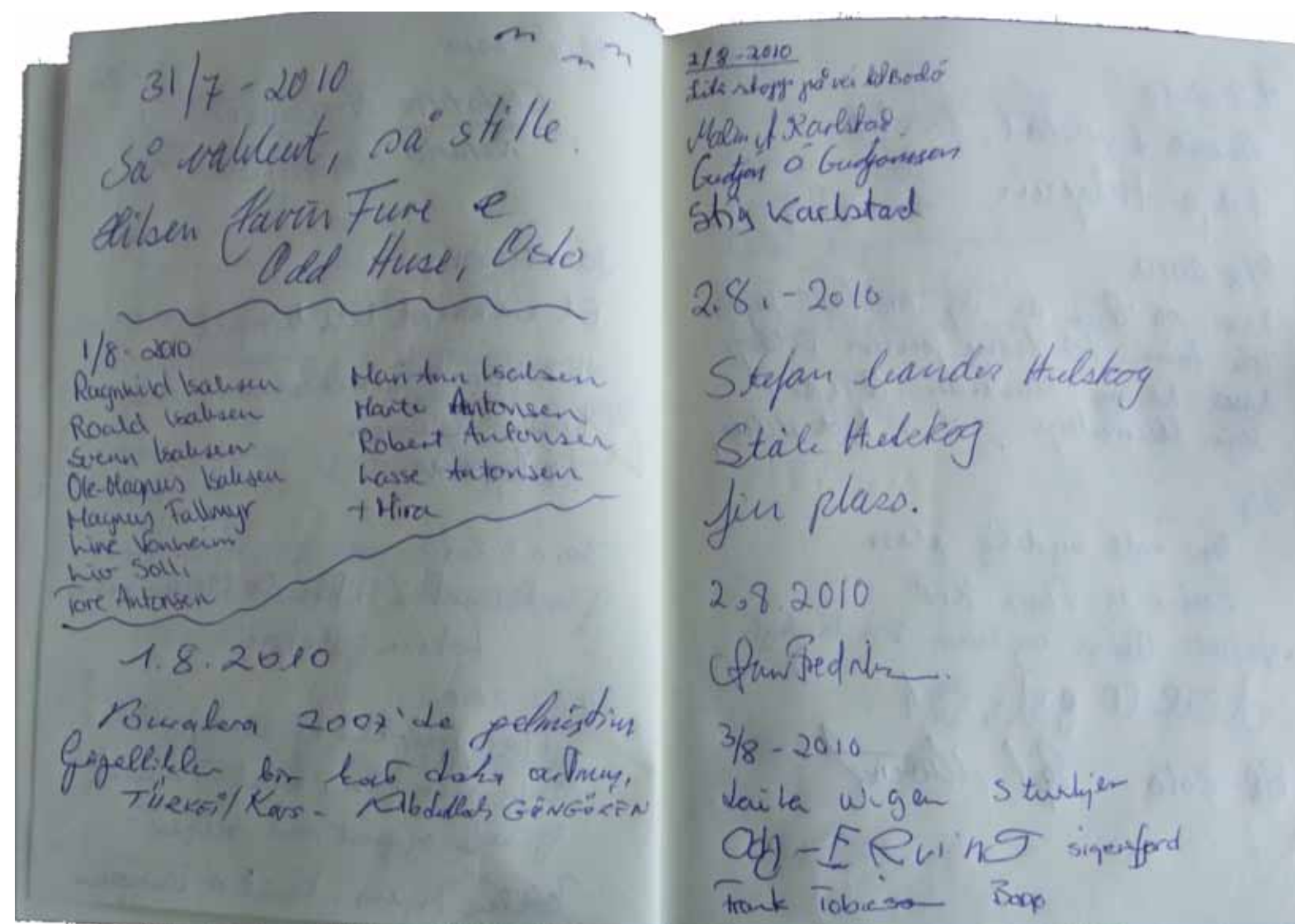
MEST MULIG AV MATERIALENE BLE BÅRET INN OVER MYRA TIL BYGGEPLASSEN FOR Å HOLDE SLITASJEN PÅ OMRÅDET SÅ LITEN SOM MULIG, HER STOLEPENE I HOVEDKONSTRUKSJONEN

FUNDAMENTERING, OPPSTART

MØNSÅSKANNA, 2005

GJESTEBOKA FRA THAI-HUSET, HER SKRIVER BESØKENDE INN SIN OPPLEVELSE AV STEDET OG HUSET: ...."SÅ VAKKERT, SÅ STILLE"....."FIN Plass"....DET ER HILSNER PÅ MANGE SPRÅK I BOKA.

Gammen

Sommeren 2005 arrangerte vi en åpen gamle-workshop(kurs i gamle bygging) ledet av mesteren i samisk-håndtverk Jon Ole Andersen fra Tana og Karasjok.

Før løvsprett hadde en gruppe kurs deltagere hugget bjørk og funnet trær som hadde vokst i fjellskrenter eller blitt utsatt for snøskred eller ras, slik at de hadde fått en buet vekst fra roten. To slike stokker føyes sammen under taket framme og bak i gammen. Disse stokkene utgjør den bærende hovedkonstruksjonen i en buegamme eller øregamme, *beallje goahti*, som det heter på samisk. Gammen ved Kjellingvatnet er formmessig basert i nordsamisk tradisjon, men er mer høyreist slik at den er tilpasset byggeskikken som er kjent fra områder lenger sør. Gammen setter samiske spørsmål på dagsordenen. Hvert år siden den ble bygd har det vært arrangert *Gamme dag*, med forelesninger med samiske temaer, gjerne knyttet til det lokale, som f.eks. stedsnavn og historie, men også moderne rein-driftsmetoder. Det serveres samisk mat.

På åpningen av gammen sa daværende ordfører Walther Pedersen at Gildeskål også er en samisk kommune. Historisk sett finnes det dokumentasjon på samisk bosetting i kommunen.

Markasamer

I 1751 fikk samene rett til fri ferdsel og bruksutøvelse på tvers av landegrensene. Man godtok at samene var et "grenseløst" folk i Norden, og at de måtte ha sine spesielle rettigheter. Denne loven fikk etter hvert navnet Lappecodicillen. Et nytt grensevedtak kom i 1852, som innskrenket samenes behov og interesser. Gamle bruksområder og familiefellesskap ble delt av en kunstig grense. Det ble stadig strid om eiendomsretten over de samiske bosettingsområdene. Norge og Sverige rivaliserte gjennom flere hundre år om hvem som hadde rett til å kreve skatt av samene. Da grensen mellom Norge og Sverige ble stengt for reindrift, ble en del pitesamiske familier fastboende i sommerbeite-landet på Norskekysten. Disse bosettingen refereres til som markasamiske plasser.²⁶

²⁶ kilde: www.saltenmuseum.no

SAMMENFØYING AV BUESPERRENE

HOVEDKONSTRUKSJONEN BESTÅR AV TO PAR BUESPERRER FORBUNDET MED EN TAKÅS TREDD INN I ET HULL BORRET INN I SPERRENE, DRAGERE BÆRER VEGGEN. MOT DRAGERNE I VEGGEN SETTES DET OPP BJØRKSTOKKER, EN SKRÅSTØTTE MONTERES PÅ HVER SIDE AV DØREN OG I BAKVEGGEN, UNDER ALLE HOEVBÆRENDE STOKKER SETTES DET STEIN FOR Å HINDRE RÅTE. UTENPÅ TREVEGGENE LEGGES BJØREKNEVER, DERETTER TORV. RØYKHULLET I TAKET KASSES INN. INNVENDIG ER ILDSTEDET MIDT PÅ, SOVE- OG SITTEPLASSER PÅ SIDENE, OG KJØKKENKASSA PLOSSERES INNENFOR BÅLET. GULVET DEKKES AV BJØRKERIS OG DERETTER REINSKINN. IDEEL SETT BLIR DET IKKE BRUKT SPIKER ELLER ANDRE UORGANSISKE MATERIALER. LEVETIDA PÅ EN GAMME KAN VÆRE CA. 70 ÅR, FORUTSATT AT DEN VEDLIKEHOLDES.

DELTAKERNE I WORKSHOPPEN SVARTE PÅ EN ANNONSE I AVISA NORDLAND. I ETTERKANT HAR DET BLITT BYGGET EN GAMME PÅ FLEINVÆR I GILDESKÅL.

GAMMEN I VINTERSKRUD: HELÅRSBOLIG FOR EN FAMILIE.

GAMMEDAGEN 2008: GAMMEN VEDLIKEHOLDDES PÅ ÅRS DAGEN FOR FERDIGSTILLELSEN, DET LEGGES INN FERSKT BJØRKERIS OG NY TORV ETTERFYLLES PÅ DUGNAD. EINAR JØRGENSEN, GEIR TORE HOLM MED RISET, JORUN JØRGENSEN OG DERES BARNEBARN KIM UTENFOR GAMMEN.

Det er registrert bosetting i Laksådalen siden ca. 1752 (ifølge en kopi av *Utmarksfolket*, R. Nesje) Nesje viser til en "Tingbok", hvor det fremgår at det bor samer i Laksådalen. På denne tiden ble endel familier fastboende ved kysten, et stykke innenfor den etablerte bebyggelsen. Dette stemmer godt om man går fra Kjellingvatnet og innover en tildels gjengrodd traktorveg retning Laksådalen. I skillet mellom overgrodd inn- og utmark ligger enda Reingården. Her åpner det seg en liten dal. På grønne moer under blankskurte svaberg ser man restene av steinhus, jordkjeller og grunnmurer. Den siste som bodde i Øvre Laksådal var Almeier. Han var av samisk slekt. Det finnes i dag en mengde etterkommere etter Almeier, noen av dem bor fortsatt i Sørfjorden.

ÅPEN FOR ALLMENN BRUK: MANGE BESØKER GAMMEN OG BRUKER DEN PÅ EGET INIATIV. SKOLEKLASSER PÅ EKSURSJON, TURISTER OVERNATTER, NYTTÅRSFEIRING OG BRYLLUPS-NATTS-FEIRING ER EKSEMPLER.

MESTER I SAMISK HÅNDTVERK, *DOJI*, JON OLE ANDERSEN LEDET ARBEIDET MED GAMMEBYGGINGEN, HER TENNER HAN DET FØRSTE BÅLET

HVERT ÅR FEIRES ÅRS DAGEN FOR GAMMEN, MED SAMISK MAT OG ET TEMATISK AKTUELLT FOREDRAG.

FORSLAG TIL ENDRINGER

Tiltak:

Utvide parkeringsplassen ved å fylle ut i forhold til eksisterende tregg. Få plass til ca. 13 biler.

Få opp **informasjonsskilt og søppelkasser.**

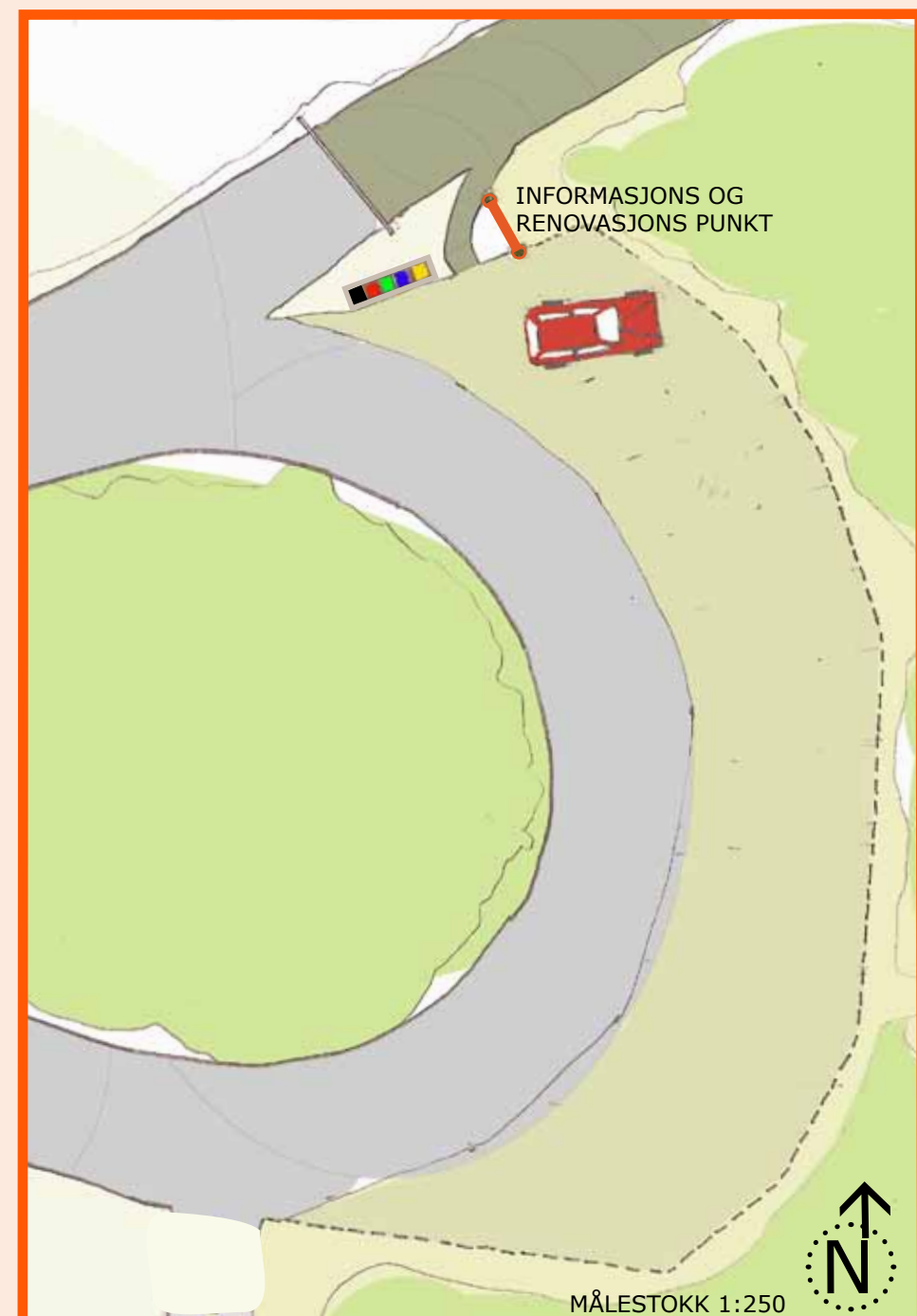
Organisere finansiering av **toalett og vaskehus** og bygge det.

Lage overnattingsmulighet i **husbåt** på Kjellingvatnet.

Båter til låns ved Thaihuset.

Bedre **miljøet i Kjellingvatnet.**

Ruste opp **stier**, merke dem.

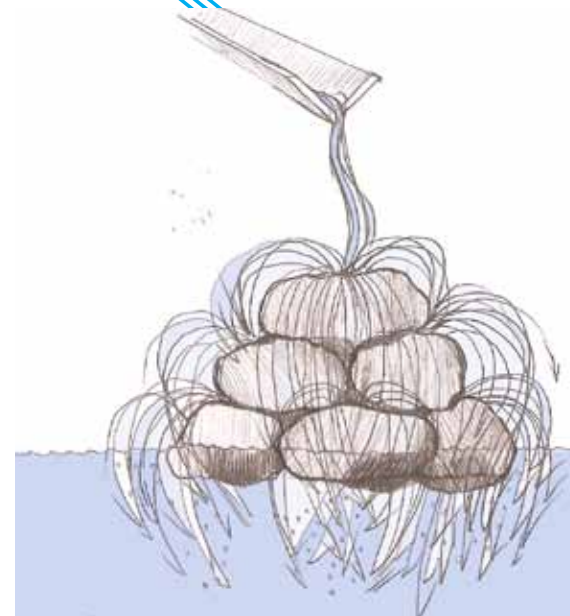
HUSBÅT: EN MULIGHET FOR OVERNATTING PÅ KJELLINGVATNET, MED PLESS TIL SEKS PERSONER, SKISSE/ ILLUSTRASJON UTEN MÅLESTOKK

UTLØPET I TJERNETS SØRVESTRE ENDE, MED TYDELIG ALGEVEKST

ØKT OKSYGEN INNHOLD:

PRINSIPSKISSE: EN TØRRMURT STEIN "TRAPP", FÅR VANNET TIL Å FOSSE UT I TJERNET OG DERVED TILFØRE OKSYGEN,

Forbedring av vannmiljø i Kjellingvatnet

Kjellingvatnet ligger 30 moh., under fjellet Nonshaugen. Arealet er 306 m², pregende bergart er marmor²⁷ Vannet holder en grei temperatur på sommeren, som gjør at det er et potensielt badevann. Det finnes en sandbanke, nesten som en strand i nord-vestre del av vannet. Det har vært fisk her, nå er det kun små fisker (stingsild liknende). Om sommeren er det et hornedykkerandepar som holder til på tjernet. I forhold til vegetasjon foregår det en suksesjon i vannet, delvis oppfylling av planter, slik at deler av tjernet har begynt å gro igjen. Brunfargede alger har gode vekstforhold, de flyter og forkommer som matter på bunnen. Det er mye partikler i vannet, og siktdybden er kort. Vannet har rikelig forekomst av hvite Nøkkeroser (*Nymphaea alba*) som er lokalt dominerende og Tjønnaks (*Potamogeton natans*) langstilkete vannplanter med flytebalder er fordelt på vannflaten, disse plantene liker seg godt på gjørmebunn. Ulike starrarter (*Carex* spp.) vokser langs breddene og utover tjernet grunne sone. Det er anlagt en traktorvei på østsiden av vannet, overfor denne er det et granplantefelt. Det er en vannkilde i dette området, hvor vannet risler ut av kalkfjellet, dette er sammen med generelt sigden observerbare vanntilførselen. Det er ikke avrenning fra jordbruk til vannet, men tilførselen av næringstoffer er større enn plantenes behov. Samt at man kan anta at det organiske bunnslammet som forekommer ikke komposteres på grunn av mangel på oksygen. Det er vanskelige levetilstander for mikroorganismer som kan hjelpe på omdanning av bunnsedimentene.

Tiltak:

Tørrmure en stein "trapp" av stein, feks. lokal marmor, med selvfølgelig for at noe av tilførselsvannet kan bidra til økt oksygeninnhold i tjernet. Plante Takrør (*Phragmites australis*), som trives godt på næringsrik bunn, og med sitt rotsystem tilfører de oksygen, og derved hjelper til å skape et bedre miljø i vannet.

Målsetting:

Bedre miljøet i vannet slik at man kan sette ut fisk, tilrettelegge for bading. Sjøvannet i Sørfjorden holder vesentlig lavere temperaturer enn Kjellingvatnet om sommeren, derfor kan tjernet være et badealternativ.

²⁷ Kilde: Fylkesmannen i Oppland: Handlingsplan for kalksjøer 2011

Toalett og vaskehus

Med større pågang av besøkende til området ved Kjeltingvatnet og utvidede muligheter for å overnatte der, er det behov for bedre sanitære forhold. Vi har tatt initiativ til å utarbeide et service bygg med egen energi tilførsel og et toalettsystem som tilfredstiller økologiske krav. Toalettet er utarbeidet av arkitekt Liv Fjerdingsrein i dialog med Søsja Jørgensen og Geir Tore Holm, samt befolkningen i Sørfjorden.

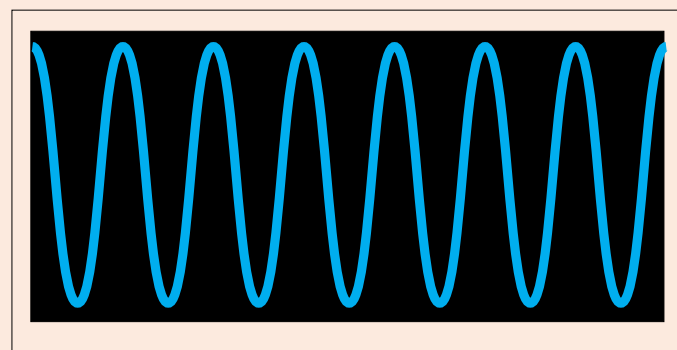
Formidè: et lite betonghus som tar utgangspunkt i flyttblokken: huset har "strandet" i terrenget.

Varmt vann om sommeren: på taket er det lagt vannslanger, de er plassert på en mørk flate som gjør at vannet blir oppvarmet av varmen det mørke taket tiltrekker seg. Slik at man kan vaske og dusje.

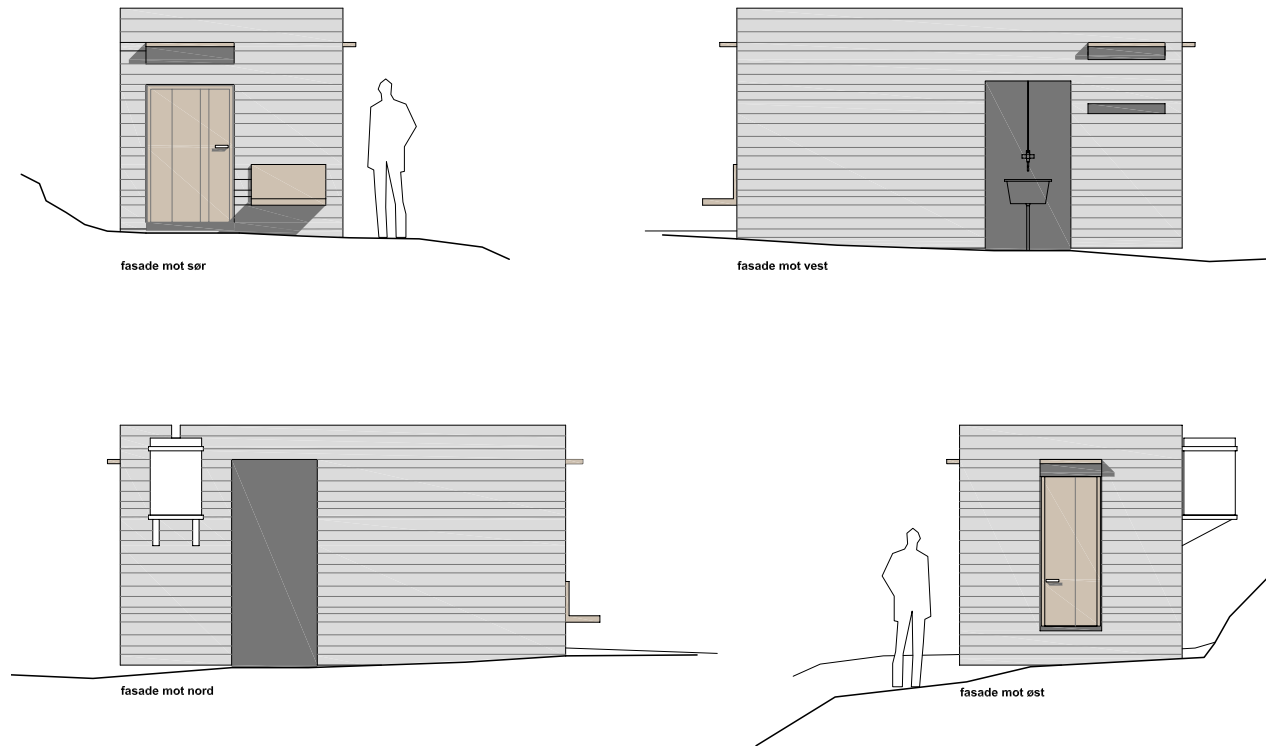
Energi: En vindmølle produserer energi. Den skal plasseres på en høyde bak huset.

Toalettet: Biotolaett, universelt utformet. Toalettet er helårs åpent, mens dusjen og vaskemulighetene er stengt på vinteren.

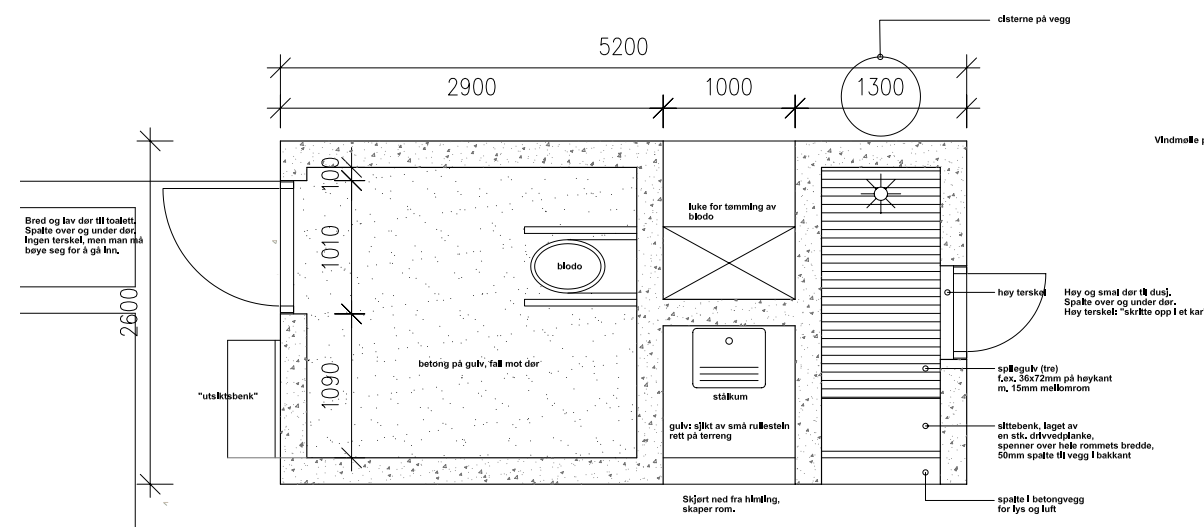
Fasaden er tenkt kunstnerisk utsmykket direkte i betongen. Bade visuelt og hørbart.

PRINSIPPSKJEMA: VANNSLANGER PÅ SVART TAK.

TOALETT OG VASKEHUS: FASADER, TEGNET AV ARKITEKT LIV FJERDINGREIN

TOALETT OG VASKEHUS: PLAN, TEGNET AV ARKITEKT LIV FJERDINGREIN

Turmuligheter

GRUVEÅPNINGER HVOR MAN KAN SE INN I GRUVEGANGENE.

STEINFJØS I LAKSÅDALEN

RESTER ETTER OTERSTRAND GRUVER.

KUNSTNERE FRA THAILAND I OPPSAL-HOLA, 2005

Laksådalen:

Fin gåtur fra Kjellingvatnet på sti og kjerrevei. Her kan man oppleve hustuffer og gammelt kulturbeite. Plukke bær og sopp. En drøy halvtimes gange fra Kjellingvatnet.

Det er mange muligheter om man starter turen fra Kjellingvatnet:

Bjellåtinden:

Fra havnivå til 886 moh. Med utsikt til Lofotveggen i nordvest og Træna i sørvest. Om sommeren gjennom Øvre Laksådal, om vinteren skitur fra Kystriksveien, Skavlen, Øverdalselva og opp langs Svaberga. Nordveggen av Bjellåtinden stuper ned mot Laksådalen.

Nonshauggrotta:

Denne grotta er 1,5 km lang og den har ikke en åpning man kan gå ut av ved *Den glømda staden*, men man kan se ut i lyset i denne enden. Med hjelp av kjentmann kan man besøke grotter og huler i området mellom Oppsal og Oterstranda. Oppsal-hula er nok lettest å ta seg inn i, for Nonshauggrotta er stedvis trang og skrånende terrenge inni. Man bør ha hjelm med lykt og klær som er varme, vantette og som tåler litt slitasje. I disse grottene er miljøet sårbart. Det forekommer stalagmitter og stalakitter, disse dryppsteins formasjonene vokser 0,1-1 mm i året. Desverre har noen stein funnet veien til vinduskarmen i Sørfjorden, men de som er igjen er absolutt viktig å bevare, og kan ideelt sett være så gamle som 5000 år. Det er også blitt funnet beinrester etter dyr og fugler og bålrester som skal være meget gamle. Med godt grotteveit er disse hulene i fjellet og under jorda spennende å besøke, men man må ikke ta noe med seg ut av dem.

SNITT AV NONSHAUGGROTTA, KARTLAGT AV C. R. ØVREVIK ET.FL. 2004. GROTTA BESTÅENDE AV MARMOR OG GLIMMERSKIFER. DYP 29 M. LENGDE 1500 M.

DEL FEM

Etterord

Imagination is more important than knowledge

Albert Einstein

realiseringsplan:

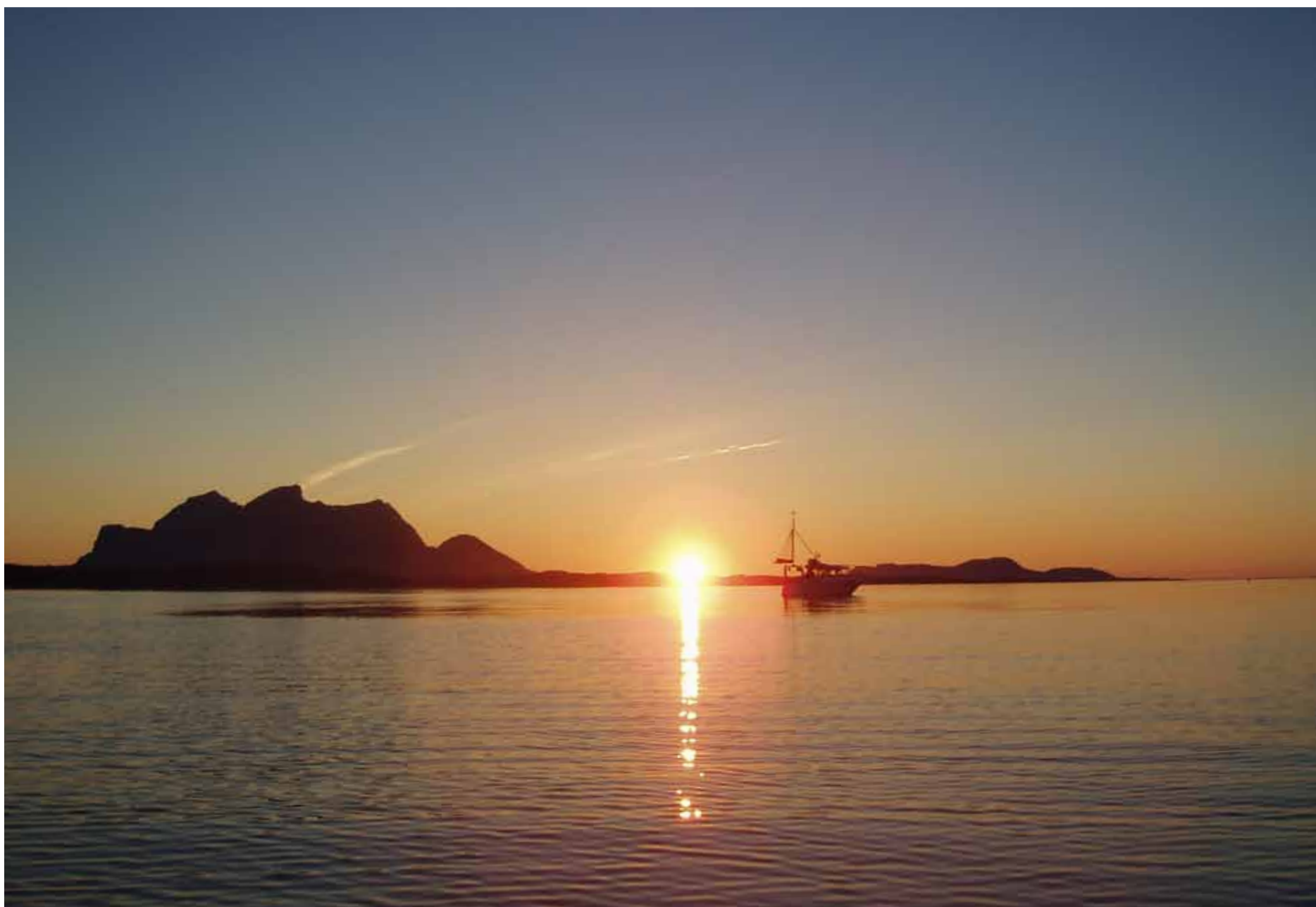
avhengig av gode ideer, økonomiske ressurser, kommunal velvilje og dugnadsånd.

	KJELLINGVATNET	TØA	SEIVÅGEN
2017			Overnattingshytter og salgsboder
2016			Badstu på Klippfiskbergene
2015	Bygge husbåt		Hengebru fra Ungdomshuset til Klippfiskbergene
2014	Forbedring av de økologiske forholdene i Kjellingvatnet. Finansieringsplan for husbåt Prosjektere husbåt	Bygge nytt bussskur	
2013	Bygging av toalett og vaskehus	Utbedring av stisystemene Finansieringsplan og prosjektering av nytt bussskur	Ny bål plass på Klippfiskbergene
2012	Utbedring av parkeringsplasser Finansieringsplan for toalett og vaskehus Skilting og renovasjon	Skilting og renovasjon	Omlegging av veien, parkeringsplasser Skilting og renovasjon

SØRFUGGELØY I MIDNATTSOLA

ETTERORD:

Forandring er alltid bra.

Det er nostalgisk å ville at et lite sted ikke skal fraflyttes og at kulturlandskapet ikke skal gro igjen. Engasjementet med *Sørfinnset skole/ the nord land* brakte meg til Ås. Som kunstner og mastergradsstudent i landskapsarkitektur har jeg fått tilgang til hva folk tenker om bygda si, hva de tror jeg kan bidra med og tilbakemeldinger når jeg gjør noe.

Det er en kjensgjerning at folk flytter fra bygdene til byene. Siden jeg ble kjent med Sørfjorden har jeg følt på et samfunn som kan forsvinne. "Hver dag flytter 200.000 mennesker til byene", stod det å lese på plakater på Charles de Gaulle flyplassen i Paris, i februar i år, halvparten av verdens befolkning bor i byene i dag. Sørfjorden mister brorparten av sine innbyggere når etterkrigsgenerasjonen dør, de som er 70 år og eldre i dag, da kan lokalsamfunn dø med dem, men folketallet i Norge er også i ferd med å stige. Så jeg ser på denne bygda som mulighetenes sted, som et sted hvor man kan laborere med verdiene i landskapet og bygdelivet. Man kan begynne med å bli enig om en utviklingsplan som bygger videre på ressurser og verdier som finnes nettopp i Sørfjorden, enkeltprosjekter linket gjennom en felles målsetting, realisert over tid, for en levende bygd.

Mange spørsmål gjenstår: vil nye næringer, som oljeutvinning, bidra til at det er mulig å overleve i nord? Hva slags konsekvenser vil en oljeutvinning ha for natur og miljø? Blir scenarioet en fortsatt sentralisering? Gamle tradisjoner går tapt. Kunnskap om naturen som ressurs forsvinner. Kanskje blir Salten og store deler av Norge kun utnyttet til turisme. Å betrakte blir den mest utbredte aktiviteten i landskapet.

Alt er i endring; landskap, samfunn og klima. Men det er interessant å tenke seg kunsten og de enkle grepe-ene som er beskrevet i masteroppgaven som markører i framtidslandskapet. Praksis har vist at man med enkle grep kan dra positiv oppmerksomhet til områdene og bevisstgjøre brukerne av dem. Forandring er alltid bra erkjenner jeg ved hjelp av buddhistenes måte å tenke på. Jeg har satt meg inn i situasjonen og gitt min respons.

KILDER

Litteraturliste:

A

Andreassen, Aud Erna m.fl., *Gildeskålboka 27*, 2007

Andersson, Gunnar, *Tradhotell for den som vill bo i skogen*
Reportasje, Magasinet Upp i norr, nr. 1, 2011

B

Book, Ingrid og Heden Carina, *Midlertidige Utopier*,
Bok utgitt av Museet for samtidskunst, Oslo, 2003

C

Christie Niels, *Kanskje fremtiden ligger bak oss?*
Artikkel, Klassekampen 12. April 2011

E

Evjen, Kristin, *Nasjonale turistveger -refleksjon over et samtidsfenomen*,
Masteroppgave, Institutt for landskapsplanlegging, UMB, 2009

G

Gordaon, Rebekka, *Pro bpno- det tysta alternativet till stjernarkitekturen*,
Artikkel i Arkitektur 3, 2011

H

Horsberg Hansen, Hanna, *Fluktlinjer, Forståelser av samisk samtidskunst*,
Doktorgrad, Universitetet i Tromsø, 2010

Hovelsrud, Grete K., *Vær vind og folk: klimaendringer og lokalsamfunn i nord*,
Artikkel, Ottar2, 2011

J

Jaukkuri, Maaretta, *Artscape Nordland*, Press publishing, 2001

L

Lindahl, I, *Radiometriske bilmålinger og radiometriske målinger i Gildeskål-Meløy området*. NGU -rapport nr. 1389/4, 1977,

M

Marit Mjelde, *Handlingsplan for kalksjøer- Mulige kalksjøer i Nordland 2010*.
Fylkesmannen i Oppland, miljøvernavdelingen, rapport. nr. 5/2011

N

Nesje, Rolv, *Utmarksfolket: om samer i Salten og nyriddingsplasser i Gildeskål, på 1700 og 1800 tallet*, eget forlag, Vefsn, 1981

Norberg-Schulz, Chr., *Mellom jord og himmel, en bok om steder og hus*,
Universitetsforlaget, 1978

P

Puschmann, Oskar, *Nasjonalt referansesystem for landskap. Beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner*. NIJOSrapport 10/2005.
Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås, 2005

R

Rømer Sandberg, Ole, *Arkitektur og omgivelser*,
Gyldendal norsk forlag, 1997

Ø

Øvrevik, Rannveig og Laurtzen, Stein-Erik, *Huleforskning i Gildeskål*
Huleforskningsprosjektet, Universitetet i Bergen, 2004

Internettkilder:

<http://www.alvaraalto.fi/symposium/2009/lecturers.htm> lest 28.03.2011
<http://en.wikipedia.org/wiki/Rhizome> lest 29.03.2011
[http://en.wikipedia.org/wiki/Rhizome_\(philosophy\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Rhizome_(philosophy)) lest 29.03.2011
http://en.wikipedia.org/wiki/Deleuze_and_Guattari lest 29.03.2011
<http://www.nfk.no/artikkel.aspx?MIId1=1266&AIId=711&Print=1> lest 28.03.2011
http://www.hamsuns-riike.no/batterie_dietl lest 28.03.2011
[http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.
publicShow;ID=2674](http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=2674) lest 28.03.2011
[http://studio804.com/projects/sustainable%20prototype/images/SustainablePro-
totype1](http://studio804.com/projects/sustainable%20prototype/images/SustainablePrototype1) lest 02.04.2011
<http://www.kbnn.no/konjunkturbarometer> lest 03.04.2011
<http://www.ssb.no/reiseliv> lest 03.04.2011
<https://gildeskål.kommune.no/fakta-om-gildeskål-kommune.html>
lest 03.04.2011
[http://www.oppland.no/Georg Kamfjord](http://www.oppland.no/Georg_Kamfjord), Oppland fylke 12.12.07, PDF av Power
Point presentasjon. lest 03.04.2011
<http://reiseliv2010.linkevent.no/home.aspx>
[http://merkur-programmet.no/Portals/merkur/Presentasjoner/Leif_Inge_Undre-
dal.pdf](http://merkur-programmet.no/Portals/merkur/Presentasjoner/Leif_Inge_Undredal.pdf) l est 06.11.11
<http://www.grip.no/okoturisme> lest 18.11.11

Samtaler og e-post:

samtale med Einar Jørgensen, Sørfinnset, 20.09.2010
samtale med ordfører Walther Pedersen, ordfører, Gildeskål, 21.09.2010
samtale med Astrid Arnøy, Nordland fylke, 22.09.2010
samtale med landskapsarkitekt Anders Mårnsen, Stockholm, 15.10.2010
offentlig samtale med Aaslaug Vaa, Per Gunnar Tverbakk, m.fl.
Fra overlevelseslandskap til opplevelseslandskap.
-Hvilke funksjoner har samtidskunst utenfor institusjonelle rammer i et landskap i endring? Kunstnernes Hus, 10.11.2010
e-post fra Ronald Jørgensen, 16.04.2011

Foto:

Der ikke annet er oppgitt er fotoene tatt av forfatteren.

s. 3: s/h postkort: Jonsen og Sotberg, Bodø, 1950

s. 7: Stefan Mitterer, 2010.

s.28: ryttere: Geir Tore Holm
s.33: Holmvatnet: Geir Tore Holm
s.41: Geir Tore Holm
s.34: Finnesjura og utsikt mot Helgeland: Liv Fjerdingsrein
s.42: Ronald Jørgensen
s.46: Ronald jørgensen, ungdomshuset
s.47: Ronald Jørgensen, kjøkkenet, bålplassen og inngangspartiet
s.49: Marius Notvik, kvann

Annet visuelt materiale: illustrasjoner/ kart/ grafikk:

Der ikke annet er oppgitt er illustrasjonene gjort av forfatteren.

Der ikke annet er oppgitt er kartgrunnlaget DWG-fil av kartblad DT209-1-49, gjort tilgjengelig gjennom UMB

Del 1

s. 8: Michaloff Wigdehl 1856-1921, *Motiv fra Forstranda*: scannet fra Gildeskålboka 27, s.9, 2007

Del 2

S. 9: Leave no Trace: scannet plastkort

S.20: Keep wilderness wild: scannet "notisbok"

s.22: "Sommerfuglhusene": scannet fra artikkelen Jungelhjem, Aftenposten 05.02.2011

s.22: Tretopptelt: scannet *Fra Made in Norway*, bok, Arkitektur N/ Birkhauser, 2010

s.23: Treehotel, fågelbo: scannet fra Magasinet Upp i norr, nr. 1, 2011

s.23: Lebrecht Miggens hus, scannet fra *Midlertidige Utopier*, Bok utgitt av Museet for samtidskunst, Oslo, 2003

Del 3

s.33: kart fra Skog og landskap

s.35: kart fra Skog og landskap

s.35: m/f Gildeskål avfotografert på Salten museum, Gildeskål

s.37: klippfiskberg, avfotografert på Salten museum, Gildeskål

Del 4

s.42: sattelittfoto fra Gule sider

s.46: sattelittfoto fra Gule sider

s.50: sattelittfoto fra Gule sider

s.58: plan og fasadetegninger, Liv Fjerdingsrein

s.59: snitt av Nonshauggrotta, C.R. Øvrevik m.fl.